

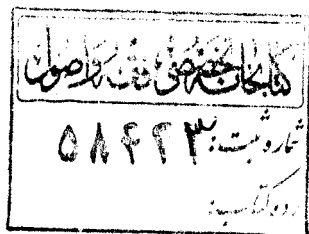
۲۰۷

بیت‌الاحیاء

احکام و حقوق حیوانات

در

فقه و اسناد اسلامی

نویسنده:

دکتر سید حامد شیرازی بهشتی‌ها

استادیار دپارتمان کلینیکال پاتولوژی دامپزشکی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج

سمیه سبزیان

کارشناس ارشد فقه و حقوق

۱۴۰۰

سرشناسه	: شیرازی بهشتی‌ها، سینحامد، ۱۳۶۰ -
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: احکام و حقوق حیوانات در فقه و اسناد اسلامی/ نویسنده سینحامد شیرازی بهشتی‌ها، سمیه سبزیان.
مشخصات نشر	: آشتیان: حماسه سخن، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۱۱ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۵۹۵-۲-۰
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
موضوع	: حیوان‌ها (فقه)
موضوع	: (Animals (Islamic Law*)
موضوع	: حمایت حیوان‌ها (فقه)
موضوع	: (Animal welfare (Islamic law
موضوع	: حقوق حیوان‌ها -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	: -- IslamAnimal rights -- Religious aspects
شناسه افزوده	: سبزیان، سمیه، ۱۳۶۰ -
رده بندی کنگره	: ۶/۱۹۸BP
رده بندی دیویی	: ۳۷۴/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۴۷۵۷۴۸
اطلاعات رکورد	: فیپا
کتابشناسی	

عنوان: حکام و حقوق حیوانات در فقه و اسناد بین المللی
 پژوهشگر: دکتر سید حامد شیرازی بهشتی‌ها و سمیه سبزیان
 طراح جلد: مرکز آفرینش های هنری راه
 شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۵۹۵-۲-۰
 چاپ اول: زمستان ۱۴۰۰
 شمارگان: ۱۰۰۰
 بها: ۵۵۰۰۰۰ ریال

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

انتشارات حماسه سخن

ایران، قم، بلوار جمهوری، نبش کوچه ۵۰/۱، مجتمع الهیه ۱، طبقه ۷، واحد ۱۶

Email: Hamaseh.Sokhan.Publication@gmail.com

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است

کد پستی: ۳۷۱۶۷۵۱۹۹۴

www.hamaseh-sokhan-pub.ir

تقدیم بہ وجود ملکوتی

حضرت ثامن ابن حجج

علی بن موسی الرضا الاف

التحیۃ والثناء

مقدمه

در فقه اسلامی، حقوق و وظایفی برای انسان با عموم حیوانات اهلی و غیراهلی وجود دارد که حدود و رفتارهای مشروع و نامشروع را مشخص می‌کند. از دیدگاه اسلام، حیوانات نیز مانند انسانها روح غیرمادی دارند که به واسطه آن از نوعی همزیستی برخوردارند که از دنیا آغاز شده و تا روز رستاخیز ادامه دارد.

اگر حیوانی به علت بیماری یا چیز دیگری در خطر باشد، بر یابنده جایز است که بدون ضمان، حیوان را در اختیار گرفته و واجب است بر حیوان انفاق نماید. این حکم واجب کفایی است. پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) فرمود: «هرگاه هنگام غذا خوردن، سگی پیش رویتان باشد به آن غذا بخورانید؛ زیرا همانند آه مظلوم و نفس محروم است.» (روایت مجمع‌التورین، ص ۲۷).

گروهی از حیوانات اهلی هستند که مالک مشخصی ندارند که در فقه به عنوان «لقطه» و در اصطلاح حقوق «بی‌پناه» می‌نامند. تغذیه این حیوانات بر مردم جایز است، اجر اخروی داشته و نیز بر فرد یابنده واجب است و از سویی اخلاق اجازه و ترک حیوان را نمی‌دهد تا خود حیوان بمیرد. این حیوانات به دلیل احترام روح باید به‌طور شایسته تغذیه و نگهداری شوند.

امام خمینی (ره) درباره حیوانی که گم شده می‌فرماید: «اگر حیوان به علت بیماری یا چیز دیگری در خطر باشد، بر یابنده جایز است که بدون ضمان حیوان را در اختیار گرفته و واجب است بر حیوان انفاق کند. این حکم واجب کفایی است، بر هر کسی لازم است و فراتر از قانون اخلاقی است.»

در تأمین آب و غذای حیوان باید به سلامت جسمی و منزلت روحی حیوان نیز توجه داشت؛ بنابراین پسندیده نیست به حیوان غذای مکروه (مسکرات) نوشانید.

در رابطه با بررسی اخلاقی و نحوه رفتار با حیوان، حدیثی از امام حسین (علیه‌السلام) داریم: «از ظلم به کسی که در برابر تو به جز خدا کسی را ندارد، بپرهیزید.» (الکافی، ج ۲، ص ۳۳۱). حیوانات همچون انسان دارای شعور، فهم و عاطفه هستند. دنیای حیوانات دنیایی است که اگر با دقت به آن بنگریم، نکته‌های اخلاقی زیادی را می‌توانیم از آن بیاموزیم. مجموعه حیوانات که در عالم وجود دارند با خالق خویش ارتباط دارند و از درک، فهم و شعور بالایی برخوردارند. خداوند متعال به حیوانات چهار خصلت را عنایت کرده است: ۱.

شناخت خالق خود؛ ۲. شناخت چگونگی پی‌جویی روزی ۳؛ ۳. شناخت نر از ماده؛ ۴. ترس از مرگ.

درباره حقوق حیوانات به‌طور صریح در کتاب مقدس قرآن از آن یاد شده است، ولی در عمل به آن بسیار بی‌توجهی شده است. آدمیان حقوق حیوانات بی‌پناه را ضایع کرده و درحقیقت آموزه‌های دینی و فرهنگی خود را زیر پا گذاشته‌اند. حیوانات دارای درک و شعور بوده و امت‌هایی مثل ما هستند و به سوی پروردگار خویش رجعت می‌کنند، (امم امثالکم). حیوانات، خوبی، بدی، درد و رضایت را احساس می‌کنند و جهان اطراف خود را می‌شناسند و با آن ارتباط برقرار می‌کنند؛ زیرا حیوانات دارای روح هستند (از تو درباره روح می‌پرسند). هرچند برای ما انسان‌ها درک حیات و شعور همه موجودات عالم ممکن نیست.

خدا را شاکرم که به من این فرصت را داد تا درباره بهترین مخلوقاتش تأمل نمایم و درباره حقوق حیوانات و نگرش‌های حقوقی - اخلاقی آنان پژوهش کرده و حاصل آن را در این کتاب در اختیار شما قرار دهم.

بی‌مزد منت بود هر خدمتی که کردم   یا رب مباد کسی را بی‌عنایت مخدوم (حافظ)

دکتر سید حامد شیرازی بهشتی‌ها و سمیه سبزیان

تابستان ۱۴۰۰

فهرست مطالب

فصل اول: حقوق حیوانات در فقه اسلامی

۱	حقوق حیوانات در فقه اسلامی
۳	حقوق حیوان در حفظ و نگهداری
۴	روایتی از پیامبر (صلی الله علیه وآله) درباره حیوان ناظر غذا
۷	تغذیه حیوانات اهلی بدون مالک (بی پناه)
۹	میزان آذوقه
۱۰	پاداش آبدادن به حیوان تشنه
۱۱	حق بهداشت و درمان حیوان
۱۱	بررسی های اخلاقی و نحوه رفتار با حیوان
۱۳	پی کردن حیوان
۱۷	حمایت عاطفی از حیوانات
۱۸	حق تولید مثل در حیوانات
۲۱	آمیزش دادن حیوانات ناهمجنس:
۲۲	داغ نهادن بر حیوان
۲۴	به جنگ انداختن حیوانات
۲۴	بهره وری و توان حیوانات
۲۵	تیراندازی به حیوان (شکار حیوان)
۲۵	ممنوعیت شکار جوجه پرند قبل از پرواز
۲۶	فلج کردن حیوان قبل از ذبح
۲۷	حقوق حیوان در سیره ائمه اطهار
۲۸	حمایت عاطفی از حیوانات
۲۹	حیوان ناظر به غذا
۲۹	آسیب شناسی حیوانات از دیدگاه فقه اسلامی
۳۰	خون ریزی
۳۲	درباره واجب بودن نفقه حیوان
۳۵	گربه ای برای گربه کور دیگری غذا می برد

۳۷	شعور حیوانات در دفاع از خودشان
۳۸	حقوق حیوانات از دیدگاه صاحب جواهر کلام:
۳۸	تدبیر در خلقت چهارپایان و حیوانات اهلی
۳۹	پناهی برای حیوانات بی‌پناه باشیم
۴۱	پاداش معالجه کردن سگ بیمار
۴۱	نذر طبیعت
۴۳	محبت کردن و درمان کردن
۱	فصل دوم:
۱	حقوق حیوانات
۱	در کشور ایران اسلامی

فصل دوم: حقوق حیوانات در کشور ایران اسلامی

۴۷	حقوق حیوانات در کشور ایران اسلامی
۴۸	لزوم حفاظت از حقوق حیوانات
۴۹	لایحه حمایت از حیوانات
۵۱	تسبیب
۵۲	مالکیت
۵۳	غصب
۵۳	اجاره حیوان
۵۶	رییس مرکز مجازی پژوهش‌های راهبردی دامپزشکی:
۵۹	زبان حال حیوانات بی‌پناه
۶۲	لزوم حفاظت از حقوق حیوانات
۶۳	لایحه حمایت از حیوانات
۶۴	تسبیب
۶۵	مالکیت
۶۶	غصب
۶۷	اجاره حیوان
۶۸	رییس مرکز مجازی پژوهش‌های راهبردی دامپزشکی

فصل سوم: حقوق حیوانات در اسناد بین‌الملل

۷۷	حقوق حیوانات در اسناد بین‌الملل
۷۷	نظریه امانوئل کانت درباره حقوق حیوانات
۷۸	حقوق حیوانات و مجازات حیوان‌آزاری در کشورهای بین‌المللی
۸۱	روز جهانی حقوق حیوانات
۸۲	حقوق حیوانات و قوانین حمایت از آنها

۸۳.....	ایالات متحده.....
۸۷.....	داستان آیت الله سید شفتی و سگ گرسنه.....
۸۹.....	فقه شیعه و حقوق حیوانات.....
۹۰.....	علامه جعفری و اهمیت جان حیوانات.....
۹۰.....	امام خمینی و علاقه به حیوانات.....
۹۰.....	شیخ حر عاملی و مهرورزی به حیوانات:.....
۹۱.....	نتیجه گیری و پیشنهادها.....
۹۷.....	فهرست مأخذ.....

فصل اول:

حقوق حیوانات در فقه اسلامی

فصل اول:

حقوق حیوانات در فقه اسلامی

در فقه اسلامی، حقوق و وظایفی برای انسان با عموم حیوانات اهلی و غیر اهلی وجود دارد که حد و مرز رفتارهای مشروع را مشخص می‌کند. احکام رسیدگی به آب و غذا، دارو و درمان، نیازهای حیاتی آنها و ستم‌نکردن به حیوانات در بخش‌های مختلف فقه اسلامی بیان شده است. در احکام شرعی، احکام فراوانی درباره رفتار انسان با حیوانات وجود دارد. از دیدگاه اسلام، حیوانات مانند انسان‌ها روح غیر مادی دارند که به واسطه آن از نوعی هم‌زیستی همیشگی با انسان برخوردار هستند؛ هم‌زیستی که از دنیا آغاز شده و تا روز رستاخیز ادامه دارد، حشر حیوانات (تکویر/۵).

در متون فقهی، به جز حرمت الهی و حرمت روح اصطلاح «حیوان محترم» نیز به کار رفته که منظور از آن، حیواناتی است که کشتن آنها جایز نبوده و نمی‌توان آنها را کشت (جامع المقاصد فی شرح القوائد)، مانند سگ، گربه، کلاغ، عقاب و... «حرام کردیم بر تو هر ناخن داری» (انعام/۱۴۶). پذیرش بعد غیرمادی و ملکوتی برای حیوانات در نظام معرفتی اسلام که به دنبال آن ارزش و جایگاهی برای آن قائل است، بی‌تردید در چگونگی بهره‌وری انسان از حیوانات مؤثر است. جایگاه معنوی ارزشی برای حیوانات، مبنای اظهارنظرهای حقوقی مختلفی درباره آن‌ها قرار گرفته است:

۱. حمایت از حیات حیوانات گم شده و نجات آنها از مرگ. در راه خدا انفاق کنید و مال تان را در راه نامشروع هلاک نکنید و نیکی کنید، قطعاً خداوند نیکوکاران را دوست دارد، (بقره/ ۱۹۵)؛
۲. انداختن کالا به دریا به این علت که حیوانات موجود در کشتی از خطر غرق شدن حفظ شوند؛
۳. عدم جواز جداسازی قطعات غضبی کشتی، در صورتی که این کار باعث غرق شدن حامل حیوانات شود؛
۴. عدم جواز جداسازی نخ‌های ترمیمی (بخیه) غضبی از بدن حیوان، در صورتی که این کار باعث مرگ یا آسیب دیدگی آنها شود؛
۵. لزوم رهایی حیوان از ظرف یا مکان دیگری (غضبی) که در آنجا گرفتار شده، هر چند منجر به تخریب آنها شود؛
۶. لزوم تأمین علوفه آب و سایر نیازهای حیوانی که در اختیار دیگری قرار دارد. (ودیعہ) هر چند مالک حیوان با این کار مخالف باشد.
۷. لزوم پانسمان جراحات حیوان هر چند مواد مصرفی متعلق به دیگری (غضبی) باشد. براساس پذیرش جایگاه الهی در منابع حقوق اسلامی، بحث دیه جنایت بر حیوان مطرح شده است. همان گونه که کشتن غیر عمدی انسان، قطع اعضا و آسیب زدن به بدن او موجب پرداخت دیه از سوی جانی به فرد آسیب دیده است، انجام چنین رفتاری با حیوانات نیز موجب پرداخت دیه است که این خود نشانگر ارزشمندی جان و سلامت اعضای بدن حیوان و عدم جواز تجاوز به آنها در اسلام است. «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، درحالی که در احرام حج تمتع یا عمره هستید، شکار نکنید و حیوان را نکشید و هر کس از شما به عمد آن را بکشد، کفارهای از آن جنس چهارپایان بر ذمه اوست؛ همانند او را باید بدهد یا معادل قیمت آن را بدهد و یا به نیازمندان را طعام دهد یا باید روزه بگیرد» (مائده/ ۹۵). هر کس چشم حیوانی را کور کند، باید یک چهارم قیمت آن را به عنوان دیه پرداخت کند (الکافی، ج ۷، ص ۳۶۸).

امیرالمومنین درباره اسبی که بر اثر برخورد با اسب دیگر مرد، می‌فرماید: صاحب اسب زنده مسئول پرداخت اسب مرده است. این حکم شامل جنین حیوان نیز می‌شود و اگر کسی با آسیب وارد کردن به حیوان مادر باعث سقط جنین او شود، باید یک‌دهم ارزش حیوان مادر را به‌عنوان دیه بپردازد. آسیب‌رساندن به انواع مختلف سگ موجب پرداخت دیه است.

تأمین سلامتی حیوان مملوک برای اسلام به اندازه‌ای ارزش دارد که از واجبات شمرده شده است. برخی از فقها تا حدی پیش رفته‌اند که غضب دارو برای این هدف را در شرایط اضطرار جایز شمرده‌اند.

حقوق حیوان در حفظ و نگهداری

رسیدگی غذایی به حیوان در قوانین اسلامی بیان شده است. صاحب حیوان نمی‌تواند به دلخواه با حیوان رفتار نموده و حیوان را در شرایط سخت و نامناسب نگهداری کند، بلکه رسیدگی به حیوان بر مالک آن واجب کفایی بوده و مالک باید به قدر نیاز به حیوان آب و غذا دهد و در وجوب رسیدگی به حیوان و انفاق بر او اختلاف نظری میان فقها وجود ندارد. حیوان همانند افرادی که تحت تکفل انسان قرار دارند، واجب النفقه است و اگر ترک شود، در ذمه مالک قرار می‌گیرد.

شیخ طوسی درباره وجوب نفقه حیوان می‌گوید: «زمانی که انسان مالک حیوانی باشد، نفقه حیوان بر او واجب است، خواه حیوان حلال گوشت باشد یا غیرحلال گوشت، خواه پرنده باشد یا غیر پرنده. برای حیوان حرمت و احترام است. اگر در صحرا نگهداری می‌شود و در آنجا به قدری که مورد نیاز حیوان است، غذا و آب وجود دارد، حیوان را برای چریدن رها سازد.» (مبسوط، ج ۶، ص ۴۷).

علامه حلی در کتاب قواعد الاحکام می‌آورد: «نفقه چهارپایان به اندازه نیازشان بر صاحب حیوان واجب است، مگر آنکه به‌طور طبیعی به چریدن در صحرا نیازشان برطرف

شود، خواه حیوان حلال گوشت باشد یا غیر آن و خواه از آن نفعی برده و استفاده می‌نماید یا خیر.»

«کسی که در راه خدا برای نیازمندان (حیوانات بی‌پناه) قرض‌الحسنه بپردازد و خداوند چندین برابر به او بیفزاید.» (بقره ۲۴۵)

همچنین شهید ثانی در شرح خود بر کتاب لمعه شهید اول تصریح می‌کند: «بر تو واجب است انفاق آب و علف بر حیوان به قدر نیازش، گرچه از آن نفعی نبرده و یا در حال مرگ باشد و اگر در رسیدگی به آن به اندازه‌ای که کفایتش کند، کوتاهی نماید، گناهکار است.» این مطلب را فقهای چون محقق حلی در کتاب شرایع و ابن سعید حلی و فخرالمحققین فرزند علامه حلی و برخی دیگر، چون صاحب جواهر، محمد حسن نجفی در این مسئله ادعای عدم وجدان کرده‌اند.

بر مبنای فقه اسلامی، هرگاه کسی مالک حیوانی شود، بر او واجب است نیازهای آن حیوان را برآورد. در این حکم فرقی نمی‌کند میان حیوان حلال گوشت و حرام گوشت، پرنده و غیرپرنده؛ زیرا که حیوان تشنه می‌شود و حتی حیات دارد. اگر برای تأمین خوراک حیوان، به هر صورت ممکن اقدام شود و آن خوراک وجود نداشته باشد، مگر نزد فردی که وی از فروش آن امتناع می‌ورزد و جان حیوان هم در خطر باشد، می‌توان آن خوراک را به زور از مالک آن خوراک گرفت و به حیوان داد تا زنده بماند، سپس باید قیمت خوراک یا مثل آن را به مالک آن خوراک پرداخت نماید.

روایتی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) درباره حیوان ناظر غذا

پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمود: هرگاه هنگام غذا خوردن، سگی پیش رویتان باشد به آن غذا بخورانید، زیرا همانند آه مظلوم و نفس محروم است؛ (روایت مجمع النورین، ص ۲۷).

در سالی که قحطی بود و مردم سخت در مضیقه بودند یکی از دانشجویان دینی سگ ماده‌ای را دید که روی زمین افتاده و بچه‌هایش به پستان او آویخته‌اند. هر قدر که سگ مادر می‌خواست برخیزد از ضعف، قدرت حرکت نداشت. دانشجو دلش بر وضع آن حیوان بسیار سوخت و غریزه و حس ترحم در او تحریک شد. او که مقداری گوشت خریده بود به سگ داد. سگ رو به آسمان نموده، دو قطره اشک تشکر از دیده فرو ریخت و برای دانشجو دعا کرد. دانشجو، شب در خواب دید ملائکه که به او گفتند که دیگر زحمت تحصیل و رنج مطالعه را به خود مده. ما به تو از جانب خدا دانش اضافه کردیم.

توجه به حیوان شیرده اهمیت بیشتری دارد؛ زیرا مراعات حقوق آن و ادای حق دو حیوان است. شیرخوار حیوان بر اثر وضعیت جسمانی و خطرهایی که او را تهدید می‌کند و آسیب‌پذیری بدون دفاع او نیاز به حمایت بیشتری دارد. شخصی از رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) درباره درآمد بدست‌آمده از حجامت پرسید: آن بزرگوار فرمود: آیا حیوان شیرده داری؟ گفت: بله. آن حضرت فرمود: غذایش را با آن تأمین کن و خود از آن نخور، (تذهیب الاحکام، ج ۶، ص ۳۵۶).

یکی از یاران پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) می‌گوید: شتری شیرده را به رسول خدا هدیه کردند. ایشان به من امر فرمود تا از آن شیر بدوشم. من نیز آن را سخت دوشیدم. آن جناب که زیاده‌روی مرا در دوشیدن دید، فرمود: این گونه ندوش و برای بچه او نیز سهمی بگذار. گاهی دوشیدن تمام شیر حیوان موجب اذیت خود حیوان می‌شود (حیات الحیوان، ج ۲، ص ۲۷۷).

علامه حلی در تذکره الفقها و عاملی در مدارک الاحکام و نجفی در جواهر کلام در کتاب الزکات حدیثی از حضرت علی (علیه‌السلام) نقل می‌کند:

«حضرت علی (علیه‌السلام) در وصیت به مامور مالیات سفارش فرمود: میان شتر و نوزادش جدایی نیفکن، همه شیر حیوان را ندوش تا به بچه‌اش آسیبی وارد نشود.» (نهج‌البلاغه، نامه ۲۵). حمایت از حیوان شیرده به حیوان حلال‌گوشت و حرام‌گوشت اختصاص ندارد، بلکه حیوانی مانند سگ، اگر شیرده باشد، مورد حمایت است. هنگام عزیمت

سپاه اسلام برای فتح مکه، رسول خدا (صلی الله علیه و آله وسلم) سگی را دید که به خاطر بچه‌هایش زوزه می‌کشد و آنها شیر مادرشان را می‌خورند. به جعیل بن مرقه فرمود در برابر حیوان بایستد و از آن مراقبت کند تا مبادا سپاهیان که از آنجا می‌گذرند به آن حیوان و بچه‌هایش آسیبی برساند. (سبل الهدی و الرشاد، ج ۵، ص ۲۱۲ و ج ۷، ص ۲۹).

گرسنگی شدید، سوء تغذیه و لاغری مفرط می‌تواند به سلول‌ها و بافت‌های بدن حیوانات آسیب شدید و جدی وارد کند؛ پس غذای آنها را پاکیزه در محل‌های مناسبی بگذاریم تا فاسد و خراب نشده و باعث بیماری نشود. کاهش عرضه غذایی و گرسنگی طولانی‌مدت و به‌ویژه کاهش خون‌رسانی باعث آسیب جدی به کبد حیوان می‌شود (آتروفی). به‌همین علت، ممکن است گرسنگی طولانی‌مدت باعث سوء تغذیه، جذب عفونت مزمن و انگل‌ها (نئوپلازی) شود که اغلب در نوزادان به علت از دست دادن مادر رایج است. گرسنگی شدید و مفرط باعث تجمع تری‌گلیسیریدها (چربی بد) می‌شود. پس هوای حیوانات بی‌پناه داشته باشیم. سلول‌های کبدی حیوانات گرسنه، معمولاً عاری از گلیکوژن هست. گلیکوژن در کبد حیوانات جوان در حال رشد و حیوانات خوب تغذیه شده پیدا می‌شود. عوامل عفونی که از موادشیمیایی و غذاهای آلوده به وجود می‌آید، باعث آسیب به دیواره رگ‌ها شده و یا حتی با خون‌ریزی همراه است؛ پس سعی کنیم آب و غذای حیوانات را تازه و سالم تهیه کنیم و به آنها بخورانیم. ویتامین (C) نیز در جیره غذایی آنها بگنجانیم. غذاهای فاسد و نامرغوب و یا آلوده شده به موادشیمیایی یکی از عوامل زمینه‌ساز سرطان در حیوانات می‌شود.

متعاقب که حاوی آنتی‌بادی‌های ضدپلاکسی هستند، در نوزادان ایزوایمن صورت می‌گیرد. نوزادان حیوانات که متولد می‌شوند در ساعت‌های اولیه نیاز به آغوز و محبت مادرشان دارند که با خوردن شیر (آغوز) بیماری و ویروسی و کم‌خونی - عفونی و کمبود ایمنی برطرف می‌شود. یکی دیگر از علل آسیب به حیوان، کاهش عرضه غذایی، به‌ویژه کاهش خون‌رسانی است که کاهش جریان خون می‌تواند به سیستم کبد حیوان صدمه بزند و در نهایت منجر به مرگ شود.

علت آسیب، شامل ضربه (تروما)، التهاب عروقی ناشی از عفونت یا واکنش‌های ایمنولوژیک (در اثر کمبود غذایی)، اختلالات متابولیک، نئوپلاسم‌ها و توکسین‌ها است.

پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) وارد باغ یکی از انصار شد و شتری را دید. شتر با دیدن پیامبر، چشمش پر از اشک شد. آن حضرت بر کوهان او دست کشید و حیوان آرام شد. رسول اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) فرمود: «صاحب این شتر کیست؟» جوانی از انصار گفت شتر من است. پیامبر به مرد انصاری که حیوان خود را به‌موقع سیر نمی‌کرد، فرمود: «آیا درباره این چهارپا که خدا تو را مالک آن قرار داده، پروای الهی نداری؟ او نزد من از اینکه تو او را گرسنه نگه می‌داری و به لاغری انجامیده، شکایت دارد.» (بحار الانوار، ج ۶، ص ۱۱۱).

تغذیه حیوانات اهلی بدون مالک (بی‌پناه)

گروهی از حیوانات اهلی هستند که مالک مشخصی ندارند- که در فقه از آنها به‌عنوان «لقطه» یاد می‌شود- تا بتوان حیوان را به وی تحویل داد و انتظار نگهداری داشت. تغذیه این‌گونه حیوانات بر مردم جایز بوده و اجر اخروی دارد و بر فرد یابنده نیز واجب است و از سویی اخلاق اجازه طرد و ترک حیوان را نمی‌دهد تا بمیرد. به دلیل احترام روح، باید تغذیه و نگهداری شوند. امام خمینی (ره) در رابطه با حیوانی گم‌شده می‌فرماید: اگر حیوان به علت بیماری یا چیز دیگری در خطر باشد، بر یابنده جایز است که بدون ضمان، حیوان را در اختیار گرفته و واجب است بر حیوان انفاق کند. (تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۲۲۱). از کلام ایشان این چنین بدست می‌آید که این حکم واجب کفایی است و بر هرکسی لازم و فراتر از قانون اخلاق است. درباره حیوانی که رها شده و کسی حاضر به نگهداری آن نیست، می‌توان به عموماً و اطلاقات عمل نمود (سپردن به پناهگاه‌ها). بدین ترتیب روایاتی هستند که در آنها، انسانها تشویق به حمایت از جانوران شده‌اند. در همین راستا، می‌توان به کمک آنها وظیفه انسانی را مشخص کرد، حتی اگر در حد یک عمل اخلاقی و مستحب باشد، حرمت روح بانی می‌شود که از حیوان نگهداری شود. از اخبار مربوطه می‌توان به روایتی که در بحث حیوان

مملوک گذشت و دلالت بر عذاب زنی داشت که گربه‌ای را بست و گرسنه نگه داشت، تمسک نموده و این حدیث در مصادیق غیرشیعی نیز به‌طور گسترده نقل شده است. (صحیح بخاری، صحیح مسلم، سنن نسایی، مسند احمد حنبل) و اگر حیوان لقطه باشد، همان حکم فقهی مربوط به حیوان اهلی را دارا خواهد بود و در صورتی که مالک از آن اعراض نماید و حیوان در طبیعت رها شود و بتواند در طبیعت به زندگی خود ادامه دهد، باید آن را ملحق به همنوعانش در طبیعت نمود. عبدالله جعفر در راه مسافرت نیمه روزی به روستایی رسید و باغ نخلی را سرسبز و خرم در نزدیکی آن دید. تصمیم گرفت پیاده شود و چند ساعت در آن باغ بیاساید. مالک باغ در روستا زندگی می‌کرد و غلام سیاهی را در باغ گمارده بود تا از باغ نگهداری کند. عبدالله با اجازه غلام وارد باغ شد و برای استراحت جای مناسبی را انتخاب نمود. ظهر شد. عبد الله دید که غلام سفره خود را گشود تا غذا بخورد و در سفره سه قرص نان بود. هنوز لقمه‌ای نخورده بود که سگی زبان بسته وارد باغ شد و نزدیک غلام شد. غلام یکی از نان‌ها را به سگ داد و سگ گرسنه با حرص آن را خورد و دوباره به سفره غلام نگاه کرد. غلام قرص نان دوم را به سگ داد و سگ نیز آن را خورد و دوباره از غلام تقاضای غذا کرد. غلام قرص نان سوم را به سگ داد و خود بدون آنکه چیزی بخورد، سفره را جمع کرد. عبدالله که ناظر جریان بود، از غلام پرسید: «جیره غذایی شما در روز چقدر است؟» جواب داد: «همین سه قرص نان است که دیدی. گفت: «پس چرا این سگ را بر خود مقدم داشتی و تمام غذایت را به او خورانیدی؟» غلام در پاسخ گفت: «آبادی ما سگ ندارد. دانستم از راه دور به اینجا آمده و سخت گرسنه است و برای من رد کردن و محروم ساختن چنین حیوانی گران و سنگین بود.» عبدالله پرسید: «پس تو چه خواهی کرد؟» جواب داد: «امروز را به گرسنگی می‌گذرانم.» جوانمردی و بزرگواری آن غلام سیاه، مایه شگفتی و حیرت عبدالله جعفر شد و در وی اثر عمیقی گذاشت. و برای آنکه کرامت اخلاقی و رفتار انسانی وی را تشویق کرده باشد، باغ و غلام را خرید و غلام را در راه خدا آزاد کرد و باغ را به غلام بخشید. (المستطرف، ج ۱، ص ۱۵۹).

خداوند دانا و توانا، طبیعت را به گونه‌ای ساخته است که نیازهای غذایی تمامی جانداران به راحتی تأمین می‌شود؛ از این رو قرآن کریم بر این مطلب تأکید می‌ورزد که خداوند و انسان‌ها که جانشین خدا روی زمین هستند، مسئول تأمین نیازهای غذایی آنها است. (عنکبوت ۶۰/).

عیسی بن مریم در حالی که از کنار دریا می‌گذشت، تکه نانی را که غذایش بود به داخل آب انداخت. برخی از حواریون به او گفتند: «ای روح الله چرا چنین کردی؟ آن تکه نان غذای شما بود.» مسیح فرمود: «چنین کردم تا یکی از آبریان آن را بخورد. چنین کاری نزد خداوند پاداشی بزرگ دارد.» (ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، ص ۱۴۴).

کیفیت آذوقه

در تأمین آب و غذای حیوان باید به سلامت جسمی و منزلت روحی حیوان نیز توجه کرد؛ بنابر این پسندیده نیست به حیوان غذای مکروه و مسکرات مایع (خمر) نوشانید. مهم‌ترین دلیل فقها برای اثبات کراهت و حرمت آن عمل است. مضمون آن دو روایت از ابوبصیر و غیاث بن ابراهیم است: همان گونه که مسکر و غذای حرام برای انسان مضر است، برای حیوان نیز مضر است. انسان حق ندارد آگاهانه زمینه آسیب جسمانی حیوان و اطفال را فراهم کند.

میزان آذوقه

در متون فقهی برای انسان در تأمین آذوقه حیوانات، مقدار خاص تعیین نشده است، ولی دو نکته را باید توجه داشت:

اول: آذوقه‌ای که برای حیوان تهیه می‌شود باید نیاز غذایی او را تأمین کند؛ پس نباید به حداقل اکتفا کرد و تنها مقداری از غذا به حیوان داد تا از گرسنگی نمیرد.

دوم: غذای حیوان بسته به وزن، جسم، جنس و شرایط (شیردهی، بارداری، دوره نقاهت) متغیر است.

نیاز حیوان به آب: پس رسول خدا به آنان گفت: «ناقه خدا باید آب بخورد».

(شمس/۱۳)

امام باقر (علیه السلام) در این باره می فرماید: «خدای بلندمرتبه، دوست دارد سیراب کردن جگر تشنه آزاده‌ای را. هر کس حیوان آزاد و غیر آن را سیراب کند، خداوند روز قیامت او را زیر سایه رحمت خود قرار می دهد.» (الکافی)

پاداش آب دادن به حیوان تشنه

از پیامبر (صلی الله علیه وآله وسلم) روایت است که در سفر معراج، چون به بهشت می نگریدم، زن گناهکاری را دیدم. از حالش جويا شدم. گفتند که وی از کنار سگ تشنه‌ای که کنار چاه آب تشنه بود گذر می کرد، چادر خود را به درون چاه برد و آن را خیس کرد و آب آن را در دهان سگ چکاند و او را سیراب کرد. خدا با این کار، تمام گناهانش را آمرزید. (جامع الصغير، ج ۲، ص ۲۰۱؛ صحیح بخاری، ج ۴، ص ۱۰۰)

وضو و حمایت از جان حیوانات: هر مسلمانی وظیفه دارد برای نمازهای روزانه خود با مقداری آب وضو بگیرد. اگر میزان آب در دسترس او محدود و حیوانی تشنه و نیازمند به آن باشد، بر مسلمان واجب است آبی را که در اختیار دارد به مصرف حیوان رساند و برای نماز خود تیمم کند. به همین دلیل فقهای مسلمان بر استفاده از واژه خوف تاکید می ورزند و می گویند تفاوتی میان حیوان متعلق به خود شخص و حیوان متعلق به دیگری نیست و به خطرافتادن جان حیوان برای این منظور کافی است. اگر حیوانی سر خود را درون ظرف متعلق به انسانی کند، هر چند که ظرف با ارزش باشد، نمی توان به بهانه حفظ ارزش ظرف، حیوان را کشت. (کشاف القناع، ج ۴، ص ۱۰۷، و ج ۵، ص ۵۱۲).

اگر جان حیوانی بر اثر تشنگی در معرض خطر باشد، حرام است آن حیوان را ذبح کرد و آب را صرف وضو کرد؛ زیرا چنین کاری مخالف با لطف، رحمت و رأفت الهی است. حفظ جان حیوان، حکم به جواز تیمم داده است. در تقدم حیوان بر وضو و تشنگی حیوان، فرقی بین حیوان خود و حیوان دیگری نیست. چه بسا گفته می شود حیوانات دارای نفس محترمی

بوده و صاحب جگرهای تشنه‌ای هستند که باید سیرابشان کرد. همچنین اذیت‌کردنشان به وسیله تشنه نگه‌داشتن آنها حرام است و اینکه نفقه حیوان بر مالک واجب است که یکی از آنها سیراب‌کردنشان است.

در عبارات فقها به روشنی بر رسیدگی به حیوان به قدر نیاز او تصریح شده است، نه آنکه به قدر سر جوع (گرسنگی) و زنده‌ماندن به حیوان غذا بدهیم. در همین زمینه، شهیدثانی و صاحب جواهر، همانند برخی دیگر از فقها درباره زنبور عسل تصریح می‌کند که سزاوار است برای زنبور عسل مقداری عسل یا شکر در کندو بگذارند. بنابراین، مالک حیوان مؤظف است با توجه به دو عنصر زمان و مکان، نیازهای غذایی حیوان خود را تأمین کند.

حق بهداشت و درمان حیوان

از جمله بایسته‌ها درباره حیوانات، رسیدگی به بهداشت آنها است. زیستگاه آلوده، آب و خوراک ناسالم به سلامت آنها آسیب می‌رساند. حتی داروهای مورد نیاز حیوان از نیازهای ضروری است و بر پایه احکام فقهی، مالک باید هزینه‌های درمان حیوان را بپردازد. اگر حیوانی را نزد شخص امین به ودیعه نهند، بر امین واجب است حتی در صورت نهی مالک، به حیوان آب و علوفه دهد و حتی دارو و درمان کند.

شهید ثانی، مسئله تهیه دارو برای حیوان مریض را از نفقاتی شمردند که بر شخص امین واجب است که آن را تهیه کرده و به مصرف حیوان برساند. دارو در عداد نفقه‌های واجب است که در این صورت بر مالک حیوان همین نفقه واجب بوده و بر او واجب است در صورت بیمارشدن حیوان نسبت به درمان آن اقدام کند.

بررسی‌های اخلاقی و نحوه رفتار با حیوان

اسلام بر رفتار نیکو، مدارا و بهره‌گیری درست از حیوانات تأکید دارد و به انسان اجازه نمی‌دهد به بهانه شرافت، حقوق حیوانات را نادیده بگیرد و با رفتار خودخواهانه با حیوانات برخورد کند و حیوان را ملعبه خود قرار دهد و با بدرفتاری و بی‌توجهی با نیازهای حیوان، اسباب اذیت و آزار آنها را فراهم سازد. از همین رو، مدارا در بهره‌گیری از حیوانات جزء

فرهنگ اسلامی است. دلایل لزوم حراست از حقوق حیوان یک نوع احساس هم‌زیستی و مساعدت است؛ چرا که آدمی در برابر سودی که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم از حیوانات می‌برد، تکالیفی را برعهده دارد. انسان موظف به رعایت اصول اخلاقی و انسانی است و نوعی آزمایش انسان برای جلوگیری از تعرض و حفظ نفس از برخورد بی‌رحمانه و غیرانسانی با حیوان است. نهی از ظلم در دین اسلام سفارش شده است. ظلم کاملاً قبیح است و عقل آن را تأیید می‌کند.

حیوانات همچون انسان، دارای روح، فهم و شعور هستند. باید در رفتارهای خود با آنها از ملاحظات روحی - روانی غافل نشویم. فقها و حقوق‌دانان مسلمان با استناد به سخنان پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و امامان معصوم (علیهم‌السلام) قوانین اخلاقی رفتار با حیوان را بیان کرده‌اند.

به‌کارنبردن کلمات زشت و توهین‌آمیز، لعن و نفرین تا به آن اندازه زشت و قبیح است که برخی فقها آن را حرام کرده‌اند و از جمله گناهان کبیره است و باعث از بین رفتن عدالت و نپذیرفتن گواهی و شهادت‌دادن دشنام‌دهنده در مسائل قضایی می‌شود.

از نشانه‌های شعور و عبادات آگاهانه حیوانات است.

بیش از نود درصد حیات وحش کشورمان طی چهار دهه گذشته نابود شده و بسیاری از حیوانات در خطر انقراض هستند. با رهاسازی حیوانات به طبیعت، فرهنگ حمایت از حیوانات را گسترش دهیم و به حفظ باقی مانده میراث جانوری کشور عزیزمان کمک کنیم.

ذبح حیوان در برابر حیوان دیگر: حیوانات علاوه بر آنکه رفتار خوب و بد را نسبت به خود تشخیص می‌دهند، دارای روح و احساس نیز هستند و رفتاری را که با حیوان دیگر با هم‌نوع خود می‌شود، می‌فهمند. به‌همین دلیل فقهایی چون یحیی بن سعید، محقق حلی، علامه حلی، شهید اول (محمد مکی) و امام بر ذبح حیوان در برابر کراهت آن تصریح کرده‌اند. برخی از فقها مانند شیخ طوسی حکم به حرمت آن عمل داده‌اند و دلیل آن حرمت آزار و اذیت حیوان است. اسلام از ذبح حیوان در برابر چشم حیوان دیگر نهی کرده است؛ این نشانه شعور و احساس حیوان نسبت به کشتن حیوان دیگر است.

پی کردن حیوان

در گذشته در جنگ ها، اسب از وسایل جنگ محسوب می شد و در زمان اعراب جاهلی رسم بر این بود اگر اسب آنها در سرزمین دشمن زمین گیر می شد، اقدام به پی کردن آن می کردند. (رگ پشت پا را میزدند تا حیوان زجرکش شود). ولی دین مبین اسلام این عمل زشت را نهی کرده است و آن را حرام می داند. این حکم توسط فقها نیز ذکر شده است. آزار و اذیت حیوان: آزار و اذیت حیوان جایز نیست. دین مبین اسلام و فقها آزار و اذیت حیوان را حرام می دانند. فقهای امامیه با استناد به روایات از کارهایی، همچون شلاق زدن حیوان، داغ نهادن، مثله کردن، اخته کردن و... نهی کرده است.

عقیم سازی حیوانات سلب حق اولیه و ذاتی این جانوران است. هیچ رویکردی اخلاقی قابل توجیه نیست. ما نباید به صرف استدلال شخصی به حیوانات آسیب زده و حقوق آنها را با معرفی خود به عنوان حامیان زیر پا بگذاریم. عقیم سازی حیوانات فقط برای کشتار آنها است و در طی چند سال آتی با کاهش گونه های حیوانات اهلی مواجه خواهیم شد. حق حیوانات اهلی (سگ - گربه) و نگهداری آنها در نفاهتگاه ها صحیح نیست؛ چون حیوان در آنجا اسیر می شود و فقط زمانی که دچار آسیب شده و باید سلامت خود را که به دست آورد و بعد باید به دامن طبیعت برگردد. در جامعه ما باید کمک رسانی به حیوانات آسیب دیده فرهنگ سازی شود. حیوانات اهلی نسبت به جانداران وحشی باید از احترام بیشتری برخوردار باشند.

نشانه شعور و عبادت آگاهانه حیوانات آیه «هر که در آسمانها و زمین است و پرندگان بال گشوده خدا را تسبیح می گوید.» (نور/۴۱). زدن حیوانات با انگیزه تربیت و وادار به انجام کاری و متأسفانه انتقام کاری بس ناجوانمردانه است. انسان حق ندارد چنین برخوردی با حیوان داشته باشد. به عنوان مثال امام سجاد (علیه السلام) چهل بار با شترش به زیارت خانه خدا می رفتند، بدون آنکه در این سفرها حتی یک بار شتر خود را تازیانه بزنند. (وسایل الشیعه الی التحصیل - مسایل الشریعه، ص ۳۵۶-۳۵۷). و از دامها حیوانات برابر و حیوانات کرکدار و پشم دهنده را آفرید (انعام/۱۴۲). از زدن بر چهره حیوان نیز نهی شده است.

رسول اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم) فرمود: «بر چهره حیوانات نزنید، چرا که با چهره‌هایشان حمد و سپاس الهی را به جا می‌آورند.» (بحارالنوار، ج ۶۴، ص ۲۰۴). زدن حیوانات برای کارهای نمایی، همچنین زدن حیوان برای وادار کردن آنها به انجام کاری که توان آن را ندارند، نظیر زدن چهار پایان برای حمل بار سنگین یا سرعت گرفتن غیرعادی در مسابقات ورزشی جایز نخواهد بود. اگر به زدن حیوانات چنین نگاهی داشته باشیم، به‌خوبی می‌توان درک کرد که چرا پیامبر گرامی اسلام و امامان معصوم (علیها السلام) مسلمان را آسیب‌رساندن به صورت حیوانات و زدن به صورت آنها نهی کرده‌اند. دلایل آن این چنین است: «هرچیزی تقدسی دارد و تقدس حیوانات در صورت آنها است.» (وسائل الشیعه الی تحصیل مسایل الشریعه، ج ۸، ص ۳۵۴). گمراهان و جاهلان که گوش چهارپایان را می‌شکافند، آفرینش پاک خداوند را تغییر می‌دادند و شیطان را سرپرست قرار می‌دادند و این گمراهی آشکار است و آنها گمراهند.» (نساء/۱۱۹).

به صورت حیوانات و هر موجود روح‌داری نزنید، زیرا آنها خداوند را ستایش می‌کنند. براین‌اساس فقهای مسلمان آسیب رساندن به صورت حیوانات و سیلی‌زدن به صورت آنها را حرام دانسته‌اند، چرا که پوست صورت نسبت به سایر اندام‌ها لطیف‌تر است و باعث می‌شود حیوان درد بیشتری را احساس کند و با به جای ماندن اثر زدن به زیبایی حیوان آسیب وارد می‌شود.

نمی‌ترسی زآه آتشینم تو دانی خرقه پشمینه داری (حافظ)

از کتاب وسائل الشیعه نقل شده است امام سجاد (علیه السلام) زدن حیوان را موجب قصاص می‌خواند که این دلیل واضحی است بر ناپسندی این عمل و حرمت دارد. انسان نمی‌تواند بی‌دلیل حیوان را مورد ضربات شلاق قرار دهد یا کتک بزند. در مواردی که انسان برای امور بیهوده و لغو حیوان را می‌زند در احادیثی که از پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) به دست ما رسیده است از زدن حیوان نهی شده است. علت آن این که هرچیز حرمتی دارد و حرمت حیوان در صورت اوست.

خالکوبی ها: به عنوان یک روش شناسایی یا تعیین هویت حیوانات، حیوانات غالباً مورد خالکوبی قرار می گیرند. چون این رنگدانه ها که از کربن تشکیل شده است به داخل خون وارد می شود و برای حیوان مضر است.

ضربه یکی از عوامل فیزیکی هست که به حیوان آسیب وارد می کند که این امر ناقض حقوق حیوان است و هم شرع اسلام این امر را نهی کرده است.

گر روی پاک و مجرد چو مسیحا بفلک از چراغ تو بخورشید رسد صد پرتو
(حافظ)

ضربه باعث آسیب سلولی شدید، پارگی عروق، شکستگی استخوان و یا حتی منجر به مرگ حیوان می شود. در این صورت، مالک و ضارب باید مجازات شوند و دیه حیوان را پرداخت نماید. پس باید حیوان را با ملاطفت به سمت چراگاه هدایت و راهنمایی کرد ضربه فیزیکی به ویژه ضربه به سر و ستون فقرات باعث شوک عصبی شده که این خود سبب درد و تحریک شدید سیستم عصبی می شود و در نهایت منجر به مرگ حیوان یا فلج شدن آن می گردد.

آسیب های خارجی (تروما) به ویژه تروما به سیستم عصبی حیوان، باعث شوک نوروزنیک در حیوانات می شود. مثل ضربه به سر یا ستون فقرات یا ترس و استرس. پس چرا با اعمال و رفتار رجس و موهون باعث ترس، ناقص شدن یا مرگ حیوانات شویم؟

رسیدگی به حیوان بی سرپرست و آواره: حیوانی که در صحرا و بیابان به گونه ای رها شده که بیانگر آن است که مالک از آن روی گردانده یا بدسرپرست بوده و بچه اش یتیم است، دیگران می توانند آن را تملک کرده و به سرپرستی قبول کنند. در غیر این صورت، اگر حیوان رها شده و یا گم شده است و قدرت حفظ و دفاع از خود ندارد و بیم آن می رود که به وسیله درندگان اذیت یا طعمه شده و نتواند غذای خود را تهیه کند، رسیدگی به این حیوان لازم است. در این باره نظر شیخ مفید و شهید ثانی را می خوانیم:

سرما و گرمای شدید، موجب آسیب سلولی به حیوان می شوند. سرما باعث یخ زدگی حیوان و گرمای شدید باعث گرم زدگی می شود.

سرمای شدید جریان خون را مختل کرده و ایجاد بلور یخ داخل سلول می‌کند. در فصل سرما هوای حیوانات را داشته باشیم!

شهید ثانی: اتفاق بر حیوان گم‌شده واجب است، همان‌گونه که بیان شد که اگر به بیت‌المال و حاکم دسترسی ندارد، به حیوان آب و غذا داده و بعد از پیدا شدن مالک بنا بر قول صحیح‌تر به مالک رجوع می‌کند و مقدار هزینه را از او می‌گیرد؛ زیرا حفظ جان حیوان واجب است. در فصل گرمای شدید با اتفاق آب تمیز سالم به حیوانات آنها را از گرما زدگی نجات دهیم!

او کسی است که سیر کرد از گرسنگی و ایمن گرداند از هر ناامنی. (قریش / ۴)
اباحمزه ثمالی می‌گوید:

روزی حضرت سجاد (علیه السلام) پرسیدند: ای اباحمزه! آیا می‌دانی این گنجشکان چه می‌گویند؟ گفتم: نه. گفت: پس آنها را تقدس می‌کنند پروردگارشان و از او می‌خواهند که غذای روزانه شان را تأمین کند. شناخت روزی در حیوانات نیز بیان شده است. (بحارالانوار، ج ۴۶، ص ۲۳)

خداوند چهار ویژگی را به حیوانات آموخته است:

۱. شناخت پروردگارشان؛
۲. شناخت طلب رزق و روزی؛
۳. شناخت مذکر و مؤنث؛
۴. ترس از مرگ.

بلبل ز شاخ سرو بگلبنانگ پهلوی می‌خواند دوش درس مقامات معنوی

یعنی بیا که آتش موسی نمود گل تا از درخت نکته توحید بشنوی (حافظ)

نجیح می‌گوید: «دیدم حسن بن علی (علیه السلام) غذا می‌خورد و مقابل دستانش سگی نشسته بود. هر لقمه ای را که امام می‌خورد، مثل آن را به سگ می‌داد. پس به ایشان گفتم که ای پسر رسول خدا اجازه بدهید این سگ را برانم. امام فرمود: رهاپش کن. من از خدا

خجالت می‌کشم که صاحب روحی در صورت من نگاه کند و من در حال خوردن باشم.»
(وسایل الشیعه، ج ۹، ص ۴۱۰ - حدیث ج ۱۲، ص ۳۵۲).

رندان تشنه لب را آبی نمی‌دهد کس گویی ولی شناسان رفتند از این ولایت (حافظ)

حمایت عاطفی از حیوانات

وابستگی روحی - عاطفی در حیوان (مادر و فرزندی) همواره مورد تاکید اسلام بوده است.

علت جدانکردن حیوانات از مادرشان از نظر دامپزشکی:

از دست‌زدن و نوازش کردن بچه‌های حیوانات اجتناب کنید، زیرا آنها در معرض انواع بیماری‌ها قرار می‌گیرند و باعث ناراحتی و اضطراب مادرشان می‌شود.

نزد پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) بودیم. مسافری را دیدیم که در عبایش چیزی را پیچیده بود. وقتی رسید، گفت: ای رسول خدا من درختی را دیدم که آن نزدیکی بود. صدای جوجه‌های پرنده را شنیدم. آنها را گرفته، برداشتم و در عبایم گذاشتم. پس مادرشان آمد دور سرم چرخید. عبایم را باز کردم، روی جوجه‌هایش نشست. من هم عبایم را پیچیدم و نزد شما آوردم. پس پیامبر گفت: «برگردان از جایی که گرفتی مادرشان هم با آنها باشد.» (مواهب الجلیل بشرح مختصر خلیل، ج ۷، ص ۵۵۳). این امر بیانگر آن است که جداسازی بچه‌های حیوانات از مادرشان در حوزه حرمت حیوانات قرار گرفته است.

شیخ طوسی در مبسوط درباره حیوانی که شیرده است و نوزاد دارد، می‌فرماید: «اگر حیوانی شیرده بود و نوزاد داشت و نوزادش به شیر احتیاج داشت، برای سیرکردن نوزادش، مقداری شیر در پستان مادرش باقی بگذارید، همه آن را ندوشید تا نوزادش علف‌خوار شود.» (ر.ک. مبسوط، ج ۱ ص ۳۹۱).

مالک می‌تواند از شیر حیوان استفاده نماید و تنها به اندازه زنده‌ماندن بچه و نجات او از مرگ مقداری از شیر را برای نوزاد باقی بگذارد که صاحب جواهر این قول را تضعیف می‌کند.

حق تولید مثل در حیوانات

در کتاب فقهی به استناد احادیث اهل بیت از عقیم‌سازی حیوان (مثله‌کردن) نهی شده است و حق تولیدمثل برای حیوانات را محترم شمرده‌اند. انسان حق ندارد حیوانی را عقیم کند. برای تفریح یا نگه داری در منزل، آن را از تولیدمثل محروم کند.

این عمل از دو جهت قابل بررسی حقوقی است: ۱. اذیت و آزاری که حیوان در خلال این عمل متحمل می‌شود؛ ۲. محرومیت حیوان از حق فطری تولیدمثل که درطول حیات به‌دنبال دارد.

تولد در حیات وحش در زیباترین خلقت است و به روشنی و وضوح پیام از زیبایی‌های آفرینش را دارد. این زیبایی، هدیه پروردگار است. او جمیل است و جمال. بی‌اذن او هیچ برگی از درخت نمی‌افتد. بیش از ۹۰٪ حیات وحش ما طی چهار دهه گذشته نابود شده است. «کسی که هلاک می‌کند نسل و زمین را، مورد لعن خداوند قرا می‌گیرد.» برخی از حقوق‌دانها با بهره‌گیری از اصل مالکیت مدعی‌اند که چون انسان مالک حیوان است، مالک می‌تواند در ملک خود هرگونه تصرفی که بخواهد بکند. این نقض صریح حقوق حیوانات است و متضاد با آیات قرآن است. اخته‌کردن در سنت نیز کراهت دارد. (فقه‌السننه، ج ۳، ص ۵۱۰-السرائر الحاوی التحریر الفتاوی، ج ۲ ص ۲۱۵-منتهی‌المطلب، ج ۲، ص ۱۰۲۴).

فقهایی همچون ابوصلاح حلبی، ابن براج و شوکانی چنین عملی را حرام می‌دانند. زیرا سودمند بودن یک عمل دلیل بر جواز و صحت آن عمل نیست. افزون بر حرمت آزار حیوان (تعذیب) در سخنان پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و امامان معصوم (علیهم‌السلام) دلیلی بر اثبات حرمت عمل اخته‌کردن حیوان است و ناشایست بودن آن عمل است.

«و از هر چیزی جفت آفریدیم، امید است که متذکر شوید شوید» (حق تولید مثل حیوانات) (ذاریات ۴۹).

حق تولید تولید مثل در جانداران (حیوانات، گیاهان، انسان) از جانب عدل الهی است. از هر چیزی زوج آفریدیم.

در حدیثی از رسول اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم) داریم: «هرکس حیوانی را مثله (عقیم) کند، نفرین خدا و ملائکه و تمامی مردم بر او باد.» (متقی هندی، ج ۹، ص ۶۶)

هرکس حیوان صاحب روح را مثله کند، خداوند در روز قیامت او را مثله خواهد کرد. بریدن اعضای بدن حیوانات تا بدان حد ناروا است که بزرگان دینی انجام آن را نسبت به سگ نیز جایز نمی‌دانند. حمایت از سلامت جنسی حیوانات مورد توجه اسلام بوده و توجه به وضع قوانین حمایتی، مسلمانان را موظف به رعایت آنها کرده است.

خداوند در آیه ۱۱۹ سوره نساء مثله کردن حیوان را کاری شیطانی شمرده است. از آن به خسارتی بزرگ تعبیه کرده است. فراهم نمودن زندگی و امنیت حیوان توسط حاکم و مردم باید به رسمیت شناخته شود. زندگی مسالمت آمیز در کنار حیوانات باید فرهنگ سازی شود.

نظریه های رفتار اجتماعی حیوانات: مطالعه رفتار اجتماعی همچنان فعال است که شامل تحقیق در مورد آن است. مکانیسم های تقریبی، یعنی رفتاری که توسط محرک های فوری دنیای خارج یا درون بدن ناشی می شود. بقا و پیامدهای تولیدمثل اجتماعی بودن و تکامل رفتار حیوان است. مزایای رفتارهایی از قبیل جفت گیری و مراقبت از فرزندان از این جهت آشکار است که باعث افزایش تعداد و بقای خود می شود. حق هر حیوانی این است که آزادانه و رها در طبیعت زندگی کند و به صورت حیات وحش شکار کند، هرچقدر که می خواهد جفت گیری کرده و با هم نوعانش زندگی کند. حیوان نباید اسیر شرایط ما باشد. چرا که عقیم کردن حیوان کاری غیراخلاقی و نقض آشکار حقوق حیوان است. خواهش جنسی طبیعی ترین چیز است که سرچشمه زایش و رویش است. حیات، حق خدادادی است که همه موجودات زنده براساس نظام حکیمانه آفرینش به یک میزان از آن برخوردارند. احترام به اصل حیات، غایتی فلسفی و اخلاقی برای همه جانداران است و تجاوز انسان ها به حریم حیات سایر جانداران، ناشی از نگاه متکبرانه انسان ها است.

همانا مردی از نجران با اسبش در غزه ای همراه رسول اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم) بود. رسول الله با اسب و شیشه اش انس گرفته بود. پس از گذشت مدتی، دیگر شیشه اسب شنیده نشد. پیامبر گفت: «چه کردی با اسبت؟» او گفت: «شهوة اسب زیاد بود، او را عقیم

کردم.» پس پیامبر گفت: «او را مثله کردی؟ وای بر تو! مگر نمی‌دانی خیر و برکت بر پیشانی اسب نوشته شده تا روز قیامت.» (مستدرک الوسائل، ج ۸، ص ۲۴۹، ب ۱ از احکام دواب در سفر، ج ۳، النوادر سید فضل‌الله راوندی).

از مجموعه این احادیث چنین برداشت می‌شود ناپسندی این عمل به حیوانات نام‌برده‌شده برای تمام حیوانات عام است و عقیم‌سازی و خصی‌کردن حیوانات، عملی ناپسند است. فقهای چون ابوصلاح حلبی از روایات فوق استفاده حرمت کرده‌اند. آیه ۱۱۹ سوره نساء حکم این مسئله را اثبات می‌کند. «گفته‌های شیطان: و یقیناً آنان را گمراه می‌کنم و آنان را دستور می‌دهم اعمال خرافی انجام دهند. گوش چهارپایان را بشکافند و آفرینش خدایی را تغییر دهند.» هرکس شیطان را به جای خدا ولی خود برگزینند، زیان آشکاری کرده است. براساس این آیه در هرچه تغییر خلقت الهی باشد و انحراف از آنچه انسان و حیوان برای آن خلق‌شده حرام است. علامه مجلسی تصریح می‌کند که عقیم‌سازی حیوانات و داغ‌نهادن بر آنها حرام می‌باشد.

خیب‌ترین افراد کسانی هستند که حرث و نسل را هلاک می‌کنند. پیامبر گرامی اسلام ما را از اخته‌کردن حیوانات منع کرده، فرمود: در اسلام، عقیم‌کردن وجود دارد. هم چنین ایشان عقیم‌کردن حیوانات را مکروه دانسته و بر این باور است که نباید نیروهای آفریده خداوند را از بین برد. رشد و رویش نماء در بارداری است. از هر چیزی جفت آفریدیم امید است که متذکر شوید (حق تولیدمثل حیوانات)، (ذاریات ۴۹).

حیوانات حق تولیدمثل دارند، بنابراین عقیم‌کردن جزء نقض حقوق حیوان است. از لحاظ علم دامپزشکی، حیوان دچار افسردگی می‌شود. بخشی از فعالیت و تحرک حیوان پسر (نر) دچار اختلال می‌شود. یک موجودی را می‌توان زنده نامید که سوخت‌وساز و تولیدمثل او فعال باشد. عقیم‌کردن حیوان برای افزایش طول عمر او از نظر تکاملی هیچ‌گونه سودی برایش ندارد.

سگ و گربه از این قابلیت برخوردارند تا زمانی که جمعیت زیاد است از تولید مثل صرف نظر کنند. برخی از انسانهای خودخواه و غاصب برای منافع اقتصادی و ارضای خودشان دست به کشتن نسل حیوانات زده‌اند. حقوق اصلی و طبیعی آنها را غصب کرده‌اند. در هیچ دینی و مذهب و مکتب اخلاقی این عمل توصیه نشده است.

معایب عقیم سازی: ۱. کاهش طول عمر؛ ۲. افزایش بی‌اختیاری ادرار به‌خصوص در خواب؛ ۳- افزایش چاقی؛ ۴. افزایش احتمال سرطان استخوان، طحال، تومورهای اطراف معقد در ماده‌ها؛ ۵. افزایش عفونت‌های مکرر مجرای ادرار. در ماده‌هایی که زیر سن بلوغ عقیم شده‌اند ترس از صدا در آنها بیشتر می‌شود.

آمیزش دادن حیوانات ناهمجنس:

در حدیثی از پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) احادیثی روایت شده است که این کار را ناروا و ناشایست دانسته‌اند. مسلمانان را از انجام آن برحذر داشته‌اند و چنین رفتاری را با حیوانات ناشی از ناآگاهی انسان می‌دانند.

«بر من و اهل‌بیت من صدقه حرام است و امر شد به ما که آب وضو را خشک نکنیم و الاغ را با اسب جفت ندهیم.» (مستدرک الوسائل و مستنبط المسایل، ج ۱۳، ص ۱۸۶). نمونه این‌گونه رفتارهای بشر در تغییرات ژنتیکی و جابه‌جایی غیراصولی حیوان است که نسل یک حیوان منقرض شده و حیوان جدید پدید می‌آید و انسان و محیط زیست را دچار مشکل می‌کند.

«هشت زوج از حیوانات آفرید از گوسفند نر و ماده و از بز یک نر و ماده، بگو آیا خداوند گوسفند نر را با بز ماده و یا آنچه که در رحم آن دو حیوان مونث گذاشته است، حرام؟ اگر راست می‌گویید با علم و دانش به من بگویید (انعام ۱۴۳). و از شتر یک جفت (نر و ماده) و از گاو یک جفت (نر و ماده) بگو آیا خداوند شتر نر را با گاو مونث آمیزش داد یا آنچه که در رحم شتر و گاو مونث قرار داده است حرام. آیا زمانی که خدا شما را به این حکم ناروا توصیه می‌کرد، حاضر بودید؟ (انعام/۱۴۴).

سقط جنین حیوان: کسی حق ندارد به حیوان ضربه بزند که در اثر آن جنینش سقط شود و اگر مرتکب چنین عمل زشتی شود، باید دیه جنین حیوان را به صاحب آن پرداخت نماید. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) درباره جنین چهارپایان فرمود: «هرکس به حیوان ضربه‌ای بزند که بر اثر آن سقط جنین کند، باید یک دهم قیمت حیوان را بپردازد.» (تهذیب الاحکام، ج ۱۰، ص ۳۱۰).

داغ نهادن بر حیوان

در گذشته، میان جاهلان رسم بر این بود که برای اثبات مالکیت خود، حیوان را با داغ کردن علامت‌گذاری می‌کردند یا در بدن حیوان داغ می‌گذاشتند یا در صورت حیوان. اسلام تمامی بشر را از داغ کردن حیوان بخصوص به صورت حیوان بر حذر داشتند. در حدیثی از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) می‌خوانیم، روزی الاغی از مقابل ایشان رد شد که بر صورت او داغ گذاشته بودند. پیامبر اکرم فرمود: «خدا لعنت کند کسی که این کار را انجام داده است.» (بحار الانوار، ج ۶۰، ص ۲۲۸).

در حدیثی دیگر از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) داریم: «آیا نگفته بودم کسی که به صورت حیوان داغ نهد یا بر صورت او شلاق زند، مورد لعن من قرار می‌گیرد.» (کنز الاعمال، ج ۹، ص ۶۴، ح ۲۴۹۵۸).

ابوحنیفه مدعی است داغ نهادن چون باعث آزار حیوان می‌شود و پیامبر نیز ما را از هرگونه آزار و اذیت حیوان بر حذر داشته است. داغ نهادن عملی مکروه است.

بازداشت یا حبس حیوان: از جمله رفتارهای زشت و ناپسند درباره حیوانات، حبس آنها است. در این روش، حیوان در محیطی بدون آب و غذا زندانی می‌شود تا به تدریج بر اثر گرسنگی و تشنگی جان داده تا بمیرد. از نظر فقهای مسلمان چنین رفتاری در حق حیوان جایز نبوده و حرام است. (کشاف القناع، ج ۵، ص ۵۸۲ - سیستم‌های منهای الصالحین، ج ۳، ص ۱۳۶، شماره ۴۶۰)

سوزاندن حیوان: سوزاندن حیوان گناه است و از آن کار نهی شده است.

(قمر ۲۹/۳۰) پس آنان صاحب و رئیس خود را برای پی کردن شتر و ناقه الله یاری کردند و او شتر ماده را پی کردند. پس چگونه بود عذاب و هشدار. با توجه به آیات می توان استنباط کرد که آزار و اذیت حیوانات باعث عقوبت و عذاب الهی می شود. امام صادق (علیه السلام) در توضیح آیه ۹۵ سوره مائده می فرماید: «خداوند از متجاوزان انتقام می گیرد.» مردی با نزدیک کردن آتش به صورت روباهی، او را تا بدان حد ترساند که خود را خیس کرد و خدای تعالی شب هنگام ماری را نزد او فرستاد تا از شدت ترس خود را خیس کرد.

مردی با سنگ پرانی به کبوتران هدف صاعقه ای آسمانی قرار گرفت. براین اساس، نه تنها انجام هر عملی که باعث آزار و اذیت حیوانات شود، جایز نیست، بلکه سکوت در برابر شکنجه حیوانات و رفتارهای وهن آمیز نسبت به حیوانات نیز جایز نمی باشد و باید دیگران را از انجام باز داشت، چرا که درغیراین صورت عبادات انسان نیز ارزشی نخواهد داشت و کیفر عذاب الهی را در پی خواهد داشت.

در میان بنی اسرائیل پیرمردی بود. روزی درحالی که مشغول نماز بوده، چشمش به دو پسر بچه افتاد که خروسی را گرفته و پرهایش را می کنند. پیرمرد همچنان به نماز و عبادت خود ادامه داد و آنها را از این کار باز نداشت. خداوند به زمین فرمان داد که این بنده من را در خود فرو برد تا ابد همچنان فرو می رود. (طوسی - الامالی ص ۶۶۹-۶۷۰ شماره ۱۴۰۷). از دیدگاه بزرگان دینی، انسان مسلمان مجاز نیست حیوانات را مورد اذیت و آزار قرار دهد. حتی اگر این کار با گرفتن برگی از دهان مورچه ای باشد. رسول خدا نهی کرد (صلی الله علیه و آله وسلم) آنچه را مورچه با دست و دهان خود می برد، از او بگیرند و بخورند. (الکافی، ج ۵، ص ۳۰۷، ش ۱۱).

هنگامی که گاوها برای آب خوردن به سوی برکه ای می روند، ابتدا گاو های نر و به دنبال آن گاو های ماده آب می آشامند. حال اگر گاو ماده آب نمی آشامید باور داشتند که دیوهای موجود میان شاخ های گاو نر، مانع از آب خوردن او شده است. ازاین رو، آنقدر گاو نر

را می‌زدند (ضرب‌الثور) تا گاو ماده آب بنوشد. (سبل الهوی و الرشاد فی سیره خیر العباد، ج ۶، ص ۱۵۷). بارها بر این حکم تصریح شد که آزار و اذیت حیوان جایز نیست و همان‌طور که اشاره شد، فقها آزار و اذیت حیوان را حرام می‌دانند (مسالک الافهام، ج ۱۱، ص ۴۸۳- کشف الثام ج ۲، ص ۳۶۰).

فقهایی شیعه با استناد به کتاب و روایات، هر نوع کاری را که موجب رنج و عذاب کشیدن حیوان را فراهم کند، روا ندانسته و حرام می‌دانند.

به جنگ انداختن حیوانات

یکی از سرگرمی‌هایی که از دیرباز تا کنون رواج دارد و انسان‌ها برای تفریح خود این عمل قبیح را انجام می‌دهند، به جنگ انداختن سگ، خروس، قوچ و... است که در قوانین متعالی اسلام این عمل را حرام دانسته و آن را ممنوع کرده است. در این میان، انسان‌های فرهیخته و انجمن‌های حمایت از حیوانات، سعی در جلوگیری از این عمل دارند. مراد از جواز به جنگ انداختن سگها، به‌جان‌هم‌انداختن سگها نیست، بلکه آموزش و تمرین آنها برای شکار و یا نجات جان است که بتوان آنها را به سوی صید یا جنازه فرستاد تا آنها را صید کند؛ ولی برای تفریح و سرگرمی این عمل ممنوع و حرام است.

بهره‌وری و توان حیوانات

با کمی تحقیق درمی‌یابیم که دستورات اخلاقی اسلام به ملاحظات جسمانی حیوانات نیز اشاره کرده است. در حقوق اسلامی، تناسب میان توان مکلف و تکلیف اصلی است که انسان و حیوان در آن مشترک هستند. خدای رحیم به بندگانش به اندازه توانشان تکلیف می‌دهد.

از جمله اموری که موجب اذیت و آزار حیوان می‌شود تحمیل بار بیش از توانش است که اسلام از این کار نهی نموده است و نیز اجبار حیوان به حرکت سریعتر از حد متعارف مصادیقی دیگر از مصادیق آزار حیوان بوده و اسلام از انجام این عمل نهی کرده است. حقوق دام‌ها و حیوانات بر آدمی عبارتند از:

۱. آدمی آذوقه‌ای را که هر نوع از حیوانات می‌خواهند به آنها بدهد؛ حتی اگر حیوان پیر یا مریض شده باشد و دیگر هیچ فایده‌ای نداشته باشد؛
۲. از حیوانات بیش از حد توان بار نکشند؛
۳. آنها را در جایی نگذارند یا رها نکنند که به آنها توسط هم‌نوعشان یا غیر هم‌نوع جراحی وارد شود؛
۴. آنها را با مهربانی و ملایمت دفع کنند؛
۵. جای استراحت را به محلی امن و راحت تبدیل کنند؛
۶. آنها را با وسیله‌ای شکار نکنند که باعث شکستگی استخوان آنها بشود و در نتیجه خوردن گوشت آنها حرام شود.

تیراندازی به حیوان (شکار حیوان)

در اسلام اجازه داده نشده است بی‌علت و برای برای تفریح و هوسرانی، جان‌داری هدف تیراندازی قرار گیرد. از دلایل مورد استناد، آیات و روایات است.

در روایات آمده است که اموری وجود دارند که مربوط به حقوق حیوان و ممنوعیت شکار را حاصل می‌شود:

الف) ممنوعیت شکار حیوان با چیزی بزرگتر از خود صید؛

ب) ممنوعیت شکار جوجه پرنده قبل از پرواز؛

ج) ممنوعیت شکار حیوان اهلی.

ممنوعیت شکار جوجه پرنده قبل از پرواز

اگر فردی به پرنده‌ای در لانه‌اش تیری پرتاب کند و تیر به پرنده و جوجه‌اش اصابت کند، تنها پرنده بزرگتر قابل خوردن است و جوجه‌هایش را نمی‌توان خورد، زیرا جوجه تا

زمانی که بال درنیاورده، شکار نمی‌شود و صید نیست. رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) می‌فرماید: «پرنده در آشیانه‌اش در پناه و امان الهی است.»

خداوند هیچ بنده‌ای (اعم از حیوان - انسان) را جز با اندازه توانش تکلیف نمی‌کند. (بقره / ۲۸۶). به همین علت، انسان مجاز نیست بیش از حد توان حیوان از وی به سود خود استفاده یا زمینه به سرآمدن تاب و تحمل او را فراهم کند.

پذیرفتن عبادات: امام صادق (علیه‌السلام) در این باره می‌فرماید: «نماز و حج کسی که با فشار آوردن به چهارپا او را وادار به حرکت سریع و خارج از توانش کند، مورد پذیرش تبارک و تعالی نیست.» (من لایحضره الفقیه ۲ ص ۳۹۲-۳۹۳).

پرهیز از تنبیه حیوانات: از جمله رفتارهای زشت انسان نسبت به حیوانات، زدن آنها است، هرچند با هر انگیزه‌ای که باشد، مانند وادار کردن به انجام کاری یا متاسفانه به قصد انتقام. آیا انسان حق دارد چنین برخوردی با حیوانات داشته باشد؟

فلج کردن حیوان قبل از ذبح

امروزه در برخی از کشتارگاه‌ها برای ذبح حیواناتی، همچون گاو که جثه بزرگی دارند از شگردهایی، مثل شوک الکتریکی استفاده می‌کنند تا حیوان را به اصطلاح خودشان راحت ذبح کنند که در متون فقهی ما به قبح و ناپسندی فلج کردن حیوان تصریح شده است صحیحه عبدالله بن سنان از امام صادق (علیه‌السلام) نقل می‌کند: هرکس حیوانی یا شتری را در بیابانی پیدا کند که وامانده، ایستاده و صاحبش آن را فراموش کرده باید آن را بگیرد و برای آن خرج کند تا حیوان از واماندگی و مردن نجات دهد. آن حیوان برای اوست کسی بر او تسلطی ندارد و نگهداری حیوان از واجبات کفایی است.» (شرح لمعه).

حکم حیواناتی که نمی‌توانند خود را از درندگان نجات دهند، به وسیله پریدن، دویدن و نیرومند نبودن قول مشهور ضمانت است، از قاعده علی‌الید ما اخذت حتی تودی استفاده می‌شود. ظاهر این کلام مالکیت است؛ یعنی می‌توان حیوان را مالک شد و از او سرپرستی کرد. اگر حیوان به علت بیماری یا چیز دیگری در خطر باشد، بر یابنده جایز است که بدون

ضمان حیوان را در اختیار گرفته و واجب است بر حیوان انفاق کند که این حکم واجب کفایی است و بر هر کسی لازم و فراتر از قانون اخلاقی است. کیفیت آذوقه حیوان: در تأمین آب و غذای حیوان باید با سلامت جسمی و منزلت روحی حیوان نیز توجه داشت؛ بنابراین پسندیده نیست به حیوان غذای مکروه و حرام یا مسکرات به آنها نوشانید.

حقوق حیوان در سیره ائمه اطهار

روزی پیامبر شتری را دید که زانوی او را بسته‌اند و بارش بر روی کوهانش قرار دارد. فرمودند: «صاحب این شتر کجاست؟ باید خودت را برای داوری خدا و قصاص او در قیامت آماده سازی.» بدین ترتیب، صاحب شتر را به علت آزار و اذیت حیوان نکوهش کرد و به او هشدار داد. (تفسیر نور الثقلین، ج ۱، ص ۷۱۵).

آزار و اذیت حیوان جایز نیست. دین اسلام و فقها، آزار و اذیت حیوان را حرام می‌دانند. فقهای شیعه به استناد به روایات، از کارهایی همچون زدن حیوان، داغ‌نهادن، مثله کردن، اخته کردن و... نهی نموده است. علت این حکم این است که حیوانات دارای شعور هستند (امم امثالکم). از آسیب‌رساندن به صورت حیوان و زدن به صورت آنها پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) نهی کرده است دلیل آن این چنین است: هر چیزی تقدیسی دارد و تقدس حیوانات در صورت آنها است (وسائل الشیعه الی تحصیل مسایل الشریعه، ج ۸، ص ۳۵۴). سقط جنین حیوان: کسی حق ندارد به حیوان ضربه بزند که در اثر آن، جنینش سقط شود و مرتکب چنین عمل زشتی، باید دیه جنین حیوان را به صاحب آن پرداخت نماید. از دیدگاه بزرگان دینی، انسان مسلمان مجاز نیست حیوانات را مورد آزار و اذیت قرار دهد، حتی اگر این کار با گرفتن برگی از دهان مورچه‌ای باشد. (از سخنان علی (علیه السلام)).

حمایت عاطفی از حیوانات

وابستگی روحی و عاطفی در حیوان (مادرو فرزند) همواره مورد تاکید اسلام بوده است. از نظر علم دامپزشکی، از دست زدن و نوازش کردن بچه‌های حیوانات اجتناب کنید، زیرا آنها در معرض انواع بیماری‌ها قرار می‌گیرند. بوی دست آدم را می‌گیرند. متعاقب خوردن آغوز که حاوی آنتی بادی‌های ضد پلاکتی هستند که ایزو ایمن در بدن نوزادان حیوان صورت می‌گیرد. پس نوزادان حیوانات که متولد می‌شوند در ساعت‌های اولیه نیاز به آغوز و محبت مادرشان دارند. با خوردن شیر مادرشان بیماری ویروسی، کم خونی، عفونی و کمبود ایمنی با خوردن شیر برطرف می‌شود. پس فرزندان حیوانات را از مادرشان جدا نکنیم، چون بچه‌هایشان تا دو ماه فقط به شیر مادرشان نیاز دارند و جدا کردن بچه‌ها از مادرشان جز گرسنگی شدید و مرگ چیزی ندارد که این خود از مصادیق آزار و اذیت حیوانات است. کاهش عرضه غذایی و گرسنگی طولانی مدت و به‌ویژه کاهش خون‌رسانی باعث آسیب جدی به کبد حیوان می‌شود (آتروفی). گرسنگی طولانی مدت ممکن است باعث سوءتغذیه و جذب عفونت مزمن و انگل‌های نئوپلازی شود که اغلب در نوزادان به علت از دست دادن مادر رایج است. گرسنگی شدید و مفرط باعث تجمع تری‌گلیسیریدها (چربی بد) می‌شود. پس هوای حیوانات اهلی را داشته باشیم. سلولهای کبدی حیوانات گرسنه معمولاً عاری از گلیکوزن هست. گلیکوزن در کبد حیوانات جوان در حال رشد و حیوانات خوب تغذیه شده پیدا می‌شود.

عوامل عفونی که از مواد شیمیایی و غذاهای آلوده به وجود می‌آید، باعث آسیب به دیواره رگها شده و یا حتی با خون‌ریزی همراه است. پس سعی کنیم آب و غذای حیوانات را تازه و سالم تهیه کنیم و به آنها بخورانیم. ویتامین C در جیره غذایی آنها بگنجانیم. غذای فاسد و نامرغوب و یا آلوده شده به مواد شیمیایی یکی از عوامل زمینه‌ساز سرطان در حیوانات است.

کمبودها و عدم توازن تغذیه‌ای: کمبودهای پروتئینی - کالری جیره غذایی در حیوانات و انسانها شناخته شده، تحت عنوان کواشیورکور به صورت تکی دیده می‌شود. این کمبودها

به سازگاری متابولیک به وسیله جمعیت‌های بزرگ سلولی نیاز دارند. کاتابولیسم پروتئین‌های عضلانی و گلیکوژنولیز دوره کوتاه بقاء را امکان‌پذیر می‌کند.

حیوان ناظر به غذا

پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) فرمود: «هرگاه هنگام غذاخوردن، سگی پیش رویتان باشد به آن غذا بخورانید، زیرا همانند آه مظلوم و نفس محروم است.» (روایت مجمع النورین، ص ۲۷).

تغذیه حیوانات اهلی بدون مالک: گروهی از حیوانات اهلی هستند که مالک مشخص ندارند که در فقه به عنوان لقطه و در اصطلاح حقوقی بی‌پناه می‌نامند. تغذیه این گونه حیوانات بر مردم جایز است و اجر اخروی دارد. بر فرد یابنده نیز تغذیه حیوانات بدون مالک واجب است و از سوی اخلاقی اجازه و ترک حیوان را نمی‌دهد تا خود حیوان بمیرد. به دلیل احترام روح باید شایسته مورد تغذیه و نگهداری واقع شوند.

آسیب‌شناسی حیوانات از دیدگاه فقه اسلامی

آسیب‌شناسی بر طبق لغت‌نامه پزشکی به‌طور خاص به ماهیت اصلی علل و روند ایجاد وضعیت‌های غیرطبیعی و نیز تغییرات ساختمانی که ناشی از روند بیماری است، می‌پردازد. عوامل فیزیکی که باعث آزار و اذیت حیوان و آسیب سلولی شدید می‌شود، عبارتند از: ضربه، سرما، گرمای شدید، پرتوتابی و انرژی الکتریکی.

سلول‌ها به علل زیادی آسیب می‌بینند. سلول‌ها به انواع محرک‌ها و عوامل استرس‌زا پاسخ می‌دهند. آسیب سلولی زمانی رخ می‌دهد که سلول نتواند حالت پایدار یا تعادل طبیعی خود را حفظ کند. اگر آسیب از حد معینی تجاوز کند باعث مرگ سلول (ضایعه) و تغییر غیرقابل‌برگشت می‌شود. ضربه سبب پارگی و مرگ تعداد زیادی از سلول‌ها می‌شود. سرمای شدید جریان خون را دچار اختلال کرده و با ایجاد بلورهای یخ داخل سلول، سبب پارگی غشای سلول می‌شود. نوع دیگر از آسیب‌های وارده بر حیوان، شوک نوروزنیک (شوگ

عصبی) است که به وسیله تروما به سیستم عصبی وارد می‌شود. مثل تحریکات الکتریکی که در اثر برق‌گرفتگی، رعدوبرق، ترس و استرس هیجانی ایجاد می‌شود. از رفتارهای خشونت آمیز که باعث ترس و استرس به بدن حیوان می‌شود باید پرهیز کرد، چون حیوان ذاتاً دارای احترام است. دو دسته تحریکات وجود دارد که باعث ایجاد آسیب به سلول و بافت بدن حیوان می‌شود: تحریکات برون‌زا، شامل اجسام خارجی، مانند فیبرهای گیاهی، مواد بخیه و تحریکات فیزیکی مانند آسیب‌های حرارتی، گرمای، یخ‌زدگی.

شوک یا بهم‌خوردن تنظیم گردش خون می‌باشد عللی مانند خونریزی شدید، اسهال، سوختگی و ضربه بافتی (تروماتیک) است، منجر به کاهش فشار خون می‌شود. شوک، پیش‌رونده و تهدیدکننده است و درنهایت منجر به مرگ می‌شود، بنابراین از رفتاری که منجر به شوک و تروما شود، پرهیز کنیم. علل آسیب به عروق، شامل ضربه (تروما)، التهاب عروقی ناشی از عفونت یا واکنش‌های ایمنولوژیک است. پس چرا کاری کنیم ایمنی حیوانات به خطر بیفتد و منجر به آلودگی خودمان و محیط زیست شویم؟

خون‌ریزی

ضربه (تروما) به صورت فیزیکی قادر است رگ را پاره کرده و سبب خون‌ریزی از طریق پارگی رگ یا رکسیس شود. خون‌ریزی از طریق پارگی می‌تواند همچون متعاقب آروزیون عروقی توسط واکنش‌های التهابی یا نئوپلاسم‌های مهاجم رخ دهد. بعضی از قارچ‌ها، معمولاً با تهاجم و آسیب عروق خونی سبب خونریزی موضعی وسیع مانند آروزیون شریان کاروتید داخلی می‌شود. خون‌ریزی باعث مرگ حیوان نیز می‌شود زخم جراحی (ناشی از آسیب فیزیکی تروما) یکی از عوامل سوق‌دهنده حیوان به مرگ است. خون‌ریزی کنترل‌نشده به واسطه اختلال انعقاد خون است. کم‌گرمایی (کمبود ناهنجاری حرارت بدن) و کاهش درصد سلولهای خون نسبت به پلاسما باعث مرگ حیوان نیز می‌شود. بر اساس محاسباتی که انجام شده، ۴۰٪ مرگ‌ومیر به علت زخم جراحی (تروما) به وجود می‌آید و باعث خون‌ریزی کنترل‌نشده می‌شود. اگر اختلال انعقاد باشد، دیگر مراقبت‌های پیش‌بیمارستانی

فایده‌ای ندارد. در آسیب فیزیکی (تروما) لایه‌های زیرین سلول و رگها نیز آسیب می‌بینند. تا زمانی عمل انعقاد خون صورت نگیرد، خون از دست می‌رود و حیات حیوان به خطر می‌افتد. جایز نیست انسان حیوانی را به گونه‌ای رها سازد که از تشنگی یا گرسنگی و یا هرگونه فشار و آزار و اذیت تلف شود. بلکه باید به اندازه کافی غذا و آب در اختیار حیوان قرار دهد و از گرما و سرمای کشنده حفظش کند و همین طور نباید او را در معرض آزار و اذیت حیوانات دیگر قرار دهد. این حکم میان همه حیوانات یکسان است. در سرمای زمستان هوای حیوانات را داشته باشیم. چون سرمای شدید باعث ایجاد بلورهای یخ در بدن حیوان شده و حیوان دچار یخ‌زدگی می‌شود.

گرمای شدید آنزیم‌های ضروری سلول و دیگر پروتئین‌ها را منعقد می‌کند. گرمای شدید می‌تواند میزان واکنش‌های متابولیک را افزایش دهد به طوری که سوبسترا، آب و تغییرات pH را به سطح کشنده‌ای برساند. بنابراین آب دادن به حیوان تشنه یکی از واجبات است و حتی موجب آمرزش گناهان نیز می‌شود.

از امام باقر داریم (علیه السلام) داریم: «خداوند متعال سیراب کردن حیوان تشنه را دوست دارد و کسی که حیوان تشنه را را سیراب کند، در روز قیامت مورد رحمت خودش قرار می‌دهد.» (بحار الانوار، جلد ۹۶، ص ۱۷۲).

یکی دیگر از حقوق حیوانات، تنفس از هوای پاک و تمیز است. کاهش اکسیژن باعث مسمومیت و سیانوز شده که خود سیانوز باعث مرگ حیوان می‌شود. پس هوای شهر را با دود سیگار و سایر آلاینده‌ها آلوده نکنیم. با کاشتن درخت می‌توان به کاهش آلاینده‌گی کمک کرد و پناه و آشیانه حیوانات را احیا کرد. در هوای آلوده مانند مجاورت اتوبان‌ها، بزرگراه‌ها یا افراد سیگاری چون کربن (C) فراوان وجود دارد، باعث آسیب‌رساندن به حیوان می‌شود، ریه‌های آنان سیاه می‌شود. بهتر است در پناهگاه‌ها اقدام به کاشت درخت مثمر کرد، چون کربن بی‌اثر بوده و به وسیله بدن متابولیزه نمی‌شود و در طول زندگی حیوان در بافت بدن باقی می‌ماند.

خالکوبی یا تاتو که در قدیم برای شناسایی یا تعیین هویت استفاده می‌شد، موجب آزار و اذیت حیوان می‌شود و این کار ناقض حقوق حیوان است. چون کربن با تزریق وارد خون بدن حیوان می‌شود که همان تزریق سم است. مسمومیت از راههای مختلف وارد بدن می‌شود: تنفس، تزریق و خوراکی.

عوامل آلاینده زیست‌محیطی و زیستگاه حیوان: ۱. افزایش ساخت‌وسازهای نابجا؛ ۲. استفاده و تولید مواد شیمیایی؛ ۳. نابودکردن جنگلها.

افزایش ساخت‌وسازهای نابجا باعث تخریب جنگل‌ها و استفاده نابجا از منابع محیط زیست شده و صدمات جبران ناپذیری به محیط وارد می‌آورد. استفاده و تولید مواد شیمیایی:

احداث کارخانه‌های شیمیایی و رهاکردن پسابهای کارخانه‌ها در محیط اطراف، باعث آلوده‌شدن جنگل‌ها و فضای سبز شده و حیواناتی که در آنجا ساکن هستند بر اثر تماس با پسابهای شیمیایی دچار مرگ یا بیماری‌های پوستی، انگلی و... می‌شوند.

درباره واجب بودن نفقه حیوان

انفاق آب و علوفه بر حیوان به قدر نیازش واجب است گرچه از آن نفعی نبرده باشد یا مشرف به تلف باشد. اگر در رسیدگی به آنها به اندازه نیازش کوتاهی کند، گناهکار هست. (ر.ک. شهید ثانی الروضه البهیمة، ج ۵ ص ۴۸۱). همین مطالب را فقهای دیگر مانند محقق حلی در کتاب شرایع و ابن سعید حلی و فخر المحققین فرزند علامه حلی و صاحب جواهر محمد حسن نجفی اجماع کرده‌اند.

در حدیثی خطاب به صاحب حیوان داریم: سزاوار است قبل از آنکه خود آب و غذا بخورد، به حیوان آب و غذا دهد (ر.ک. جامع الشرایع ص ۳۹۸). نکته ای که صاحب جواهر به صراحت آن را اعلام می‌دارد: نیازمندی حیوان به زمان، مکان، شرایط بارداری، شیردهی، دوره نقاهت، فصل زمستان و تابستان قابل تغییر است.

شهید ثانی می فرماید: «کرم ابریشم با برگ توت زندگی می‌کند، لذا بر مالک آن واجب است که به قدر نیاز برگ تهیه کرده و آن را از تلف حفظ نماید و اگر برگ توت نایاب شد و صاحب کرم اقدام نکرد، حاکم شرع مال او را فروخته و برای کرم ابریشم به قدر نیاز برگ تهیه کند، به این علت نمی‌توان باعث هلاک کرم ابریشم شد.»

شعور حیوانات

قرآن به زندگی حیوانات توجه ویژه‌ای کرده است. علت خلقت شعور صفات آنها را بیان کرده است تا هدایتی باشد برای مردم، (جاثیه /۴).

هدهد در آسمان از مشرک بودن مطلع شده و نزد سلیمان گزارش می‌دهد که مردم منطقه سبا، خداپرست نیستند. آنگاه به اذن الهی مأموریت خاصی پیدا می‌کنند و مأموریت او پیام‌رسانی به سلیمان نبی است و این یک غریزه نیست، بلکه شعوری بالاتر از آن است. قرآن تسبیح کردن حیوانات را تصریح می‌کند، ولی شما آن را نمی‌فهمید. (اسراء /۴۴).

«حرف زدن حیوانات با یکدیگر» (نحل / ۱۶)، وجود وفا در برخی از حیوانات نسبت به صاحبان خود و فرزندان، تعلیم سگ شکاری، موادیاب یا جسدیاب نشانه شعور خاص حیوان است. «از تو می‌پرسند چه چیزی بر آنان حلال شده‌اند؟ بگو همه پاکیزه‌ها و شکاری که حیوانات شکاری آموزش دیده باشند.» (مائدہ /۴). سگ نگهبان اصحاب کهف که به اذن الهی در جلوی غار نشسته بود و با هفت نفر از اصحاب به غار پناه برد، هشتمین نفر از نیکان در کتاب آسمانی قرآن از آن یاد شده است.

توحید و رازقیت الهی درباره حیوانات:

خداوند سبحان خودش فراهم کردن روزی همه مخلوقاتش را برعهده گرفته و در قرآن تمام جنبندگان - پرندگان را امت نامیده است. (امم امثالکم). ما هیچ چیز را در این کتاب فروگذار نکردیم، پس همگی به سوی پروردگارشان محشور می‌شوند. «هنگامی که تمامی

حیوانات محشور می‌شوند.» (تکویر/۵).

حیوانات قابل احترام هستند. اسلام همواره حیوانات را به عنوان مخلوقات خاص خداوند نگریسته است. قرآن کریم و احادیث نمونه‌های زیادی از مهربانی، رحمت و شفقت را بیان می‌کند. طبق اصول اسلامی و حقوق حیوانات در اسلام، هر حیوانی در سلسله مراتب آفرینش، جایگاه خود را دارد. بشر باید خود را به خوش‌رفتاری با حیوانات اهلی و سوءاستفاده‌نکردن از آنها ملزم بکند.

زمین متعلق به همه موجودات اختصاص داده شده است. پس زمین تمیز نیز هم سهم حیوانات بی‌پناه است. این آیات به ما یادآوری می‌کند که حیات وحش مانند انسان، بی‌هدف خلق نشده‌اند. آنها احساساتی دارند و بخشی از جهان معنوی هستند. آنها حق حیات دارند و باید از هرگونه درد و رنجی محافظت شوند که امروزه مبلغان حقوق حیوانات در اسلام به این موضوع تأکید دارد.

خداوند باری تعالی، حیوانات را مامور انجام کارها می‌کند. دلفین ماور تنبیه یونس (علیه‌السلام) می‌شود (صافات / ۱۴۲). الاغ سبب یقین عزیر به معاد می‌شود (بقره / ۲۵۹). حیوانات در حج شعائر الله هستند (حج / ۱۲). حیوانات وسیله‌ای برای شناخت خداوند باری تعالی است (غاشیه / ۱۷). پرنده (طاووس) کبوتر، خروس و کلاغ سبب اطمینان ابراهیم می‌شود. (بقره / ۲۶۰).

حیوان وسیله آزمایش انسان می‌شود. (مائده/ ۹۴). حیوان وسیله قهر و غذاب الهی می‌شود (اعراف / ۱۳۳). کبوتر وسیله حقانیت مسیح بن مریم (علیه السلام) می‌شود. حیوانات گم‌شده: در مورد حیوان گم‌شده که به آن لقطه می‌گویند، احکام فقهی خاص وجود دارد.

اگر کسی حیوان بدون صاحب را در علفزار که در آنجا آب و آذوقه وجود دارد، بیابد، ضمان دارد آن را به حاکم شرع (متولی حفاظت محیط زیست) تحویل دهد. اگر در بیابان بدون آب و علف پیدا کند، واجب کفایی است حیوان را آب و آذوقه بدهد. اگر حیوان بیمار

است و توان دفاع از خود در برابر درندگان را ندارد، باید حیوان را پناه داد و به مراکز درمانی انتقال داد.

دیه ناشی از حمله و هجوم آدم‌ها به حیوانات:

«دیه» اصطلاح فقهی است. پرداخت غرامت که واجب می‌شود ضارب که به حیوان آسیب زده، پرداخت نماید. طبیب یا دامپزشک باید از صاحب حیوان برائت گیرد، یعنی آنها ذکر کنند. اگر حیوان تلف شد، دامپزشک ضامن نیست. این مطلب مستند به روایتی است در کتاب شرایع آمده است. نباید با چوب آنها را زد و کشت (الموقوذه)، از بلندی نباید پرت شوند (المرتدیه)، حیوانات نباید به جنگ بیفتند (والنطیحة). و یا مواد سمی به آنها خورانده شود.

حیوانات تنوع زیستی را که لازمه حیات و پایداری بشر است و طبیعت را حفظ می‌کنند. در سالهای اخیر می‌بینیم و می‌شنویم اخبار آزار و اذیت و کشتار ناجوانمردانه حیوانات اهلی بلاصاحب. شواهدی از کتاب، سنت، اجماع و عقل درباره حقوق حیوانات در منابع فقهی مورد بررسی قرار گرفته و به اثبات رسیده که چون حیوانات از درک و شعور برخوردار هستند، پس صاحب حقوق می‌توانند باشند. (قاعده فقهی لاضرر، تسلیط، احترام، امر به معروف و نهی از منکر).

گره‌ای برای گربه کور دیگری غذا می‌برد

جمعی مشغول خوردن غذا بودند. هرچند دقیقه یکبار گربه‌ای نزدیک سفره می‌آمد و تکه استخوانی را جلوی گربه می‌انداختند و گربه غذا را به دهان می‌گرفت و می‌رفت. تا چندبار این صحنه تکرار شد و برای آن جمع جای سوال بود که این حیوان غذا را به کجا می‌برد. یکی از افراد پشت سر گربه به راه افتاد، تا اینکه دید گربه دیگری در پشت بام خانه‌ای متروکه رفت. آن شخص هم رفت، دید گربه سالم برای گربه کور غذا تهیه می‌کند. وقتی به نزد دوستانش برگشت، معجزه خداوند را تعریف کرد. خداوند محبت و نوع دوستی را در بین حیوانات هم قرار داده است تا حیوانات ناتوان، گرسنه و تشنه نمانند.

یکی دیگر از تزییع کردن حقوق حیوانات، فروش آنها در فضای مجازی است و چرا که حیوانات زبان بسته (سگ - گربه) را که در سال یک بار زایمان می کنند و تولدهایشان را که به شدت به مادر نیاز دارند، از آنها جدا کرده و در فضای مجازی به قیمت های میلیونی می فروشند. این کار تزییع حقوق حیوان و عملی ضد اخلاقی است. پناهگاهها مکان مناسبی برای نجات جان حیوان است.

بلعم باعورا، دانشمند زاهد در زمان موسی (علیه السلام) بود که از نظر معنوی در سطحی بود که اسم اعظم خداوند را می دانست و دعایش مستجاب می شد. از امام رضا (علیه السلام) نقل شده، هواپرستی بلعم باعث شد که در جنگ با عمالقه با موسی (علیه السلام) مخالف کرد و سوار الاغ خود شد که برای نابودی موسی و لشکرش نفرین کند. الاغ در مسیر راه توقف کرد. هرکاری کرد، حیوان حرکت نکرد. بلعم آنقدر حیوان را زد که حیوان کشته شد. خداوند بر بلعم باعورا غضب کرد. اسم اعظم را از او گرفت و دیگر دعایش مستجاب نشد. سرانجام، بلعم باعورا خود را از اسم اعظم تهی کرد و از گمراهان شد. کشتن یک حیوان بی گناه نقش مؤثری در رسوایی بلعم باعورا داشت.» (نورالثقلین، ج ۱، ص ۷۱۶).

روزی امام حسین (علیه السلام) جوان برده ای را دید که به سگی غذا می داد و به او محبت می کرد. امام از عمل او بسیار خرسند شد. جوان را تشویق کرد و او را از اربابش که یک یهودی بود، به دویست دینار خرید. یهودی مجذوب جمال و کمال امام حسین (علیه السلام) شد. آن غلام، دویست دینار و یک بوستان را به امام بخشید و به دنبال آن غلام را در راه خدا آزاد کرد و باغ و دویست دینار را به غلام بخشید. (مناقب ابن شهر آشوب، ج ۴، ص ۷۵).

مصون داشتن حیوان از آزار و اذیت در بهره برداری، وارد نکردن صدمه و آسیب بر پیکر حیوان و حرمت گذاری حیوان از حقوقی است که شرع مقدس اسلام با تعبیرهای گوناگون و در قالب احکام تکلیفی به آنها سفارش کرده و حمایت از این حقوق را از مسلمانان خواسته است و رعایت این حقوق بر مالک حیوان، مردم و حاکم شرع (حفاظت از محیط زیست) واجب کفایی است.

تا کنون ندیده‌ایم که حیوانات بی‌دلیل به آدمها حمله کند، ولی افراد جامعه ما چرا آموزه‌های دینی و اخلاقی را زیر پا گذاشته‌اند و حیوانات را سنگسار می‌کنند یا سگ را به پشت ماشین می‌بندند و روی زمین می‌کشند. آیا قرآن این کارهای قبیح و رجز را پسندیده اعلام کرده است؟

شعور حیوانات در دفاع از خودشان

مردی از جنگلی می‌گذشت. چشمش به گنجشکی افتاد که روی درختی نشسته و با وضع اضطراب و وحشت پی‌درپی صدا می‌کرد. آشفتگی گنجشک توجه مرد را به خود جلب کرد و دید هرچندثانیه، آن حیوان از درختی به درخت دیگر می‌پرد. در این هنگام، مشاهده کرد مار سیاهی از همان درخت در حال بالا رفتن است. در آن درخت، گنجشک لانه داشت. مرد فهمید مار قصد آشیانه و بچه‌های گنجشک دارد و پرنده نیز یک نوع برگ مخصوص را با عجله تمام می‌چیند و بر گرد لانه خود قرار می‌دهد. همین که اطراف آشیانه را پر از برگ نمود، آنگاه روی شاخه‌ای نشست و منتظر نتیجه شد. وقتی مار بالا آمد و به سوی آشیانه رسید و بوی برگها به مشامش خورد، باشتاب زیاد از روی درخت پرت شد. مرد فهمید که برگها برای مار سمی بوده است.

زنبور عسل به دلیل اینکه پاکیزه می‌خورد و پاکیزه پس می‌دهد. نه از جن است و نه از انسان.

مورچه به این دلیل که در زمان سلیمان قحطی آمد، به سوی خداوند راز و نیاز کرد: بارالها! ما آفریده‌ای از آفریدگان تو هستیم و از تو بی‌نیاز نیستیم. ما را از نزد خود روزی برسان و ما را به خاطر گناهان آدمیان و کم‌خردان بازخواست مکن.

وقتی ابراهیم (علیه‌السلام) را آتش افروختند، همه حیوانات به خداوند شکایت کردند و از او خواهش کردند بر آتش آب بریزند. خدا به قورباغه اجازه داد تا به آتش آب بریزد. (الخصال المحودة و المذمومة، ج ۱، ص ۴۴۸ - نوشته شیخ صدوق، ص ۴۵۱).

تسبیح حیوانات هم در کتاب مقدس قرآن آمده است و هم در روایت از پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) داریم: صدای گنجشکها تسبیح آنها هست. به چهره حیوانات سیلی زنید که تسبیح خدا می گویند (تفسیر روح الجنان).

در حدیثی از کتاب عیون اخبار امام رضا (علیه السلام) نقل شده: امیرالمومنین (علیه السلام) می فرماید: «روزی با پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) داشتیم راه می رفتیم. دیدیم کسی می خواهد اسبش را بخواباند و اسب سرکشی می کند. او نیز ظرف خالی علوفه را برای گول زدن اسب جلوی او می آورد و از دهانش دور می کند تا اسب بخوابد. پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) فرمود: حیوان را گول می زنید. هیچ کس ولو حیوان را نباید فریب داد.»

حقوق حیوانات از دیدگاه صاحب جواهر کلام:

محقق اردبیلی نقل کرده اند که او هرگز مرکبش را تازیانه نمی زد. نصف راه را سواره و بقیه را پیاده می رفت و هروقت، حیوان میل به چرا پیدا می کرد جلوی او را نمی گرفت. یکی از علمای بزرگ دین در یک شب سرد برفی، سگی را دید که از سرما به خود می پیچد و زوزه می کند عبایش را روی سگ کشید تا گرم شود. شب در خواب دید که ملائک به او پاداش فراوانی می دهند. تمامی حیوانات مانند آدمها درد و رنج، سرما و گرسنگی و سوء رفتاری را که مشاهده می کنند، می فهمند؛ پس چه بهتر اینکه رفتاری محترمانه و محبت آمیز با آنها داشته باشیم.

تدبر در خلقت چهارپایان و حیوانات اهلی

آیا ندیدی که از آنچه قدرت خود به عمل آوردیم، چهارپایانی برای آنها آفریدیم که آنها مالک آن هستند. آنها را رامشان کردیم هم مرکب آنان است و هم از تغذیه می کنند و برای شما منافع دیگری در حیوانات است و نوشیدنی های گوارایی دارید. آیا با این حال شکرگذاری نمی کنید؟ (یس/۷۱-۷۳). خداوند در آیات متعدد از انسان می خواهد که در آیات

الهی و از جمله خلقت خود و حیوانات تدبر کنند. آیا به شتر نمی‌نگرید که چگونه آفریده شده است؟ (غاشیه ۱۷).

خداوند متعال در این آیه‌ها مردم را به شناختن حیوانات و تفکر در کیفیت خلقت آنها ترغیب کرده است.

آیه ۴۹ سوره فرقان آمده است: از آبی که از آسمان فرو فرستاده شده، سرزمین مرده را زنده کردیم و آن را به آفریده‌های خویش، حیوانات و آدمیان بنوشانیم. در منابع دینی از رفتارهای انسان با حیوانات عنوان شده است، می‌توان دریافت که نحوه برخورد با آنها بی‌تردید بر سلامتی حیوانات و بچه‌هایشان تأثیر می‌گذارد. هرگونه ترس و استرس شدید و کاهش رفاه حیوانات باعث می‌گردد که حیوان به بیماری عفونی مستعدتر شود که یکی از پیامدهای منفی این مسئله، افزایش استفاده از آنتی‌بیوتیک حیوانی است.

در آن هنگام که گرسنه‌ای به دست تو سیر می‌شود، خداوند لبخندزنان تو را می‌بینند.

پناهی برای حیوانات بی‌پناه باشیم

حیوانات مخلوقات خدا و جزء آفرینش آفریدگار هستند. اگر حیوانات بی‌پناه در شهر به‌دنبال غذا و سرپناه می‌گردند، به این علت است که ما آدمهای خودخواه مکان آنها را دچار مشکل کرده‌ایم و باعث آلودگی شهر شده‌ایم و این عمل باعث قتل عمد است و باعث برهم‌زدن اکوسیستم محیط‌زیست می‌شود و این روش سال‌هاست که در کشورهای توسعه‌یافته منسوخ شده است. مسئله دیگر این است باید آزمایش روی حیوانات نیز متوقف شود، چون آنها نباید قربانی خودخواهی انسان شوند. سیستم بدن آنها با انسان بسیار متفاوت است.

حقوق حیوانات که در زمره حق الله قرار دارد، پایمال کردن آن مستوجب عذاب می‌شود، چون حیوانات اطاعت تکوینی از باری تعالی دارند. آیا ندیدی خداوند را سجده می‌کنند تمام آنچه در آسمانها و زمین است و خورشید و ماه و ستارگان و کوه و درختان -

حیوانات و بسیاری از مردم که خداوند را سجده نمی‌کنند، حق علیه آنان است که عذاب شوند. (حج/۱۸).

مردم نباید هنگام مواجه با حیوانات آسیب‌دیده و حتی سالم، بی‌تفاوت گذر کنند. با توجه به فصل سرد زمستان، باید کلبه‌ای گرم برای پناه‌گرفتن حیوان شهری (بی‌پناه) در نظر گرفته شود تا گربه‌ها به داخل موتور ماشین نروند که باعث آسیب‌دیدنشان می‌شود.

آنچه را که در دنیای امروز، تحت عنوان‌های مختلف، مانند رفاه حیوانات و اخلاق دامپزشکی حقوق حیوانات مطرح می‌کنند، قرآن در ۱۴۰۰ سال پیش دقیق‌تر و لطیف‌تر با ضمانت اجرایی دنیوی و اخروی بیان کرده است. هیچ حیوانی نیست که پشتیبانی او در دست خدا نباشد و همه به صراط مستقیم حق قرار دارند. قرآن به یک ناقه (بچه شتر) می‌گوید: اگر تو را اذیت کنند (شمس/۱۴)، با آزار و اذیت یک حیوان دچار عقوبت الهی می‌شود، باید فکر کرد حکما باید روی آن بحث کنند.

در دنیای مدرن امروزی که اطاعت دین و آیین نیست، پس عذاب چه می‌شود؟ اگر گناه کنید و حیوانات را آزار دهید، دچار عقوبت و عذاب الهی می‌شوید.

رئیس مرکز مجازی پژوهش‌های راهبردی دامپزشکی: با تحسین از فعالیت خودجوش برخی از شهروندان و مدافعان حقوق حیوانات در غذا دادن به حیوانات بی‌پناه در خیابان و با رعایت اصول بهداشتی، این کار پسندیده بوده و دارای اجر اخروی است.

ضایع شدن حقوق حیوانات بیشتر در فروختن آنها است. سالهاست که ما سگ یا گربه ولگرد نداریم، آنها فقط بی‌پناه هستند. جایی برای ماندن ندارند و غذایی ندارند که سیر باشند. هیچ قانونی نداریم تا از حیوانات در مقابل افرادی که از آنها سوءاستفاده می‌کنند، حمایت کنند. حیوانات حق دارند آب پاکیزه بنوشند. حق دارند غذای سالم بخورند. حق دارند از هوای تمیز استنشاق کنند.

پاداش معالجه کردن سگ بیمار

حکایت آموزنده از کتاب گرانمایه سیاستنامه (سیرالملوک) اثر خواجه نظامالملک قدسی (وزیر ملکشاه سلجوقی و بنیان‌گذار مدارس نظامیه).

باور سردار قاسم سلیمانی به دعای خیر حیوانات در حق انسان:

روزی یکی از هم‌زمان سردار سلیمانی می‌گفت: در یکی از سفرهای سردار، در بحران داعش در عراق، سردار تماس گرفت که صدا تیراندازی‌ها به وضوح به گوش می‌رسید. وی در شرایط جنگی قرار داشت. ایشان در این تماسها اظهار داشت که شنیده‌ام تهران برف سنگینی آمده است و گفتم بله همین طور است. گفت به مطلبی که می‌گویم با دقت گوش کن و سریع اقدام کن. با این برف آهوهای که در نزدیک پادگان مقر سپاه وجود دارد، حتما برای غذا پایین می‌آیند. همین امروز به اندازه کافی علوفه تهیه کن و در چند جا قرار بده که آنها از گرسنگی تلف نشوند. من چون آن زمان فرمانده بودم، سریع اقدام کردم و تا ظهر نظر ایشان را عملی نمودم. با کمال تعجب، بعد از ظهر مجددا زنگ زد و گفت چه کردی؟ گفتم دستور فرمانده عملی شد و آهوها دعاگو هستند. من از ایشان سوال کردم در این شرایط سخت که با داعش درگیر هستید، چگونه به فکر آهوهای نزدیک مقر هستید؟ وی پاسخ داد من به شدت به دعای خیر آنها اعتقاد دارم. (علاالدین بروجردی، عضو کمیسیون امنیت ملی مجلس ایران)

برای حیات حیوانات حرمت قایل شوید، قطعا به همدیگر نیز احترام می‌گذارید. معضلی که وجود دارد اولاً، آموزش نحوه رفتار با حیوان را بلد نیستیم. ثانياً، حقوق آنها را دستگاه قضا به رسمیت نشناخته است.

نذر طبیعت

وقف‌هایی برای حیوانات از سگ کور تا تأمین غذای پرندگان در روزهای برفی: در روستای عزآباد یزد، واقف نامداری وجود دارد که بخشی از اراضی خود را صرف غذا برای سگ کور کرده است.

یکی از موقوفات جالب و عجیب در سالهای دور در مشهد مقدس، موقوفه هایی برای سگ ها بود. این موقوفه ها درواقع محل هایی برای نگهداری سگ زوار امام رضا (علیه السلام) بود. سگ ها را به مرکز تحویل می دادند تا ضمن نگهداری، خوراک آنها تأمین شود. یکی دیگر از موقوفات یزد برای تأمین غذا و آب پرندگان در روزهای برفی زمستان دیده شده است.

مدتی پیش، پویش ملی در سطح کشور شکل گرفت که در آن علاقه مندان برای حمایت و نجات حیوانات حیات وحش کوه و صحرا، اقدام به تأمین آب و غذا می کردند. حیواناتی که کمتر دیده می شوند. این پویش که با الهام از باورهای ملی و مذهبی شکل گرفته بود، توسط محیط بانان مطرح و از سوی طرفداران محیط زیست با استقبال مواجه شد. این پویش همگانی را نذر طبیعت نام گذاری کرده اند.

نذر و اهدای علوفه برای آهوها: مرتضی جمشیدیان، فرمانده یگان محیط زیست اصفهان، با بیان اینکه اداره کل محیط زیست برای مقابله با خشک سالی و نجات حیوانات، نظیر آهو، اهالی علوفه تهیه کرده و به آهوها اهدا می کنند.

صائب تبریزی: مهربانی با حیوانات در فصل های نامهربانی سرد و زمستان. حیوانات اعم از وحوش و اهلی و پرندگان برای پیدا کردن غذا به زیستگاه انسانی نزدیک می شوند. بدیهی است که ما آدم ها باید به تبع مقام انسانیت، سایه عطوفت خود را از سر حیوانات بی پناه کم نکنیم. حیوانات فقط به منظور رفع نیازهای حیاتی خود به مناطق مسکونی نزدیک شده و جویای کمک و حمایت از مردم می شوند و این مهم را باید درک کرد و به نوباوگان آموخت. در فصل سرد، پرندگان، حیوانات اهلی، حیواناتی که زیستگاه آنها جنگل یا صحرا است برای ادامه زندگی خود به شدت احتیاج به غذاهایی دارند که ما می توانیم در اختیار آنها بگذاریم. بنابراین، انسانیت حکم می کند تا اگر در سفره نان، برنج یا هر نوع غذایی اضافی می ماند به جای ریختن در آشغال، آنها را در ظرفی تمیز گذاشته و آنها را به حیوانات بدهیم

محبت کردن و درمان کردن

عشق ورزیدن به حیوانات نعمتی است که نصیب هر بنده ای نمی‌شود. در اسلام، مهربانی با حیوات از اهمیت بالایی برخوردار است. تا جایی که یکی از چند واجب‌النفعه‌ای هستند که تأمین هزینه‌هایشان بر عهده انسان نهاده شده است.

در روایتی از رسول اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) پیامبر اکرم دشنام به خروس را نهی کرده و می‌فرماید: «خروس را دشنام ندهید، چرا که شما را به نماز دعوت می‌کند.» (بحارالانوار، ج ۶۲، ص ۹). این حدیث را تسری می‌دهیم به همه حیوانات که حق دشنام‌دادن به آنها را نداریم.

یکی دیگر از حیواناتی که درباره صفات اخلاقی او سخن گفته شده است، کبوتر است و نام عربی آن حمامه است. در زمان پیامبران گذشته نیز کبوتر وجود داشته است و در خانه پیامبران لانه می‌گذاشتند و زندگی می‌کردند. علت آن این است که کبوتر به علت وفاداری که دارند صاحب‌خانه را از حیوانات مودی آگاه می‌کند. یکی دیگر از صفات اخلاقی برجسته کبوتر، وفاداری آنان نسبت به کسی است که به او محبت می‌کند.

حیوانات بخشی از جامعه طبیعی و زیست محیطی را تشکیل می‌دهند و در برقراری توازن در نظام طبیعت نقش موثر و غیرقابل‌انکاری دارند. درباره حیوانات، حقوق قابل اسقاط معنا ندارد. زیرا تنها راه خروج از عهده آن انجام‌دادن آن است و قوام آن به جعل شارع است و همه آن حکم شرعی به حساب می‌آید و زیربنای حقوق حیوان در فقه اسلامی می‌باشد. علامه حلی (ره) در کتاب اجاره می‌گوید: احترام حیوان ذاتی از حرمت آن است. اولین خصلتی که در روایت یعقوب‌بن‌سالم ذکر شده، شناخت خالق است. همچنین علی‌بن‌رثاب از امام سجاد (علیه‌السلام) نقل می‌کند: از اولین خصلتی که به حیوان عطا شد، شناخت او نسبت به پروردگارش است. از امام صادق (علیه‌السلام) به نقل از ابوذر فرمود: «از پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) شنیدم که می‌فرمود: همه حیوانات در هر صبحگاه از خداوند می‌خواهند بار الهی به من مالک خوب و درستی عطا فرما که مرا سیر و سیراب کند و بیش از

توان از من کار نکشد.» (صدوق، ج ۲، ص ۲۸۸). علاوه بر شناخت خالق متعال، همه حیوانات خداوند را به عنوان تنها کسی که مستحق عبادت است، می‌شناسند و به پرستش و مناجات با او می‌پردازند. ازجمله موارد دیگری که دلالت بر درک مسایل غیرمادی می‌کند، یکی از خصلت‌هایی است که در روایت علی بن رثاب از ابی حمزه از امام سجاد (علیه السلام) نقل کرده اند: «از جمله ادراکات حیوان آگاهی بر فرا رسیدن مرگ است، هرچند از چگونگی مردن و آنچه پس از مرگ اتفاق می‌افتد، آگاهی ندارند.» (صدوق، ج ۲، ص ۲۸۹). لذا از زدن آنها نهی فرمودند. حیوانات از نیکی و بدی و مسایل غیرمادی و نوع رفتاری که با آنها می‌شود، آگاهند. محبت و احترام و یا بدرفتاری و بدی را می‌فهمند. روایاتی که حقوق حیوان را بر صاحب آن می‌شمارد در بیان علت آن می‌گوید: حیوانی که در دست خود محبوس نمودی، اگر تشنه و گرسنه شود، زبان نداشته و قادر بر سخن گفتن نیست، لذا او را آب و غذا بده، درغیراینصورت او را رها کن تا از گیاهان و جانوران صحرا بخورد. حقوق حیوان بر عموم مردم: برخی وظایف مربوط به حکومت و مدعی‌العموم است و برخی دیگر از وظایف برای عموم مردم می‌باشد و وظیفه حاکم شرع و اجبار مالک در رسیدگی به حیوان در نظام سیاسی اسلام حکومت از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

فصل دوم:
حقوق حیوانات
در کشور ایران اسلامی

فصل دوم:

حقوق حیوانات در کشور ایران اسلامی

چرا باید حقوق حیوانات وجود داشته باشد؟ من تو هستم؛ فقط متفاوتم.

این جمله مصداقی از مظلوم واقع شدن حیوانات در جهان امروز است. حیواناتی که با رنج و عذاب زندگی می‌کنند و زبانی ندارد که حرت بزنند و به راستی انسان تا چه حد بر خود مغرور شده که برای حیات و مرگ آنان تصمیم می‌گیرد؟ باید فرهنگ حمایت از حیوانات و ممانعت از حیوان آزاری و سوءاستفاده از آنان رقم بخورد. حمایت از حیوانات راهی است که شما را با دنیایی از مهربانی آشنا می‌کند.

مسئولیت ناشی از حیوان از روزگار کهن در جوامع بشری مطرح بوده است. هر چند فروضی از این مسئولیت که یکی از اقسام مسئولیت ناشی از اشیا است، در برخی از قوانین مطرح شده، اما مورد پژوهش مستقلی در حقوق کشورمان واقع نشده است و با توجه به استفاده از حیوانات در شهر و روستا، باید به مطالعه تطبیقی مبنای مسئولیت ناشی از حیوانات در فقه و حقوق پرداخته شود. همچنین مصادیقی از فرار حیوان یا گم شدن حیوان در قوانین ایران تعریف نشده است.

لزوم حفاظت از حقوق حیوانات

اخلاق زیست‌محیطی موضوعی است که این روزها فعالان محیط‌زیست را مشغول کرده تا مخلوقات زنده که دارای ارزش و شایسته‌ی توجه اخلاقی هستند، حق و حقوق‌شان را ثابت نمایند.

ماده ۱۷۱ قانون مدنی: هرکس حیوانی پیدا نماید، باید آن را به مالک آن دهد و اگر مالک را نشناسد، باید به حاکم یا قائم مقام او حفاظت محیط زیست تسلیم کند و الا ضامن خواهد بود. اگرچه آن را بعد از تصرف رها کرده باشد.

یکی از نهادهای رسمی و به ثبت‌رسیده در زمینه حمایت از حیوانات، انجمن حمایت از حیوانات ایران است که به نام (iran s.p.c.a) هست که در مجامع بین‌المللی شناخته می‌شود. این انجمن یک سازمان مردم نهاد است که کاملاً حقوقی و به ثبت‌رسیده می‌باشد. فعالیت‌های آن، آموزش و حمایت از حیوانات بی‌پناه و امور واگذاری - سرپرستی حیوانات اهلی است. حیوانات را نخرید، بلکه آنها را به سرپرستی قبول کنید. اگر حیوانات را بخرید، دراصل به آنها خیانت کرده‌اید و جیب دلالتان و سودجویان را پر کرده و امنیت و جان بی‌پناهان هر لحظه به خطر می‌افتد.

در منابع و آموزه‌های دینی و اسلامی به این نکته توجه شده است که رعایت عدالت در رفتار با حیوانات و بچه‌های آنها داشته باشیم و پرهیز از آزار و اذیت و توهین داشته باشیم و این امر نیز در سیره علوی به‌طور ویژه ارائه شده است.

در کشور ایران ماده ۶۷۹ مجازات اسلامی به حیوان‌آزاری پرداخته است. براین‌اساس هرکس به‌عمد و بدون ضرورت، حیوان متعلق به دیگری یا حیوان آزاد را که شکار آن توسط دولت ممنوع اعلام شده، بکشد یا مسموم کند یا ناقص کند، به حبس از ۹۱ روز تا ۶ ماه یا جزای نقدی از یک میلیون و پانصد هزار ریال تا سه میلیون ریال محکوم خواهد شد.

ماده ۶۸۰ مجازات اسلامی: هرکس برخلاف مقررات و بدون مجوز قانونی، اقدام به شکار یا صید کند، مسئولیت و مجازات قانونی به همراه دارد.

طبق ماده ۶۷۹ قانون سابق ایران در رابطه اتلاف، مسموم و ناقص کردن حیوانات اهلی و یا غیراهلی، هرکس حیوان حلال گوشت یا حیوانی را که دولت اعلام کرده، بکشد، باید مجازات شود.

ماده ۳۶۲ مجازات اسلامی در مورد ضمان ناشی از زدن حیوان است. ماده ۵۲۲ مجازات اسلامی در مورد مسئولیت، حفظ و نگهداری از حیوان است. متأسفانه افراد جامعه به آموزه‌های اخلاقی، دینی و فرهنگی توجه ویژه ندارد. باعث برهم زدن توازن محیط زیست حیوانات اهلی و بلاصاحب شده‌اند.

ماده ۳۳۰ قانون مدنی: اگر کسی حیوان متعلق به غیر را بدون اذن صاحب آن بکشد، باید تفاوت قیمت زنده و کشته آن را بدهد. لیکن برای دفاع از نفس بکشد یا ناقص کند، ضامن است. این ماده مشکل دارد. چطور حیوان اهلی که به آدمها کار می‌کند، باید ناقص کنیم یا بکشیم، بعد اسم آن را بگذاریم دفاع از نفس.

لایحه حمایت از حیوانات

لایحه مبنی بر حمایت از حیوانات، مشتمل بر ۲۳ ماده و ۱۵ تبصره، گامی مثبت از سوی دولت در زمینه دفاع از حقوق حیوانات محسوب می‌شود. حیوانات حقوقی به طور عام و خاص دارند. به طور عام، حق هر حیوانی است پس از تولد در این دنیا بتواند زندگی کند. برای خود جفت انتخاب کند. خانواده و گله تشکیل دهد. به واسطه آدمها زجر کش نشود. حقوق خاص هر حیوانی بر گردن صاحب و یا نگه‌دارنده اوست.

توسعه آموزش‌ها و فرهنگ و دانش بشر به این نتیجه رسیده است حیوانات هم حق و حقوقی دارند و باید از آنها در برابر ناحقی‌ها که از جانب بشر می‌شود، حفاظت کرد. دین مبین اسلام و ائمه اطهار (علیه السلام) و بزرگان دین، آموزش‌ها، بیانات، منش‌ها و رفتارهای زیادی در راستای محبت به حیوانات و لزوم رعایت حقوق حیوانات داشته‌اند.

حیوانات اهلی و بی‌پناه (سگ و گربه) بهداشت و درمان آنها در حیطه و اختیارات سازمان دامپزشکی کشور که متکی به خیل از دامپزشکان هست، امنیت و حفظ حیات آنها برعهده حفاظت محیط زیست قرار گیرد.

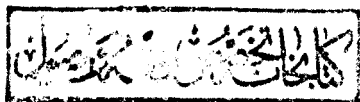
بند ۱ ماده ۱: وظیفه اصلی مرکز حمایت از حیوانات، حفاظت از حیات، سلامت و امنیت حیوان عنوان شده است، صرف نظر از مبانی نظری و فلسفی مربوط به حقوق حیوانات در کشور مطرح است.

اصل ۱۶۷ قانون اساسی: با وجود تکلیف قانونی مقرر در اصل ۵۰ قانون اساسی در تصریح به حفظ محیط‌زیست به‌عنوان یک وظیفه همگانی و تصدی سازمان حفاظت از محیط‌زیست در شورای عالی حفاظت از محیط‌زیست و مسئولیت قانونی مربوط در این‌باره برابر با قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست مصوبه ۱۳۵۳/۳/۲۸ اصلاحیه ۱۳۷۱/۲۴ مبنای برون‌فکنی مستمر مسئولیت سازمان مزبور، مسئولیت مورد قبول گونه‌های جانوری و گونه‌های در حال انقراض چیست؟

اهمیت حق حیوان در فقه اسلامی تا آنجا است که شماری از فقها مانند صاحب جواهر آن را در زمره «حق الله» داشته‌اند.

اصل ۵۰ قانون اساسی حفاظت از محیط‌زیست یک وظیفه همگانی بوده و از حیث حقوقی و قانونی قابل تعقیب است.

کشتن نسل و استفاده از ابزارهای کشتار جمعی و گروهی و تخریب مکان زیست یا آشیانه، مسموم کردن حیوان، آب یا خوراک آن یا تلف کردن با اثبات دفاع از نفس، مشمول حیوان‌آزاری است. حیوان‌آزاری، مجازات تعزیری درجه شش از حبس از شش ماه تا دو سال و به جزای نقدی بیست میلیون ریال تا هشتاد میلیون ریال و شلاق از ۳۱ تا ۷۴ ضربه تا ۹۹ ضربه دارد و منافی عفت است. دادگاه می‌تواند مرتکب یا مرتکبان را متناسب با رفتار ارتكابی، مطابق با ماده ۲۳ و رعایت ماده ۸۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ حسب مورد به انجام خدماتی عمومی رایگان در حوزه حیوانات به‌عنوان مجازات تکمیلی محکوم نماید.

ماده ۱ قانون مسولیت مدنی: هرکس بدون مجوز قانونی، عمداً یا در نتیجه بی احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا به هر حق دیگر (حق حیوانات) لطمه وارد کند، مسئول جبران ناشی از عمل خود است. قاعده تعیین مسئول جبران خسارت بر مبنای فعل زیان بار براساس ماده ۳۱۵ قانون مدنی، هرکس حق کسی یا حیوانی را غصب کند، مسئول هر نقص و عیبی است که در زمان تصرف او به مال یا جان مغضوب وارد شده است، هر چند مستند به فعل او نباشد. (اعم از حق حیات، تولید مثل، سلامت، امنیت).

اتلاف: هرکس مال - جان غیر را تلف کند، ضامن آن است و باید مثل یا قیمت آن را بدهد. اعم از اینکه عین باشد یا منفعت و اگر آن را ناقص یا معیوب کنیم، ضامن نقص قیمت آن مال است. (ماده ۳۲۸ قانون مدنی).

تسبیب

ماده ۳۳۱ قانون مدنی: هرکس سبب تلف مال و جان کسی یا حیوانی بشود، باید مثل یا قیمت آن را بدهد و اگر سبب نقص یا عیب آن شده باشد، باید از عهده نقص قیمت آن برآید.

ماده ۳۳۲ قانون مدنی: هرگاه یک نفر سبب تلف مالی یا جانی را فراهم کند و دیگری مباشر تلف شدن آن مال و جان باشد، مباشر مسئول است نه مسبب مگر اینکه سبب اقوی باشد به نحوی که عرفاً اتلاف مستند به او باشد.

ماده ۷۲: اگر حیوان گمشده در نقاط مسکونی پیدا شود، یابنده با دسترسی به حاکم یا قائم مقام او، آن را تسلیم نکند، حق مطالبه مخارج نگهداری آن را از مالک نخواهد داشت. هرگاه حیوان گمشده در نقاط غیر مسکونی پیدا شود، یابنده می تواند مخارج نگهداری آن را از مالک مطالبه کند، مشروط بر اینکه از حیوان انتفاعی نبرده باشد، والا مخارج نگهداری یا منافع حاصله احتساب و پیدا کننده یا مالک فقط برای بقیه حق رجوع به یکدیگر را خواهد داشت.

ماده ۶۷۹: تمرکز روی حیات از حیوانات حلال گوشت متعلق به دیگری یا حیوانی که شکار آن توسط دولت ممنوع اعلام شده است. ماده ۶۸۰: قانونگذار توجه خود را بر صید و شکار حیوانات وحشی قرار داده است.

مهرداد بائوچ لاهوتی، نایب رئیس فراکسیون محیط‌زیست مجلس از قانون حمایت از حیوانات استقبال می‌کنند.

مالکیت

ماده ۳۴: بچه حیوانات در مالکیت مادرشان است و هرکس مالک مادر باشد، مالک بچه‌اش نیز هست.

ماده ۹۵۱ قانون مدنی: تجاوزکردن از حدود معین به جان و مال دیگری (حیوان) را تعدی گویند و متجاوز، ضامن فعل خودش هست.

ماده ۱ مسئولیت مدنی: هرکس بدون مجوز قانونی، عمداً یا سهواً (بی احتیاطی) به جان یا سلامتی یا آزادی یا مال یا به هر حق دیگری که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگر شود، مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود است.

ماده ۲ مسئولیت مدنی: در موردی که عمل واردکننده زیان، موجب خسارت مادی یا معنوی (به خطر افتادن سلامت، نقص عضو، نقض آزادی، امنیت حیوان، سقط جنین حیوان) زیان دیده باشد، دادگاه پس از رسیدگی و ثبوت امور، او را به جبران خسارت مزبور و جبران همان نوع خسارت که وارد نموده، محکوم خواهد نمود.

ماده ۵ مسئولیت مدنی: اگر در اثر آسیبی که به بدن یا سلامت کسی یا حیوانی وارد شده، در بدن او نقصی پیدا شود یا قوه کار زیان دیده کم گردد و یا از بین رود یا موجب افزایش مخارج زندگی‌اش شود، واردکننده زیان، مسئول جبران کلیه خسارت مزبور است.

طرح ۸ ماده ای که از سوی محمدرضا تابش رئیس فراکسیون محیط‌زیست مجلس آمده است:

حیوان آزاری به هر شیوه و یا هر انگیزه ممنوع است. مرتکب یا مرتکبان علاوه بر الزام به جبران خسارت محکوم می‌شوند.

غصب

ماده ۳۰۸: غصب، چیره‌شدن بر حق کسی یا حیوان است به نحو عدوان اثبات ید بر مال غیر بدون مجوز هم در حکم غصب است.

ماده ۳۰۵: غاصب مسئول هر عیب و نقصی است که در زمان تصرف او به مال مغضوب وارد شده باشد، هر چند مستند به فعل او نباشد. (مثل عقیم‌کردن حیوانات، مرگ بدون درد، تحمل جراحی غیرضروری و زیبایی).

ماده ۳۳۴ قانون مدنی: مالک یا متصرف حیوان مسئول خسارت نیست که از ناحیه حیوان وارد می‌شود، مگر اینکه در حفظ و نگهداری حیوان کوتاهی کرده باشد. در هر حال، اگر حیوان به واسطه عمل کسی منشأ ضرر گردد، فاعل آن عمل، مسئول خسارت وارد به حیوان خواهد بود.

اجاره حیوان

ماده ۵۰۷: در اجاره حیوان باید مشخص شود که حیوان برای چه کاری اجاره می‌شود. (نگهبانی، جسد یابی، پیدا کردن مواد مخدر، سوارکاری و...).

ماده ۵۰۹: در اجاره حیوان باید شرط شود که مؤجر در وقت معین باید حیوان را به مقصد نرساند، مقدار معینی از مال اجاره کم شود.

ماده ۵۱۱: حیوانی که مورد اجاره است، باید برای همان مقصودی به کار رود که طبق قرار طرفین است. از حیوانی که برای نگهبانی است، نمی‌توان برای بارکشی استفاده کرد.

حیوانات از مهم‌ترین زیست بوم‌ها هستند که حقوق‌شان بیش از هر موجود دیگر توجه مدافعان زیست محیطی را به خود جلب کرده است. تدارک آب و خوراک مناسب، شرایط زیستی، روانی و بهداشتی صحیح و لزوم دسترسی به بهداشت و درمان از مهم‌ترین حقوق

حیوانات به شمار می‌رود. در حقوق داخلی ایران، حفاظت از محیط‌زیست را یک وظیفه همگانی می‌دانند و از سوی دیگر تنها باب ششم قانون مدنی مصوب ۱۳۰۴ به شکار اختصاص یافته است. البته مقررات حقوق کیفری نیز حفاظت از گونه جانوری را در مواد ۶۷۹ و ۶۸۰ قانون مجازات اسلامی به‌طور خاص مورد توجه قرار داده است.

تعریف روشن و جامع از "animal welfare" یا رفاه حیوانات تلاش‌های وافر صورت گرفته که جامع‌ترین آنها پنج امتیاز یا آزادی برای حیوان است: ۱. مصونیت دام از هرگونه گرسنگی و تشنگی؛ ۲. مصونیت دام از هرگونه رنج فیزیکی و محیطی؛ ۳. مصونیت حیوان از هرگونه درد و جراحت و بیماری؛ ۴. مصونیت حیوان از هرگونه ترس و استرس؛ ۵. آزادی حیوان برای بیان رفتارهای طبیعی.

درک و احساسات دام و فراهم‌نمودن شرایط برای بیان احساسات، جزئی از رفاه حیوانات محسوب می‌شود. تحقیقات حاصل در این زمینه بیانگر این است که اگر رفتارهای طبیعی حیوانات مهیا باشد، آنها احساس مطلوب‌تری خواهند داشت. بر اساس آیات قرآن، حیوانات به دلیل شعور و ادراک در عالم خودشان از حق حیات و تولید مثل برابر و مساوی با انسانها برخوردارند. (انعام / ۳۸). حضرت علی (علیه‌السلام) به متصدیان دریافت جانداران این گونه سفارش می‌کند: جز خیرخواه، مهربان، امین و حافظ دیگری را بر چهارپایان مگمار. (نهج البلاغه، نامه ۲۵، ص ۴۲۵).

طبق اصل ۵۰ قانون اساسی ایران، حفاظت از محیط‌زیست، وظیفه عمومی (همگانی) است.

موضوع اخلاق محیط‌زیست و برخورداری حق حیات برای کلیه زیست‌مندان طبیعت، تمرین احساسی یا از سر دلسوزی ناآگاهانه نیست. این دیدگاه سال‌هاست که به طور جدی توسط فلاسفه مطرح و منجر به انتشار اعلامیه جهانی حقوق حیوانات گشته است و از منظر حقوق حیوانات، کلیه حیوانات دارای سیستم عصبی هستند. وقتی تمامی آنها زخمی می‌شوند یا گلوی آنها بریده می‌شود یا مورد خشونت قرار می‌گیرند، درد و رنج را کاملاً تجربه می‌کنند. وجه مشترک انسانها با حیوانات، حساسیت یا برخورداری از احساس درد و رنج، و

تجربه لذت است. امروزه مشخص شده است که حیوانات خصوصاً پستانداران بالغ، موجودات اخلاقی‌اند که همچون انسانها، حقوق جدایی‌ناپذیر مشخصی دارند.

تاریخ معاصر گواه است که خشونت و قساوت علیه حیوانات به خشونت و بی‌رحمی در جوامع دامن می‌زند. اسلام تنها به قدر نیاز و ضرورت، اجازه بهره‌برداری از حیوانات را داده است. بهره‌کشی بیهوده و یا شکار به قصد تفریح در اسلام حرام اعلام شده است. (علامه حلی، جامع‌الشرایع، ۱۳۸۵، ج ۱، ص ۵۰).

دانشمندان بر آن هستند که انسانها با جایگزین کردن مواد دیگر، گوشت‌خواری را ترک کنند. انسان از امکان تولید گوشت مصنوعی تا تهیه مواد جایگزین در برخی مناطق جهان برخوردار شده است. پرورش دام از عوامل اصلی گرمایش زمین است. طبق پیش‌بینی علمی در دهه‌های آینده، زمین و ساکنان آن با بحران بلایای طبیعی روبه‌رو خواهند شد.

هرذره‌ای از عالم هستی دارای ادراک و شعور بوده است و با زبان خود خدای متعال را تسبیح می‌کند. دین مبین اسلام سعی دارد جنبه‌های رفتار با حیوانات را برای انسانها روشن سازد. ابواب مختلف پیرامون منبع آزار جسمی و روحی حیوانات، چگونگی رفتار با حیوانات و بچه‌هایشان و چهارپایان، حقوق حیات و هشدار به شکار و شکارچیان و دیه حیوانات در قرآن کریم بیان شده است.

دستورهای اخلاقی کار با حیوانات و بررسی ملاحظات شرعی و اخلاقی، مانند نگهداری و مراقبت حیوانات، کنترل درد، استرس‌ها، روش‌های بیهوشی، مرگ بدون درد (اتانازی) حیوان و... اشاره دارد. انجمن‌هایی که در زمینه حقوق و دفاع از حیوانات در ایران تشکیل شده، انجمن حمایت از حیوانات به نام بین‌المللی (اس-پی-سی) که یک تشکل مردمی زیست‌محیطی است، در سال ۱۳۷۷ آغاز به کار کرده و از نظر قانونی مورد تأیید وزارت کشور، اطلاعات و نیروی انتظامی است.

دعرصه بین‌الملل از حدود نیم قرن قبل، اسناد بین‌المللی متعددی در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و حمایت از حقوق حیوانات منعقد شده است.

چون در اسلام حرمت شکار تفریحی در دین اسلام آمده است، خواستار توقف صدور مجوز شکار از سازمان محیط‌زیست هستیم.

رییس مرکز مجازی پژوهش‌های راهبردی دامپزشکی:

با تحسین از فعالیت خودجوش برخی از شهروندان و مدافعان حقوق حیوانات در غذادادن به حیوانات بی‌پناه در خیابان، با رعایت اصول بهداشتی در ظرف مخصوص به آنها غذا داده و سپس ظرفها را در سطل زباله ریخته شود. این کار پسندیده بوده و دارای اجر اخروی است.

همچنین ضمن تقبیح و انتقاد از تله‌گذاری و به دام‌انداختن حیوانات و پرندگان و تصاحب آنان از سنگ‌پرانی به حیوانات و به جنگ‌انداختن حیوانات، خواستار توقف این‌گونه اقدامات ناشایست هستیم. اگر عده‌ای به فکر حمایت از حیوانات نیستند، لاقلاً از آزار حیوانات به شدت بپرهیزید. ضایع شدن حقوق حیوانات بیشتر در فروختن آنها است. سالها است که ما سگ و گربه ولگرد نداریم. آنها فقط بی‌پناه هستند. هیچ قانونی نداریم تا از حیوانات در مقابل افرادی که از آنها سوءاستفاده می‌کنند، حمایت کنند.

حقوق حیوانات به معنی حق اخلاقی حیوانات برای رفتار محترمانه و بدون استثمار با آنها است. حیوانات به عنوان بخش مهمی از بدنه محیط‌زیست، نقش مؤثر و انکارناپذیر در توازن نظام طبیعی دارند. حیوانات، مانند آدمها از حق حیات، تولید مثل، درمان، آرامش و زندگی جمعی و پرهیز از هر نوع خشونت و نسل‌کشی برخوردارند.

در سراسر جهان از جانب دولتها، سازمانها و عموم کسانی که به مسایل زیست محیطی و حمایت از حیوانات علاقه مند هستند، مورد توجه قرار گرفته است. زندگی انسان و حیوان به هم مرتبط و به هم پیوسته است و بهره‌برداری مفید و صحیح از حیوانات در کشاورزی، نظامی و... کرد.

برای حفظ جایگاه آنها قوانین در این خصوص وضع شود. تنها انسان نیست که از حقوق مختلف برخوردار است، بلکه شارع مقدس و علم امروز این مسئله را اثبات رسانده است که حیوانات از درک و شعور برخوردار هستند. زمانی که خداوند حیوانات را آفرید، درک

چهار خصلت را به آنها آموخت: درک خالق خویش؛ کوشش برای یافتن رزق و روزی؛ شناخت نر از ماده؛ ترس از مرگ.

حقوقی که برای حیوان ایجاب می‌شود: تغذیه، تأمین مکان و محل زندگی، تولیدمثل، حفظ نسل، توجه به احساس حیوان، سلامت و بهداشت.

اعمالی که سبب سلب حقوق حیوان شده است: کشتار بی‌دلیل، شکار بی‌رویه و بی‌دلیل، جنگ انداختن حیوانات، کشتن حیوان با مواد سمی، شکار آهو و گوزن در شب، عدم مبارزه نکردن با بیماری حیوانات و ریشه‌کنی آنها (واکسیناسیون).

انسان نه تنها باید به سایر انسانها کمک نماید، بلکه باید به طبیعت و حیوانات نیز کمک کند، باید درختانی بکارد و با حیوانات با شخصیت رفتار کند. از حیوانات حفاظت و از آلوده‌شدن محل زندگی آنها جلوگیری کند. دولت ایران در سالهای اخیر، لایحه‌ای را مبنی بر حمایت از حیوانات به معرض دید عموم قرار داده است تا به مجلس بفرستد و قانون حمایت از حیوانات را تصویب کنند؛ قوانینی به منظور صیانت و دفاع از حقوق اصلی و اولیه حیوانات بی‌پناه. قوانین کشور درباره حمایت و صیانت از حقوق حیوانات مسکوت مانده است. آیا کشتار بی‌رحمانه حیوانات در کتاب آسمانی ما قرآن آمده است که آدمهای بی‌فکر دست به این قبیل اعمال دست می‌زنند؟

این مسایل نیاز به فرهنگ‌سازی دارد که حیوان‌دوستی و برخورد انسانی و محبت‌آمیز با حیوانات لازم است. در وهله اول، امنیت حیوانات بی‌پناه شهری اولویت دارد.

ماده ۶۶ آیین دادرسی استناد می‌شود و این امکان را برای فعالان محیط‌زیست و فعالان حقوق حیوانات فراهم می‌آورد که علیه هرگونه نقص حقوق حیوانات طرح شکایت کنند و خواهان مجازات خاطی شوند.

ماده ۶۶ آیین دادرسی کیفری: سازمان مردم نهاد که اساس‌نامه آنها در زمینه حمایت از محیط‌زیست و حمایت از حیوانات است، می‌توانند نسبت به جرایم ارتكابی اعلام جرم کنند و در تمام مراحل دادرسی شرکت کنند.

پلیس فتا از شهروندان خواسته است در صورت مواجه با مصادیق حیوان‌آزاری در فضای مجازی از طریق سایت پلیس فتا، بخش ارتباطات مردمی، موارد را گزارش دهند. ایران برخلاف بسیاری از کشورهای جهان، تاکنون قوانین مصوب و یکپارچه‌ای در حمایت از حقوق حیوانات نداشته است و همین مسئله باعث چالش جدی شده است. خالق همه موجودات خداوند است.

حیوان‌آزاری، جرم‌انگاری نشده و جای خالی تصویب قانونی آن به‌خوبی احساس می‌شود. علی‌رغم تمامی تاکیدها و آموزه‌های دینی و اخلاقی موجود نظام حقوقی کشور ایران از خلاء قواعد و قوانین در زمینه حمایت از حقوق حیوانات رنج می‌برد.

به‌همین سبب، تدوین و تصویب یک قانون کامل و جامع که تمام فرائض حیوان‌آزاری و جرم‌انگاری و الزام به رعایت تمامی حقوق حیوانات، نیاز است. به نوشته حامی عدالت، سرانجام پس از گذشت زمان زیادی در تاریخ ۱۱ شهریور ۱۳۹۸ با امضای صد نفر از نمایندگان مجلس، این موضوع در قالب طرح مانع حیوان‌آزاری به مجلس ارائه شد. این طرح وارد کمیسیون تخصصی مجلس شورای اسلامی شد که متأسفانه پیش از آنکه اقدامی صورت گیرد، حامیان محیط‌زیست جهت تسریع در تصویب این قانون، با شروع فعالیت جدید، اقدام قابل توجهی درخصوص تصویب این طرح به عنوان قانون نکرده‌اند. پایمال کردن حقوق حیوانات به عنوان یک فعل مجرمانه و یک عمل خلاف انسانیت، تلقی شده است.

چرا تعدادی از حیوانات را قانون حمایت می‌کند، ولی حیوانات اهلی (بی‌پناه) مثل سگ که کاربردی و استراتژیک هستند، حمایت نمی‌کند.

مباش در پی آزار و هرچه خواهی کن که در شریعت ما غیر از این گناهی نیست.

(حافظ)

شراب لعل و جای امن و یار مهربان مهربان ساقی. (حافظ)

شهر یاران بود و خاک مهربانان این دیار مهربانی کی سر آمد شهر یاران را چه شد.

(حافظ)

آزمایش روی حیوانات ممنوع است. اسلام اجازه آزمایش روی حیوانات را نداده و با حقوق آنها مغایر است. یکی از محرمات و گناهان کبیره این است که بگویند، من سنگ پرتاب کردم، چقدر خوب کبوتر را در هوا می‌زنم. اگر کسی چنین کند، نمازش را باید تمام بخواند روزه‌اش را بگیرد. خداوند گناه او را نمی‌آمرزد؛ زیرا حیوان نمی‌تواند ببخشد، چون زبان ندارد که بگذرد و به آدم‌ها نیز صدمه وارد نکرده است. او فقط جان دارد و شما باید از او حمایت می‌کردید، ولی نکردید. در قرآن کریم، مکرر به این نکته توجه کرده که به حیوانات احترام بگذارید. اساتید حیوان‌شناس و مدافع حقوق حیوانات، اولویت کارشان باید این باشد که به دستگاه‌های مختلف کشور فشار بیاورند که در آخر رساله‌های عملی حقوق حیوانات را از اخلاق تبدیل به کد قانونی کنند و گرنه نسل آهو و... در کشور از بین می‌رود. نسل حیوانات متنوع از بین خواهد رفت و تنوع حیوانات کم می‌شود.

انسان حق ندارد به بهانه اشرف‌بودن، کرامت و حرمت الهی این آفریدگان را نادیده

بگیرد.

از صحیحه معاویه بن وهب، کبوتر از پرندگان پیامبران است.

فرهنگ‌هایی که توسعه نیافته است، باعث رعایت نکردن حقوق حیوانات می‌شود. باعث به وجود آمدن قتل حیوانات بی‌گناه می‌شوند. حیواناتی را که راهش را گم کرده یا از بلندی پرت شده خودش به دنبال راه نجات می‌گردد. بی‌فرهنگی و فقر سواد آدم‌ها باعث شده تا آنها از نعمت امنیت برخوردار نشوند.

زبان حال حیوانات بی‌پناه

هیچ وقت با شکم سیر نخوابیدیم، هیچ وقت دست گرمی ما را نوازش نکرد، هیچ وقت جایی گرم و نرم برای پناه گرفتن نداشتیم، ولی درد را حس می‌کنیم، قلب داریم، می‌خواهیم زنده بمانیم و زندگی کنیم، کودکانمان را خودمان بزرگ کنیم؛ پس ما را بدون هیچ جرمی نکشید.

اعمال خشونت‌آمیز علیه یک موجود بی زبان جرم است و حق حیوان در زمره حق‌الله قرار دارد.

در طرح ممنوعیت (۱۳۹۸/۶/۱۵) حیوان‌آزاری که به امضای صد نماینده مجلس ایران رسیده و به‌تازگی اعلام وصول شده است، ضرب و شتم، شکنجه، مجروح عمدی، جراحی غیرضروری و مثله‌کردن از مصادیق حیوان‌آزاری عنوان شده و مجازات حبس بیش از شش ماه تا دو سال است. جزای نقدی بیش از بیست میلیون ریال تا هشتاد میلیون ریال و شلاق از سی تا ۷۴ ضربه برای مرتکبین پیش‌بینی شده است. به دلیل گسترش فضاهای شهری و از بین رفتن زیست‌گاه‌های حیات وحش، وسعت محل زندگی حیوانات کم شده و ظرفیت کافی برای تغذیه همه آنها وجود ندارد و همچنین در فصل زمستان به دلیل سرمای هوا غذا سخت‌تر پیدا می‌شود.

حیوان‌آزاری یکی از انواع بداخلاقی اجتماعی و بزهکاری است و بسیاری از کشورها آن را فی‌نفسه یک جرم قضایی می‌دانند. باید با رفتارهای شنیع برخورد قانونی کرد. حیوانات بخشی از جامعه طبیعی و زیست‌محیطی را تشکیل می‌دهند و در برقراری توازن در نظام طبیعت نقش مؤثر و غیرقابل‌انکاری دارند. به‌عبارتی، تضییع حقوق حیوانات طبق قانون مجازات اسلامی، جرم بوده و نوعی ترویج خشونت محسوب می‌شود؛ از طرفی، نظم عمومی جامعه را برهم زده و بهداشت عمومی را به مخاطره می‌اندازد. حیوانات حق دارند: حق حیات، حق درمان، حق آرامش، حق زیست جمعی، حق پرهیز از هرگونه خشونت، حق پرهیز از هرگونه نسل‌کشی (عقیم‌کردن) و پرهیز از هرگونه تعدی و تفریط نسبت به آنها و حقوقشان به منزله نقض حقوق آنان محسوب شده و ضروری است مستوجب مسئولیت باشد. فصل بیست‌وپنجم بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی، تحت عنوان احراق و تخریب و اتلاف اموال و حیوانات تعیین مجازات حیوان‌آزاری پرداخته است.

در اجرای این قانون، حسب مورد بازرسان سازمان حفاظت محیط‌زیست، سازمان دامپزشکی کشور، سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها و سازمان نظام دامپزشکی پس از کسب آموزش‌ها و مهارت لازم به عنوان ضابط خاص قضایی محسوب می‌شوند. دولت موظف است

با هدف آموزش رفتار با حیوانات و پیشگیری از حیوان‌آزاری در متون درسی مقاطع ابتدایی و متوسطه، دانشگاهی و حوزه‌های علمیه مفادی را در خصوص تعلیم و تربیت اصول خوش‌رفتاری با حیوانات اهلی و وحشی لحاظ کند. رهاکردن حیوانات صاحب‌دار و یا گونه‌های غیربومی در محدوده و حریم شهر و روستا و طبیعت، هر نوع سوءاستفاده و بهره‌کشی نامتعارف، جنگ‌انداختن، نسل‌کشی (تولیدمثل برای خرید و فروش)، به‌کارکشیدن و یا استفاده خارج از توان و یا غیرمتعارف، همانند تربیت و استفاده از حیوانات در مقاصد غیرقانونی، کشتن نسل و استفاده از ابزارهای کشتار گروهی، تخریب مکان زیست یا آشیانه، مسموم کردن حیوان، آب یا خوراک آن و یا تلف کردن حیوان به هر روش جرم تلقی می‌شود و برابر تضییع حقوق حیوان است. عدم رعایت ضوابط مربوط به تکثیر و پرورش، نگهداری، حمل و نقل، خرید و فروش، واردات و صادرات که حسب مورد در آیین‌نامه اجرایی این قانون و یا سایر آیین‌نامه‌های مربوط آورده شده است. استفاده از روش‌های خشن در تربیت یا آموزش حیوان به کارگیری حیوان برای انجام کارهای نمایشی در معابر و اماکن عمومی و سیرک‌ها یا به کارگیری حیوان در آزمایشگاه‌ها و مراکز آموزشی یا تحقیقاتی بدون رعایت دستورالعمل‌ها و کدهای رفتاری مربوطه که به درد و رنج یا آسیب حیوان منجر شود.

ماده هفت قوه قضاییه موظف است برابر امکانات موجود و شعب در تهران و مراکز استانها، ویژه رسیدگی به جرایم موضوع این قانون پیش‌بینی نماید.

ماده ۸: مبالغ و درآمدهای حاصل از جریمه‌های این قانون و وجوه ناشی از فروش اشیاء و اموال ضبط‌شده به حساب ویژه‌ای نزد خزانه‌داری کل کشور واریز تا با همکاری سازمانهای مردم‌نهاد مرتبط صرف آموزش، فرهنگ‌سازی، حفاظت از حیوانات و تأمین امکانات لازم برای اجرای این قانون شود.

انجمن حمایت از حیوانات، یک انجمن غیردولتی و مردم‌نهاد زیست‌محیطی است که از سال ۱۳۷۷ شروع به کار کرده است. این انجمن، تنها انجمن ایرانی رسمی و ثبت‌شده با هدف حمایت از حیوانات مورد آزار قرار گرفته، بی‌پناه و در حال انقراض و تلاش برای ایجاد شرایط مطلوب‌تر زندگی برای حیوانات است. براساس اصل پنجاه قانون اساسی جمهوری

اسلامی ایران هر نوع تخریب اقتصادی و غیر آن نسبت به محیط‌زیست و آلوده کردن آن ممنوع اعلام شده است. محیط‌زیست شامل طبیعت، جنگل، حیوانات اهلی (شهری) و حیات وحش است.

این جمله مصداقی از مظلوم واقع شدن حیوانات در جهان امروز است. باید فرهنگ حمایت از حیوانات و ممانعت از حیوان آزاری و سوءاستفاده از آنان رقم بخورد. حمایت از حیوانات راهی است که شما را با دنیایی از مهربانی آشنا می‌کند.

مسئولیت ناشی از حیوان از روزگار کهن در جوامع بشری مطرح بوده است.

لزوم حفاظت از حقوق حیوانات

اخلاق زیست‌محیطی موضوعی است که این روزها فعالان محیط‌زیست را مشغول کرده تا مخلوقات زنده که دارای ارزش و شایسته‌ی توجه اخلاقی هستند، حق و حقوق‌شان را ثابت نمایند.

ماده ۱۷۱ قانون مدنی: هرکس حیوانی پیدا نماید، باید آن را به مالک آن دهد و اگر مالک را نشناسد، باید به حاکم یا قائم مقام او حفاظت محیط زیست تسلیم کند و الا ضامن خواهد بود. اگرچه آن را بعد از تصرف رها کرده باشد.

در منابع و آموزه‌های دینی و اسلامی به این نکته توجه شده است که رعایت عدالت در رفتار با حیوانات و بچه‌های آنها داشته باشیم و پرهیز از آزار و اذیت و توهین داشته باشیم و این امر نیز در سیره علوی به‌طور ویژه ارائه شده است.

در کشور ایران ماده ۶۷۹ مجازات اسلامی به حیوان آزاری پرداخته است. براین اساس هرکس به‌عمد و بدون ضرورت، حیوان متعلق به دیگری یا حیوان آزاد را که شکار آن توسط دولت ممنوع اعلام شده است.

ماده ۶۸۰ مجازات اسلامی: هرکس برخلاف مقررات و بدون مجوز قانونی، اقدام به شکار یا صید کند، مسئولیت و مجازات قانونی به همراه دارد.

ماده ۳۶۲ مجازات اسلامی در مورد ضمان ناشی از زدن حیوان است. ماده ۵۲۲ مجازات اسلامی در مورد مسئولیت، حفظ و نگهداری از حیوان است. متأسفانه افراد جامعه به آموزه‌های اخلاقی، دینی و فرهنگی توجه ویژه ندارد. باعث برهم‌زدن توازن محیط‌زیست حیوانات اهلی و بلاصاحب شده‌اند. چرا باید حقوق حیوان را نادیده بگیریم و رفتارهای موهون داشته باشیم.

ماده ۳۳۰ قانون مدنی: اگر کسی حیوان متعلق به غیر را بدون اذن صاحب آن بکشد، باید تفاوت قیمت زنده و کشته آن را بدهد. لیکن برای دفاع از نفس بکشد یا ناقص کند، ضامن است..

لایحه حمایت از حیوانات

لایحه مبنی بر حمایت از حیوانات، مشتمل بر ۲۳ ماده و ۱۵ تبصره، گامی مثبت از سوی دولت در زمینه دفاع از حقوق حیوانات محسوب می‌شود. حیوانات حقوقی به طور عام و خاص دارند. به طور عام، حق هر حیوانی است پس از تولد در این دنیا بتواند زندگی کند. برای خود جفت انتخاب کند. خانواده و گله تشکیل دهد. حقوق خاص هر حیوانی بر گردن صاحب و یا نگه‌دارنده اوست.

توسعه آموزش‌ها و فرهنگ و دانش بشر به این نتیجه رسیده است حیوانات هم حق و حقوقی دارند و باید از آنها در برابر ناحقی‌ها که از جانب بشر می‌شود، حفاظت کرد. دین مبین اسلام و ائمه اطهار (علیه‌السلام) و بزرگان دین، آموزش‌ها، بیانات، منش‌ها و رفتارهای زیادی در راستای محبت به حیوانات و لزوم رعایت حقوق حیوانات داشته‌اند.

حیوانات اهلی و بی‌پناه بهداشت و درمان آنها در حیطة و اختیارات سازمان دامپزشکی کشور که متکی به خیل از دامپزشکان هست، امنیت و حفظ حیات آنها برعهده حفاظت محیط زیست قرار گیرد.

بند ۱ ماده ۱: وظیفه اصلی مرکز حمایت از حیوانات، حفاظت از حیات، سلامت و امنیت حیوان عنوان شده است، صرف نظر از مبانی نظری و فلسفی مربوط به حقوق حیوانات در کشور مطرح است.

اصل ۱۶۷ قانون اساسی: با وجود تکلیف قانونی مقرر در اصل ۵۰ قانون اساسی در تصریح به حفظ محیط‌زیست به‌عنوان یک وظیفه همگانی و تصدی سازمان حفاظت از محیط‌زیست در شورای عالی حفاظت از محیط‌زیست و مسئولیت قانونی مربوط در این باره برابر با قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست مصوبه ۱۳۵۳/۳/۲۸ اصلاحیه ۱۳۷۱/۲۴ مبنای برون‌فکنی مستمر مسئولیت سازمان مزبور، مسئولیت مورد قبول گونه‌های جانوری و گونه‌های در حال انقراض چیست؟

اصل ۵۰ قانون اساسی حفاظت از محیط‌زیست یک وظیفه همگانی بوده و از حیث حقوقی و قانونی قابل تعقیب است.

کشتن نسل و استفاده از ابزارهای کشتار جمعی و گروهی و تخریب مکان زیست یا آشیانه، مسموم کردن حیوان، آب یا خوراک آن مشمول حیوان‌آزاری است. حیوان‌آزاری، مجازات تعزیری درجه شش از حبس از شش ماه تا دو سال و به جزای نقدی بیست میلیون ریال تا هشتاد میلیون ریال و شلاق از ۳۱ تا ۷۴ ضربه تا ۹۹ ضربه دارد و منافی عفت است. دادگاه می‌تواند مرتکب یا مرتکبان را متناسب با رفتار ارتكابی، مطابق با ماده ۲۳ و رعایت ماده ۸۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ حسب مورد به انجام خدماتی عمومی رایگان در حوزه حیوانات به‌عنوان مجازات تکمیلی محکوم نماید.

تسبیب

ماده ۳۳۱ قانون مدنی: هرکس سبب تلف مال و جان کسی یا حیوانی بشود، باید مثل یا قیمت آن را بدهد و اگر سبب نقص یا عیب آن شده باشد، باید از عهده نقص قیمت آن برآید.

ماده ۳۳۲ قانون مدنی: هرگاه یک نفر سبب تلف مالی یا جانی را فراهم کند و دیگری مباشر تلف شدن آن مال و جان باشد، مباشر مسئول است نه مسبب مگر اینکه سبب اقوی باشد به نحوی که عرفاً اتلاف مستند به او باشد.

ماده ۷۲: اگر حیوان گمشده در نقاط مسکونی پیدا شود، یابنده با دسترسی به حاکم یا قائم مقام او، آن را تسلیم نکند، حق مطالبه مخارج نگهداری آن را از مالک نخواهد داشت. هرگاه حیوان گمشده در نقاط غیرمسکونی پیدا شود، یابنده می تواند مخارج نگهداری آن را از مالک مطالبه کند، مشروط بر اینکه از حیوان انتفاعی نبرده باشد، والا مخارج نگهداری یا منافع حاصله احتساب و پیدا کننده یا مالک فقط برای بقیه حق رجوع به یکدیگر را خواهد داشت.

ماده ۶۷۹: تمرکز روی حیات از حیوانات حلال گوشت متعلق به دیگری یا حیوانی که شکار آن توسط دولت ممنوع اعلام شده است. ماده ۶۸۰: قانونگذار توجه خود را بر صید و شکار حیوانات وحشی قرار داده است. مهرداد بائوج لاهوتی، نایب رئیس فراکسیون محیط زیست مجلس از قانون حمایت از حیوانات استقبال می کنند.

مالکیت

ماده ۳۴: بچه حیوانات در مالکیت مادرشان است و هرکس مالک مادر باشد، مالک بچه اش نیز هست.

ماده ۹۵۱ قانون مدنی: تجاوز کردن از حدود معین به جان و مال دیگری (حیوان) را تعدی گویند و متجاوز، ضامن فعل خودش هست.

ماده ۱ مسئولیت مدنی: هرکس بدون مجوز قانونی، عمداً یا سهواً (بی احتیاطی) به جان یا سلامتی یا آزادی یا مال یا به هر حق دیگری که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگر شود، مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود است.

ماده ۲ مسئولیت مدنی: در موردی که عمل واردکننده زیان، موجب خسارت مادی یا معنوی (به خطر افتادن سلامت، نقص عضو، نقض آزادی، امنیت حیوان، سقط جنین حیوان) زیان دیده باشد، دادگاه پس از رسیدگی و ثبوت امور، او را به جبران خسارت مزبور و جبران همان نوع خسارت که وارد نموده، محکوم خواهد نمود.

ماده ۵ مسئولیت مدنی: اگر در اثر آسیبی که به بدن یا سلامت کسی یا حیوانی وارد شده، در بدن او نقصی پیدا شود یا قوه کار زیان دیده کم گردد و یا از بین رود یا موجب افزایش مخارج زندگی اش شود، واردکننده زیان، مسئول جبران کلیه خسارت مزبور است..

طرح ۸ ماده ای که از سوی محمدرضا تابش رئیس فراکسیون محیط زیست مجلس آمده است:

حیوان آزاری به هر شیوه و یا هر انگیزه ممنوع است. مرتکب یا مرتکبان علاوه بر الزام به جبران خسارت محکوم می شوند.

غصب

ماده ۳۰۸: غصب، چیره شدن بر حق کسی یا حیوان است به نحو عدوان اثبات ید بر مال غیر بدون مجوز هم در حکم غصب است.

ماده ۳۰۵: غاصب مسئول هر عیب و نقصی است که در زمان تصرف او به مال مغضوب وارد شده باشد، هر چند مستند به فعل او نباشد. (مثل عقیم کردن حیوانات، مرگ بدون درد، تحمل جراحی غیرضروری و زیبایی).

ماده ۳۳۴ قانون مدنی: مالک یا متصرف حیوان مسئول خسارت نیست که از ناحیه حیوان وارد می شود، مگر اینکه در حفظ و نگهداری حیوان کوتاهی کرده باشد. در هر حال، اگر حیوان به واسطه عمل کسی منشأ ضرر گردد، فاعل آن عمل، مسئول خسارت وارد به حیوان خواهد بود.

اجاره حیوان

ماده ۵۰۷: در اجاره حیوان باید مشخص شود که حیوان برای چه کاری اجاره می‌شود. (نگهبانی، جسد یابی، پیدا کردن مواد مخدر، سوارکاری و...).

ماده ۵۰۹: در اجاره حیوان باید شرط شود که مؤجر در وقت معین باید حیوان را به مقصد نرساند، مقدار معینی از مال اجاره کم شود.

ماده ۵۱۱: حیوانی که مورد اجاره است، باید برای همان مقصودی به کار رود که طبق قرار طرفین است. از حیوانی که برای نگهبانی است، نمی‌توان برای بارکشی استفاده کرد.

حیوانات از مهم‌ترین زیست بوم‌ها هستند که حقوق‌شان بیش از هر موجود دیگر توجه مدافعان زیست محیطی را به خود جلب کرده است. تدارک آب و خوراک مناسب، شرایط زیستی، روانی و بهداشتی صحیح و لزوم دسترسی به بهداشت و درمان از مهم‌ترین حقوق حیوانات به شمار می‌رود. در حقوق داخلی ایران، حفاظت از محیط‌زیست را یک وظیفه همگانی می‌دانند و از سوی دیگر تنها باب ششم قانون مدنی مصوب ۱۳۰۴ به شکار اختصاص یافته است. البته مقررات حقوق کیفری نیز حفاظت از گونه جانوری را در مواد ۶۷۹ و ۶۸۰ قانون مجازات اسلامی به‌طور خاص مورد توجه قرار داده است.

درک و احساسات دام و فراهم‌نمودن شرایط برای بیان احساسات، جزئی از رفاه حیوانات محسوب می‌شود. تحقیقات حاصل در این زمینه بیانگر این است که اگر رفتارهای طبیعی حیوانات مهیا باشد، آنها احساس مطلوب‌تری خواهند داشت. حضرت علی (علیه‌السلام) به متصدیان دریافت جانداران این گونه سفارش می‌کند: جز خیرخواه، مهربان، امین و حافظ دیگری را بر چهارپایان مگمار. (نهج البلاغه، نامه ۲۵، ص ۴۲۵).

طبق اصل ۵۰ قانون اساسی ایران، حفاظت از محیط‌زیست، وظیفه عمومی (همگانی) است.

تاریخ معاصر گواه است که خشونت و قساوت علیه حیوانات به خشونت و بی‌رحمی در جوامع دامن می‌زند. اسلام تنها به قدر نیاز و ضرورت، اجازه بهره‌برداری از حیوانات را داده

است. بهره‌کشی بیهوده و یا شکار به قصد تفریح در اسلام حرام اعلام شده است. (علامه حلی، جامع‌الشرايع، ۱۳۸۵، ج ۱، ص ۵۰).

دین مبین اسلام سعی دارد جنبه‌های رفتار با حیوانات را برای انسانها روشن سازد. ابواب مختلف پیرامون منبع آزار جسمی و روحی حیوانات، چگونگی رفتار با حیوانات و بچه‌هایشان و چهارپایان، حقوق حیات و هشدار به شکار و شکارچیان و دیه حیوانات در قرآن کریم بیان شده است.

انجمن‌هایی که در زمینه حقوق و دفاع از حیوانات در ایران تشکیل شده، انجمن حمایت از حیوانات به نام بین‌المللی (اس-پی-سی) که یک تشکل مردمی زیست‌محیطی است، در سال ۱۳۷۷ آغاز به کار کرده و از نظر قانونی مورد تأیید وزارت کشور، اطلاعات و نیروی انتظامی است.

در عرصه بین‌الملل از حدود نیم قرن قبل، اسناد بین‌المللی متعددی در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و حمایت از حقوق حیوانات منعقد شده است.

چون در اسلام حرمت شکار تفریحی در دین اسلام آمده است، خواستار توقف صدور مجوز شکار از سازمان محیط‌زیست هستیم.

رییس مرکز مجازی پژوهش‌های راهبردی دامپزشکی:

با تحسین از فعالیت خودجوش برخی از شهروندان و مدافعان حقوق حیوانات در غذادادن به حیوانات بی پناه در خیابان، با رعایت اصول بهداشتی در ظرف مخصوص به آنها غذا داده و سپس ظرفها را در سطل زباله ریخته شود. این کار پسندیده بوده و دارای اجر اخروی است.

همچنین ضمن تقبیح و انتقاد از تله‌گذاری و به دام‌انداختن حیوانات و پرندگان و تصاحب آنان از سنگ‌پرانی به حیوانات و به جنگ‌انداختن حیوانات، خواستار توقف این‌گونه اقدامات ناشایست هستیم. اگر عده‌ای به فکر حمایت از حیوانات نیستند، لااقل از آزار حیوانات به شدت بپرهیزید. ضایع شدن حقوق حیوانات بیشتر در فروختن آنها است. هیچ قانونی نداریم تا از حیوانات در مقابل افرادی که از آنها سوءاستفاده می‌کنند، حمایت کنند.

حقوق حیوانات به معنی حق اخلاقی حیوانات برای رفتار محترمانه و بدون استثمار با آنها است. حیوانات به عنوان بخش مهمی از بدنه محیط زیست، نقش مؤثر و انکارناپذیر در توازن نظام طبیعی دارند.

در سراسر جهان از جانب دولتها، سازمانها و عموم کسانی که به مسایل زیست محیطی و حمایت از حیوانات علاقه مند هستند، مورد توجه قرار گرفته است. زندگی انسان و حیوان به هم مرتبط و به هم پیوسته است و بهره برداری مفید و صحیح از حیوانات در کشاورزی، نظامی و... کرد.

حقوقی که برای حیوان ایجاب می شود: تغذیه، تأمین مکان و محل زندگی، تولیدمثل، حفظ نسل، توجه به احساس حیوان، سلامت و بهداشت.

اعمالی که سبب سلب حقوق حیوان شده است: کشتار بی دلیل، شکار بی رویه و بی دلیل، جنگ انداختن حیوانات، کشتن حیوان با مواد سمی، شکار آهو و گوزن در شب، عدم مبارزه نکردن با بیماری حیوانات و ریشه کنی آنها (واکسیناسیون).

انسان نه تنها باید به سایر انسانها کمک نماید، بلکه باید به طبیعت و حیوانات نیز کمک کند، باید درختانی بکارد و با حیوانات با شخصیت رفتار کند. از حیوانات حفاظت و از آلوده شدن محل زندگی آنها جلوگیری کند. دولت ایران در سالهای اخیر، لایحه ای را مبنی بر حمایت از حیوانات به معرض دید عموم قرار داده است تا به مجلس بفرستد و قانون حمایت از حیوانات را تصویب کند؛ قوانینی به منظور صیانت و دفاع از حقوق اصلی و اولیه حیوانات بی پناه. قوانین کشور درباره حمایت و صیانت از حقوق حیوانات مسکوت مانده است. این مسایل نیاز به فرهنگ سازی دارد که حیوان دوستی و برخورد انسانی و محبت آمیز با حیوانات لازم است. در وهله اول، امنیت حیوانات بی پناه شهری اولویت دارد.

ماده ۶۶ آیین دادرسی استناد می شود و این امکان را برای فعالان محیط زیست و فعالان حقوق حیوانات فراهم می آورد که علیه هرگونه نقض حقوق حیوانات طرح شکایت کنند و خواهان مجازات خاطی شوند.

ماده ۶۶ آیین دادرسی کیفری: سازمان مردم نهاد که اساسنامه آنها در زمینه حمایت از محیط‌زیست و حمایت از حیوانات است، می‌توانند نسبت به جرایم ارتكابی اعلام جرم کنند و در تمام مراحل دادرسی شرکت کنند.

پلیس فتا از شهروندان خواسته است در صورت مواجه با مصادیق حیوان‌آزاری در فضای مجازی از طریق سایت پلیس فتا، بخش ارتباطات مردمی، موارد را گزارش دهند. ایران برخلاف بسیاری از کشورهای جهان، تاکنون قوانین مصوب و یکپارچه‌ای در حمایت از حقوق حیوانات نداشته است و همین مسئله باعث چالش جدی شده است. خالق همه موجودات خداوند است.

حیوان‌آزاری، جرم‌انگاری نشده و جای خالی تصویب قانونی آن به‌خوبی احساس می‌شود. علی‌رغم تمامی تاکیدها و آموزه‌های دینی و اخلاقی موجود نظام حقوقی کشور ایران از خلاء قواعد و قوانین در زمینه حمایت از حقوق حیوانات رنج می‌برد.

به‌همین سبب، تدوین و تصویب یک قانون کامل و جامع که تمام فرائض حیوان‌آزاری و جرم‌انگاری و الزام به رعایت تمامی حقوق حیوانات، نیاز است. به نوشته حامی عدالت، سرانجام پس از گذشت زمان زیادی در تاریخ ۱۱ شهریور ۱۳۹۸ با امضای صد نفر از نمایندگان مجلس، این موضوع در قالب طرح مانع حیوان‌آزاری به مجلس ارائه شد. این طرح وارد کمیسیون تخصصی مجلس شورای اسلامی شد که متأسفانه پیش از آنکه اقدامی صورت گیرد، حامیان محیط‌زیست جهت تسریع در تصویب این قانون، با شروع فعالیت جدید، اقدام قابل توجهی درخصوص تصویب این طرح به عنوان قانون نکرده‌اند. پایمال کردن حقوق حیوانات به عنوان یک فعل مجرمانه و یک عمل خلاف انسانیت، تلقی شده است.

مباش در پی آزار و هرچه خواهی کن که در شریعت ما غیر از این گناهی نیست.

(حافظ)

شراب لعل و جای امن و یار مهربان مهربان ساقی. (حافظ)

شهر یاران بود و خاک مهربانان این دیار مهربانی کی سر آمد شهر یاران را چه شد.

(حافظ)

آزمایش روی حیوانات ممنوع است. اسلام اجازه آزمایش روی حیوانات را نداده و با حقوق آنها مغایر است. یکی از محرمات و گناهان کبیره این است که بگویند، من سنگ پرتاب کردم، چقدر خوب کبوتر را در هوا می‌زنم. اگر کسی چنین کند، نمازش را باید تمام بخواند روزه‌اش را بگیرد. خداوند گناه او را نمی‌آمرزد؛ زیرا حیوان نمی‌تواند ببخشد، چون زبان ندارد که بگذرد و به آدم‌ها نیز صدمه وارد نکرده است. او فقط جان دارد و شما باید از او حمایت می‌کردید، ولی نکردید. در قرآن کریم، مکرر به این نکته توجه کرده که به حیوانات احترام بگذارید.

از صحیحہ معاویه بن وهب، کبوتر از پرندگان پیامبران است.

حیواناتی را که راهش را گم کرده یا از بلندی پرت شده خودش به دنبال راه نجات می‌گردد. بی‌فرهنگی و فقر سواد آدم‌ها باعث شده تا آنها از نعمت امنیت برخوردار نشوند. در طرح ممنوعیت (۱۳۹۸/۶/۱۵) حیوان‌آزاری که به امضای صد نماینده مجلس ایران رسیده و به‌تازگی اعلام وصول شده است، ضرب و شتم، شکنجه، مجروح عمدی، جراحی غیرضروری و مثله‌کردن از مصادیق حیوان‌آزاری عنوان شده و مجازات حبس بیش از شش ماه تا دو سال است. جزای نقدی بیش از بیست میلیون ریال تا هشتاد میلیون ریال و شلاق از سی تا ۷۴ ضربه برای مرتکبین پیش‌بینی شده است. به دلیل گسترش فضاهای شهری و از بین رفتن زیست‌گاه‌های حیات وحش، وسعت محل زندگی حیوانات کم شده و ظرفیت کافی برای تغذیه همه آنها وجود ندارد و همچنین در فصل زمستان به دلیل سرمای هوا غذا سخت‌تر پیدا می‌شود.

حیوان‌آزاری یکی از انواع بداخلاقی اجتماعی و بزهکاری است و بسیاری از کشورها آن را فی‌نفسه یک جرم قضایی می‌داند. باید با رفتارهای شنیع برخورد قانونی کرد. حیوانات بخشی از جامعه طبیعی و زیست‌محیطی را تشکیل می‌دهند و در برقراری توازن در نظام طبیعت نقش مؤثر و غیرقابل‌انکاری دارند. به عبارتی، تضییع حقوق حیوانات طبق قانون مجازات اسلامی، جرم بوده و نوعی ترویج خشونت محسوب می‌شود؛ از طرفی، نظم عمومی جامعه را برهم زده و بهداشت عمومی را به مخاطره می‌اندازد. حیوانات حق دارند: حق

حیات، حق درمان، حق آرامش، حق زیست جمعی، حق پرهیز از هرگونه خشونت، حق پرهیز از هرگونه نسل کشی (عقیم کردن) و پرهیز از هرگونه تعدی و تفریط نسبت به آنها و حقوقشان به منزله نقض حقوق آنان محسوب شده و ضروری است مستوجب مسئولیت باشد. فصل بیست و پنجم بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی، تحت عنوان احراق و تخریب و اتلاف اموال و حیوانات تعیین مجازات حیوان آزاری پرداخته است.

در اجرای این قانون، حسب مورد بازرسان سازمان حفاظت محیط زیست، سازمان دامپزشکی کشور، سازمان شهرداری ها و دهیاری ها و سازمان نظام دامپزشکی پس از کسب آموزش ها و مهارت لازم به عنوان ضابط خاص قضایی محسوب می شوند. دولت موظف است با هدف آموزش رفتار با حیوانات و پیشگیری از حیوان آزاری در متون درسی مقاطع ابتدایی و متوسطه، دانشگاهی و حوزه های علمیه مفادی را در خصوص تعلیم و تربیت اصول خوش رفتاری با حیوانات اهلی و وحشی لحاظ کند. رها کردن حیوانات صاحب دار و یا گونه های غیربومی در محدوده و حریم شهر و روستا و طبیعت، هر نوع سوءاستفاده و بهره کشی نامتعارف، جنگ انداختن، به کار کشیدن و یا استفاده خارج از توان و یا غیرمتعارف، همانند تربیت و استفاده از حیوانات در مقاصد غیرقانونی، تخریب مکان زیست یا آشیانه، مسموم کردن حیوان، آب یا خوراک آن و یا تلف کردن حیوان به هر روش جرم تلقی می شود و برابر تضییع حقوق حیوان است. عدم رعایت ضوابط مربوط به تکثیر و پرورش، نگهداری، حمل و نقل، خرید و فروش، واردات و صادرات که حسب مورد در آیین نامه اجرایی این قانون و یا سایر آیین نامه های مربوط آورده شده است. استفاده از روش های خشن در تربیت یا آموزش حیوان به کارگیری حیوان برای انجام کارهای نمایشی در معابر و اماکن عمومی و سیرک ها یا به کارگیری حیوان در آزمایشگاه ها و مراکز آموزشی یا تحقیقاتی بدون رعایت دستورالعمل ها و کدهای رفتاری مربوطه که به درد و رنج یا آسیب حیوان منجر شود.

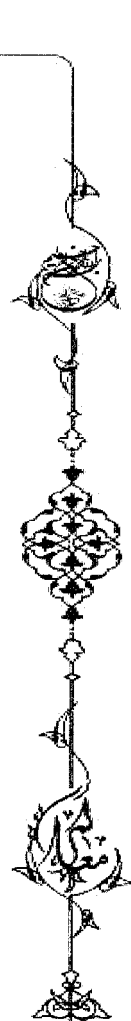
ماده هفت قوه قضاییه موظف است برابر امکانات موجود و شعب در تهران و مراکز استانها، ویژه رسیدگی به جرایم موضوع این قانون پیش بینی نماید.

ماده ۸: مبالغ و درآمدهای حاصل از جریمه‌های این قانون و وجوه ناشی از فروش اشیاء و اموال ضبط‌شده به حساب ویژه‌ای نزد خزانه‌داری کل کشور واریز تا با همکاری سازمانهای مردم نهاد مرتبط صرف آموزش، فرهنگ‌سازی، حفاظت از حیوانات و تأمین امکانات لازم برای اجرای این قانون شود.

انجمن حمایت از حیوانات، یک انجمن غیردولتی و مردم‌نهاد زیست‌محیطی است که از سال ۱۳۷۷ شروع به کار کرده است. این انجمن، تنها انجمن ایرانی رسمی و ثبت‌شده با هدف حمایت از حیوانات مورد آزار قرار گرفته، بی‌پناه و در حال انقراض و تلاش برای ایجاد شرایط مطلوب‌تر زندگی برای حیوانات است. براساس اصل پنجاه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران هر نوع تخریب اقتصادی و غیر آن نسبت به محیط‌زیست و آلوده کردن آن ممنوع اعلام شده است. محیط‌زیست شامل طبیعت، جنگل، حیوانات اهلی (شهری) و حیات وحش است.

فصل سوم:
حقوق حیوانات
در اسناد بین‌الملل

فصل سوم:

حقوق حیوانات در اسناد بین الملل

نظریه امانوئل کانت درباره حقوق حیوانات

کسی که به حیوانات ظلم کند، در ارتباطش با انسانها هم ظالم خواهد بود. قلب یک انسان را می توان از نحوه رفتارش با حیوانات قضاوت کرد.

دیدگاه تام ریگان در مقابل دیدگاه کانت قرار می گیرد. او رفتار با حیوانات را صرفاً در چهارچوب مهربانی و شفقت تبیین می کند که صرفاً منجر می شود که خودمان خوی انسانی تری داشته باشیم. این نیز مرکز نظریه اخلاقی انسان است که ما در قبال حیوانات موظف هستیم که حقوق آنها را رعایت کنیم.

رهایی انسان از خشونت و بی عدالتی، آزادی حیوانات را به همراه خواهد آورد. قبل از هر چیز باید با حس تمسخر نسبت به دفاع از حقوق حیوانات که احساساتی بودن فرض می شود، مقابله کرد. رفتاری که ما آدمیان با حیوانات داریم، شاخه ای از اخلاق کاربردی است. رویکرد رفتار با حیوانات، رویکردی از اخلاق الهی است به چهارچوب های اصلی شاخه اخلاق حیوانات از سوءاستفاده حیوانات (آزمایش روی حیوان با هم برابری، طبق نص صریح قرآن است. این خود پایان استثمار حیوانات است و آنها را به حق ذاتی شان برمی گرداند و خطای انسان محرز می شود. این خود بیانگر این است که حیوان آزاد آفریده شده است).

در دین اسلام بر حقوق حیوانات و نحوه رفتار با آنها تاکید شده و جلوگیری از آزار و اذیت آنها یکی از مسایلی است که به آن بی توجهی شده و به حاشیه رفته است.

پیشگامان اخلاقی این رویدادها برای یادآوری میلیاردها حیوان که هرساله در معرض ظلم عمدی بشر و کشتار در سراسر جهان قرار می گیرند، گرد هم می آیند تا به رسمیت شناختن حقوق کلیه حیوانات را که دارای احساس برای زندگی آزادانه و لذت بخش را داشته باشند. پس از انگلیس، کشورهای دیگر قوانینی در راستای حفظ حقوق حیوانات به تصویب

رساندند و کنوانسیون مربوط به تجارت بین‌المللی گونه‌های جانوری و گیاهی وحشی در معرض انقراض یکی از مهم‌ترین کنوانسیون‌های بین‌المللی در خصوص حفاظت از گونه‌های جانوری است. این کنوانسیون توسط هشتاد کشور به تصویب رسیده که دولت ایران در سال ۱۹۷۶ به این کنوانسیون پیوست. قاعده الحاق ایران به کنوانسیون تجارت بین‌المللی گونه‌های حیوانات مصوب ۲۵۳۵۰۴۰۱۶ ماده واحده الحاق دولت ایران به کنوانسیون تجارت بین‌المللی گونه‌های حیوانات و گیاهان که در معرض نابودی قرار دارند در تاریخ ۳ مارس ۱۹۷۳ (۱۲ اسفند ۱۳۵۱) مشتمل بر یک مقدمه و ۲۵ ماده ضمیمه تصویب و اجازه تسلیم اسناد و الحاق آن داده می‌شود. اولین قانون حمایت از حیوانات در انگلستان در سال ۱۸۸۲ میلادی تصویب شد که این قانون در سال ۱۹۱۱ میلادی به تکمیل رسید. پس از انگلیس، کشورهای دیگر نیز در راستای حفظ حقوق حیوانات به تصویب رسانیدند. تاکنون تعداد زیادی از کشورهای مختلف در زمینه حقوق حیوانات قراردادهایی را منعقد کرده‌اند که شامل:

۱. اعلامیه ۱۹۷۲ استکهلم

۲. اعلامیه ۱۹۷۳ کیوتر کنوانسیون تنوع زیستی مشهور به کنوانسیون ریو

۳. کنوانسیون تجارت بین‌المللی گونه‌های حیوانی در معرض خطر

اعلامیه جهانی حقوق حیوانات در اکتبر ۱۹۷۸ با هدف شناخت جهان مبنی بر حقوق برای حیوانات با تلاش یونسکو در پاریس به تصویب رسید.

حقوق حیوانات و مجازات حیوان‌آزاری در کشورهای بین‌المللی

مطابق اعلامیه حقوق حیوانات به حق زندگی تمام حیوانات باید احترام گذاشت؛ چرا که آنها دارای حقوق مساوی برای زندگی کردن تحت تعادل زیستی هستند و نباید در معرض برخوردهای بی‌رحمانه قرار گیرند. حیواناتی که به انسان وابسته‌اند باید به‌خوبی نگهداری و مراقبت شوند. این حیوانات نباید غیرمنصفانه ترک یا رها شوند. عقیم‌سازی حیوانات، اکوسیستم را نابود می‌کند.

حقوق حیوانات در غرب: در دوران بعد از رنسانس و با صنعتی شدن اروپا در انگلستان، سال ۱۸۸۲م، قانونی تصویب شد که در آن حقوق حیوانات، لازم رای بود. سال ۱۹۱۱ م، این قانون به تکامل رسید. ممنوعیت بارکشی، به جان هم انداختن حیوانات، قتل با مواد سمی، عدم شکار در شب و رسیدگی به بیماری از جمله این مقررات بود که همه اینها در کتاب مقدس قرآن وجود دارد. کنوانسیون تجاری بین‌المللی گونه‌های حیوانات و گیاهان وحشی در معرض خطر انقراض (واگسنگتن ۱۹۷۳م) را می‌توان نام برد.

مالزی: در مالزی آزار حیوانات و شکار غیرقانونی آنها شامل جرمه‌ای بین بیست تا صد هزار رینگیت می‌شود. این قانون شامل حفظ شرایط ایمنی و سلامت حیوانات حیات‌وحش نیز می‌شود.

سویس: کشور سوئیس اولین جایی بود که برای حفاظت از حیوانات، قوانینی تعیین کرد. برای تأمین شرایط مناسب برای زندگی حیوانات از سال ۱۹۹۲ م، قوانینی وضع شد. قانونی مطرح شده است که در آن حیوانات حیات‌وحش باید در باغ‌وحش به صورت جمعی زندگی کنند.

انگلستان: قانون حمایت از حقوق حیوانات در انگلستان برای منع خشونت علیه موجودات هرگونه آزار و رفتارهای خشونت‌آمیز علیه حیوانات ۵۱ هفته حبس در نظر گرفته است.

تقریباً تمام دنیا، قوانینی برای حفاظت از حقوق حیوانات دارند. مسلماً جزای نقدی در بسیاری از موارد اصلاً کافی نیست. چرا که گاهی آسیب وارد شده به حیوان، جبران‌ناپذیر است. اما به هر حال، ممکن است با سنگین بودن مجازات، فرد خاطی دست از آزار حیوانات بردارد.

در کشور چین، ده سال حبس برای شکار پاندا است. در این کشور هرگونه اقدام خشونت‌آمیز علیه حیوانات خانگی - بی‌پناه به هر شکلی، از عدم مراقبت صحیح گرفته تا شکار غیرقانونی، شامل مجازات می‌شود و مبلغ تنبیه نقدی از ۲۰۰ هزار دلار هنگ می‌رسد.

در امریکا دست‌زدن به لاشه و تخم پرنده ممنوع است و قوانین حمایت از وحش مخصوص به خود را دارد. در نیویورک و ایلینوی به کارگرفتن حیوانات، مانند فیل برای سرگرمی - سیرک غیرقانونی است.

در هند قانون ممنوعیت تربیت و اهلی کردن حیوانات حیات‌وحش را تصویب کرده‌اند. همین‌طور قانون «حیوانات برای بازی و سرگرمی نیستند» را تصویب کرده‌اند. مالکیت میمون و یا سیرک میمون و یا معرکه‌گیری با حیوانات، دزدیدن و مسموم کردن تا ۲۵ هزار روپیه یا هفت سال زندان جریمه دارد.

در کشور اتریش، قانون حقوق حیوانات برابر با انسان به تصویب رسیده است.

کشتار حیوانات غیراهلی و تخریب بیوتوپ‌ها (محدوده‌های طبیعی زندگی حیوانات) نسل‌کشی حیوانات تلقی می‌شود. اولین قانون حمایت از حیوانات در انگلستان در سال ۱۸۸۲ م، تصویب شد. که این قانون در سال ۱۹۱۱ به تکمیل رسید. اعلامیه جهانی حقوق حیوانات در اکتبر ۱۹۷۸ با هدف شناخت جهان مبتنی بر حقوق برای حیوانات، با تلاش یونسکو در پاریس، به تصویب رسید.

طبق اعلامیه حقوق حیوانات، بر حق زندگی تمامی حیوانات باید احترام گذاشته شود؛ چرا که آنها دارای حقوق مساوی برای زندگی کردن تحت تعادل زیستی هستند و نباید در معرض برخوردهای بی‌رحمانه قرار گیرند.

حیوانات مانند سایرین، حق زندگی و تولید مثل آزادانه در زیستگاهشان را دارند. هرگونه آزمایش زجرآوری روی حیوانات، اعم از روحی یا جسمی، نقض حقوق حیوان محسوب می‌شود. محافظت و حفظ امنیت همه حیوانات بر عهده سازمان حفاظت محیط‌زیست است. (امور حسبیه)

روز جهانی حقوق حیوانات

در حوزه اخلاق، تاملی در نظریه و رویه انجامیده است. ورود حوزه اخلاق به علوم طبیعی و حیوانی است. روز جهانی حقوق حیوانات، هر ساله ۱۶ دسامبر برابر با ۱۹ آذرماه برگزار می‌شود.

تعهد فلسفی و اخلاقی انسانها نسبت به حیوانات توسط پیتر سینگر و هنری ساله در قرن ۲۰ پیگیری شد. نهضت حقوق حیوانات توسط پیتر سینگر به اوج خود رسید. با توجه به اینکه تمام موجودات زنده، حقوق طبیعی داشته و از آنها احقاق حقوق حیوانات مظلوم و دادخواهی او از ظالمین را خواستار شدند. که مراجع ذیصلاح مانند سازمان محیط زیست و سازمان دامپزشکی - دادگستری بر وضعیت حیوانات در مناطق مختلف و پناهگاه ها - نقاتگاهها نظارت کنند و با تخلفات برخورد کنند.

همه حیوانات دارای سیستم عصبی، از حقوق خاصی برخوردارند بی‌توجهی و جهل آشکار نسبت به این حقوق طبیعی باعث آسیب جدی به طبیعت و زیستگاه حیوانات شده است.

ماده ۱: همه حیوانات حق برابر زندگی در یک چهارچوب بیولوژیک متعادل دارند. این برابری نباید تنوع انواع گونه‌ها را برهم بزند.

ماده ۲: حیوانات حق احترام دارند.

چین ده سال حبس برای شکار پاندا قرار داده است. در این کشور هرگونه اقدام خشونت‌آمیز علیه حیوانات، مبلغ تنبیه نقدی گاهی به ۲۰۰ هزار دلار در هنگ می‌رسد. در آمریکا (نیویورک) دست زدن به لاشه عقاب سرسفید دویست هزار دلار جریمه دارد.

در کشور هند تربیت و اهلی کردن حیواناتی مانند میمون، ببر، خرس، پلنگ ممنوع است و مسموم کردن و یا کشتن آنها تا ۲۵ هزار روپیه یا هشت سال زندان را در پی خواهد داشت.

کشور اتریش یکی از بهترین سرزمین برای حیوانات است، چرا که در آنجا حقوق حیوانات با حقوق انسان برابری می‌کند.

قانون حمایت از حیوانات انگلستان برای هرگونه آزار و اذیت و رفتارهای خشونت‌آمیز علیه حیوانات ۵۱ هفته حبس در نظر می‌گیرند.

وزارت کشور ترکیه دستور داد که حیوانات بی‌سرپناه خیابانی نباید گرسنه بمانند و باید به آنان غذاسانی شود.

در بلژیک قانون بدرفتاری با حیوانات وجود دارد. در سطح اروپا بدرفتاری با حیوانات فرق می‌کند. در بلژیک حداکثر محکومیت شش ماه زندان است. در فرانسه قانون شدیدتر است. درباره بدرفتاری با حیوانات البته پس از پیمان لیسون اتحادیه اروپا، حیوانات را به عنوان موجودات حساس و ضعیف در نظر گرفته، در نتیجه در مواقع مختلف، از جمله هنگام حمل‌ونقل حیوانات باید به این امر توجه ویژه‌ای شود.

حقوق حیوانات و قوانین حمایت از آنها

کتاب «آزادی حیوانات» سال‌ها پیش در اولین نوبت چاپ با هدف دگرگون کردن رفتار انسان‌ها با حیوانات، الهام‌بخش جنبش جهانی شد و می‌توان نقطه عطفی در زمینه اخلاق حیوانات دانست. تمام حرف سینگر در کتاب آزادی حیوانات این است همه حیوانات باهم برابرند. از نظر او، برابری حیوانات به هوش، ظرفیت اخلاقی، قدرت فیزیکی و یا موارد مشابه بستگی ندارد. برابری، یک ایده اخلاقی است. او معتقد است هرگونه رفتاری که باعث آزردن حیوانات و ایجاد درد برای آنان شود، غیراخلاقی است، چرا که حیوانات از درد گریزانند و میلی به آن ندارند. آزردن حیوانات غیراخلاقی است. آقای سینگر با هرگونه بهره‌وری از حیوانات مخالف بوده و وجود باغ وحش، سیرک و مسابقات را محکوم می‌کند پنجاه سال پس از تصویب اعلامیه جهانی حقوق بشر (udhr) برای اولین بار به عنوان روز جهانی حقوق حیوانات اعلام کردند. درواقع، بیانیه جهانی حقوق حیوانات (animal right) به‌طور رسمی در تاریخ ۱۵ اکتبر ۱۹۷۸ م. در شورای مرکزی یونسکو در شهر پاریس اعلام شد. مفاد این

بیانیه توسط اتحادیه بین‌المللی حقوق حیوانات در سال ۱۹۸۹ مورد تجدیدنظر قرار گرفت. در سال ۱۹۹۰ به رئیس مجمع عمومی یونسکو تسلیم و در همان سال انتشار یافت. باید توجه داشت که همزیستی گونه‌ها برای انسان نشانه‌ای است که حق زندگی کردن گونه‌های حیوانات را به رسمیت بشناسد. تمام موجودات زنده دارای حق طبیعی هستند. بن‌تام، اولین فیلسوف غربی بود که امتیاز رسیدگی برابر در جامع که هیچ نظریه اخلاقی و مذهبی نداشت را به حیوان بدهد. نظریه و استدلال، مواضع قانون رفاه حیوان را داشت.

فرهنگ اسلام به‌وفور به رفتار مهربانانه با حیوانات اشاره دارد. برای مثال پیامبر اسلام در حال عبور دادن سپاهیان مسلمان از مسیری که یک سگ تازه زایمان کرده بود و از توله‌هایش مراقبت می‌کرد، گذر می‌کرد، به لشکریانش دستور داد قدری مسیر خود را طولانی‌تر کنند و تغییر مسیر دهند، چراکه داشتن آرامش یکی از حقوق حیوانات است. اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق محیط‌زیست بررسی و برای رفع موانع راهکارهایی را مطرح نماید.

ایالات متحده

در ابتدا، مختصراً به بررسی کمیته حمایت و استفاده از حیوانات animal care and use committee که تحت نظارت سازمان کشاورزی آمریکا است، می‌پردازیم:

۱. بررسی موارد مربوط به حمایت از حیوانات در پروژه‌های تحقیقاتی برای تشخیص اینکه آیا مدل و تعداد حیوانات به‌درستی انتخاب شده است.
۲. پشتیبانی از دامپزشک مربوط جهت پرسنل و بازبینی پروتکل‌ها و اماکن استرالیا: در ایالت نیوسات ویلز کمیته‌های اخلاقی حیوانات، استفاده علمی از حیوانات را در زمینه‌های تحقیقات آموزش و آزمایش محصولات جدید کنترل می‌نماید. وظیفه آنها ارائه توصیه‌های لازم و نظارت بر نحوه تأمین و استفاده به‌منظورهای پیش‌گفته می‌باشد.

ماریان داوکنز در مقاله با عنوان «از دیدگاه یک حیوان» اشتیاق، قابلیت‌ها و رفاه در حیوانات در نشریه علوم رفتاری مغزی چنین نوشته است: «رفاه حیوان احساسی ذهنی او را

دربرمی گیرد. نگرانی‌ها درباره حیوانات در آزمایشگاه‌ها و باغ وحش تنها به سلامت فیزیکی آنها محدود نیست؛ با اینکه این امر خود واجد اهمیت بسیار است.»

برای رفاه حیوانات، می‌بایست احساسات آنها را هم در نظر بگیریم. اعمالی که باعث درد یا سایر حالات ناخوشایند روحی و جسمی به حیوان وارد شود. به عنوان نگرانی اخلاقی برای استفاده از حیوان می‌شود. در بسیاری از کشورها سوءرفتار و ایجاد درد و رنج و ناراحتی غیرضروری برای حیوانات غیرقانونی شمرده می‌شود.

آنچه را که در دنیای امروز تحت عنوان‌های مختلف مانند، رفاه حیوانات، اخلاق دامپزشکی حقوق حیوانات مطرح می‌کنند، قرآن ۱۴۰۰ سال پیش دقیق‌تر و لطیف‌تر با ضمانت اجرایی دنیوی و اخروی بیان کرده است. هیچ حیوانی نیست که پشتیبانی او در دست خدا نباشد و همه بر صراط مستقیم حق قرار دارند. قرآن به یک ناقه (بچه شتر) می‌گوید اگر تو را اذیت کنند، دچار عقوبت الهی می‌شوند (شمس/۱۴)، باید فکر کرد و حکما باید روی آن بحث کنند.

در دنیای مدرن امروزی که اطاعت دین و آیین نیست، پس عذاب چه می‌شود؟ اگر گناه کنید و حیوانات را آزار دهید، دچار عقوبت و عذاب الهی می‌شوید. آزار حیوانات خلاف تکلیف است.

میاژار موری که دانش کش است که جان دارد و جان شیرین خوش است. (سعدی)

چون جان دارد، پس حق دارد و رعایت حق و حقوق آن مساوی است با تکلیف.

در کشور سوئد تا سال ۱۹۸۸ عقیم‌سازی به دلیلی غیراز دلایل درمانی، ممنوع بود. در یک مطالعه مشخص شد که تنها ۱-۲ درصد از سگ‌های سوئدی به دنیا آمده‌اند، بین سالهای ۱۹۹۵-۱۹۹۳ عقیم شده بودند. تقریباً تا همین اواخر عقیم‌سازی به دلیلی غیر از دلایل درمانی در نروژ ممنوع بوده است. می‌توانید دنیا را بدون حیوانات و گیاهان تصور کنید؟ چنین دنیایی چه رنگی و چگونه خواهد بود؟ بسیاری از کارشناسان امر، وضعیت سلامت روان جامعه را با وضعیت محیط‌زیست آن ازجمله شرایط حیوانات و گیاهان مرتبط می‌دانند. در این میان عواملی مانند شکار بی‌رویه، جاده‌سازی، تخریب زیستگاه، قاچاق و

حتی تغییر اقلیم نیز حیات حیوانات را تهدید می‌کند. نام‌گذاری یک روز به عنوان حمایت از حقوق حیوانات نشان می‌دهد که حیوانات در سراسر دنیا وضعیت خوبی ندارند. درباره حیوان نیز آفرینش و طبیعت، حق برخورداری از غرایز جنسی و بچه‌دار شدن را به او داده است. این حق هر حیوانی است که برای خود جفت انتخاب کند و بچه‌دار شود. چیزی که مشخص است این است که تمام اعضای این ساختار عظیم به هم مرتبط هستند. تمام اجزای کائنات در یک هارمونی با هم قرار دارند. صدمه‌زدن به هر جزئی از این جهان، روی کل جهان تاثیرگذار است. هرگز قوانین طبیعت برخلاف منافع موجودات عمل نمی‌کند. تنها انسان است که از قوانین آن سرپیچی می‌کند و سعی در تغییر آنها دارد. تخریب و انهدام اندام و غدد جنسی حیوان با هر نیتی که انجام شود، خلاف اخلاق و قانون طبیعت بوده و در هر صورت تاثیرات نامطلوب آن در هر شرایطی یکسان است. با عقیم کردن حیوانات، مشکلات فرهنگی جوامع حل نخواهد شد. عقیم کردن حیوان، کشتن نسل آنها است. آنها امت‌های خداوند هستند. (امتی مثل شما هستند انعام / ۳۸). در هیچ مکتبی عقیم کردن حیوانات نیامده است. فقط در مکتب شهرداری و خودخواهی آدم‌های مغرور آمده است و هرچند سال یک‌بار تغییر و تبلیغ می‌کند. برای مثال تا چند وقت پیش، بریدن گوش سگ را آموزش می‌دادند.

عقیم کردن حیوانات و رابطه آن با حقوق حیوانات: عقیم کردن حیوانات کاری غیراخلاقی و نقض آشکار حقوق حیوان است. خواهش جنسی طبیعی‌ترین چیز است، زیرا سرچشمه زندگی است. نیروی زندگی از مرکز جنسی سرچشمه می‌گیرد. غریزه درونی تمام موجودات را هدایت می‌کند. هستی، هرج و مرج و پراکندگی نیست. هستی، یک کل غیرقابل تفکیک است. اگر گلی را بچینید به ستاره‌هایی که میلیون‌ها سال از ما دوراند، صدمه خواهید زد. چگونه ممکن است بذرها شکافته شوند و از دلشان جوانه‌های نو به آسمان سرکشند؟ خداوند هر لحظه در حال آفرینش است. بنابر عقیده حیوان‌شناس انگلیسی، پروفیسور وین ادوارد جمعیت‌های حیوانی دارای مکانیسم‌های خودتنظیمی هستند. هدف مشترک و نهایی تمام موجودات زنده روی کره زمین این است که آنقدر بتوانند زنده بمانند

تا نیمی از زن‌هایشان را به نسل بعدی منتقل کنند. عقیم کردن حیوان برای افزایش طول عمر او، از نظر تکاملی هیچ‌گونه سودی برایش ندارد. اما اگر تنها راه دسترسی به حیوان ماده به قیمت کاهش عمر حیوان نر تمام شود، انتخاب طبیعی از ژنهای بزرگتر و قوی‌تر حمایت می‌کند؛ یعنی حیوان از جان خود می‌گذرد تا بتواند تولید مثل کند. پروفیسور راجر ابرانتس رفتارشناس حیوانات: عقیم کردن حیوان او را از همه رفتارهای طبیعی و حقوقی که به او تعلق دارد، محروم می‌کند. حیوانی که عقیم شده، محکوم به تنهایی و زندگی غیرطبیعی است. حیوانات برده و بنده انسان نیستند تا بنابر علایق و منافع انسانی به اشکال و حالات غیرطبیعی درآورده شده و در خدمت او به کار گرفته شوند. ادعای اصلی دامپزشکان و مدعیان حقوق حیوانات برای اصرار بر عقیم کردن سگ‌ها و گربه‌ها، این است که جمعیت این حیوانات به‌طور سرسام‌آوری توسط پرورش‌دهندگان زیاد می‌شود. افراد بی‌وجدان برای ثروتمند شدن، سگ‌ها را در قفس و در شرایط بد و ظالمانه برای تمام عمر حبس و از آنها بهره‌کشی می‌کنند و در انتها، توله‌هایشان را که تا دو ماه به مراقبت مادر نیاز دارند، خرید و فروش می‌کنند.

عایشه گزارش داد: من روی شتری نشسته بودم که بد رفتاری می‌کرد، بنابراین شتر را کتک زدم. از پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله وسلم) مهربانی با مخلوقات خداوند، پاداش نیک محسوب می‌شود. در درج مسایل مربوط به حیوانات در حقوق مدنی ضعیف هستیم. احترام به حق حیات حیوانات و لزوم رعایت آن، نه تنها از ناحیه انسان ضروری است، بلکه در پاره‌ای از موارد مشاهده می‌شود که حتی رعایت حق مذکور و سلب حیات از حیوانات جرم تلقی می‌شود. اگر صاحب حیوان از اطاعت حاکم تمرد نماید باید حاکم راههای دیگر انتخاب کند که حیوان را از فشار زندگی نجات بدهد. برخی از متفکران معاصر غرب بر این عقیده‌اند که دین اسلام عامل اساسی تخریب و ایجاد بحران محیط‌زیست است.

هلند کشوری است بدون یک سگ خیابانی: هلند موفق شده است عنوان اولین کشوری را که حتی یک سگ بی‌خانمان در خیابان‌هایش ندارد، کسب کند. برای مدت طولانی، هلند آمار بیشترین تعداد سگ بی‌سرپرست و رها شده در خیابان‌هایش را داشت. به

دلایل مختلفی از جمله که دیگر دوست‌داشتنی نبودند و... آنها را در خیابان رها می‌کردند. در نهایت، دولت تصمیم گرفت راه‌حل قطعی برای این مشکل پیدا کند. دولت هزینه‌های درمانی را رایگان بر عهده گرفت و اقدامات حقوقی این عمل را با نتایج عالی اجرا کرد (ایجاد پناه‌گاه، نجات گاه، استفاده از سگ در سازمانها) اکنون هیچ سگ ولگردی در این کشور وجود ندارد و همه آنها سر و سامان گرفته‌اند. هلند کشور کوچکی است با ۱۷ میلیون نفر با شرایط خوب اقتصادی، کیفیت بالای زندگی و سیاست‌های پیشرفته از نظر آزادی فردی و مسایل زیست‌محیطی. اما، به‌هرحال، حق زندگی راحت برای بقیه مخلوقات قابل چشم‌پوشی نیست. زمین متعلق به همه مخلوقات خداوند است.

داستان آیت الله سید شفتی و سگ گرسنه

سید شفتی از علمای ربانی شیعه قرن ۱۲ است. مرحوم سید محمد باقر شفتی رشتی، معروف به حجت الاسلام شفتی که مزارش در مسجد اصفهان است، وی در ایام تحصیل خود در نجف و اصفهان به قدری فقیر بود که غالباً لباس او زیاد وصله داشت و گاهی از شدت گرسنگی و ضعف غش می‌کرد. روزی در مدرسه علمیه اصفهان پول نماز وحشت بین طلاب تقسیم می‌کردند. وجه مختصری به او رسید. به بازار رفت با آن پول مقداری گوشت خرید. در مسیر بازگشت در کنار کوچه‌ای چشمش به سگی افتاد که بچه‌هایش به پستانش چسبیده بودند و شیر می‌خوردند. از شدت ضعف قدرت حرکت نداشت. سید شفتی به خود خطاب کرده و گفت اگر از روی انصاف داوری کنی، این سگ برای خوردن از تو سزاوارتر است، زیرا هم خودش و هم بچه‌هایش گرسنه هستند. از این‌رو، گوشت را به سگ داد. سگ را طوری یافتم که سر به آسمان بلند کرد و صدایی کرد. من دریافتم که او در حق من دعا کرد. از این جریان چیزی نگذشت که یکی از بزرگان قاجار از زادگاهم مبلغ دویست تومان برای من فرستاد تا آن را نزد تاجر بگذارم و از سود آن مصرف کنم. به همین سفارش عمل کردم. به قدری وضع مالی من خوب شد که از سود تجاری آن پول مبلغ هنگفتی به دستم

آمد و با آن دکان و کاروانسرا خریدم. یک روستا در اطراف محلمان بنام گروند خریداری کردم و نزدیک به صد نفر در خانه من نان می‌خورند. (اقتباس از کتاب صد و یک حکایت).
نگرانی علامه طباطبایی و نجات جان یک بچه گربه: دخترش می‌گوید یک روز به دیدنشان رفتم. دیدم خیلی ناراحتند. علت را پرسیدم. خانمشان گفتند: بچه گربه‌ای افتاده توی چاه حیاط خلوت. ایشان از دیروز تا حالا پریشان است، نه غذا می‌خورند و نه استراحت می‌کنند. من خندیدم و گفتم: برای بچه گربه ناراحتید؟ ایشان به من گفتند: «بشر باید عاطفه داشته باشد. آدم بی عاطفه، یعنی با قرآن دوست نیست.» بعد کلی خرج کرد و چاه را شکافت تا جان بچه را نجات دهد.

گربه‌ای را که استاد شهید مطهری بینایش کرد: یک بار ایشان مرا (آقای کریمی راننده استاد بود) صدا کرد و گفتند: در زیر پله کتابخانه دانشکده، مدام گربه‌ای سروصدا می‌کند. من رفتم بینم قضیه از چه قرار است. دیدم گربه زبان‌بسته نابینا است. مسئله را به استاد گفتم. ایشان آن موقع ۱۵ ریال به من دادند تا برای گربه مقداری جگر سفید بخرم بعد از این که گربه سیر شد، دیگر سروصدایی نکرد. اتفاقاً آن گربه فردا دوباره آمد که جگر سفید بخورد. باز هم برایش جگر سفید آوردیم. چند روز که گذشت و ما به گربه غذا دادیم، دیدیم که کم‌کم بینایی‌اش را هم به دست آورد. معلوم بود به خاطر گرسنگی این قدر ضعیف شده بود. توجه و پیگیری استاد نسبت به حال گربه با آن همه اشتغالات برای من جالب و پندآموز بود.

نتیجه غذا دادن به پرندگان: ذوالنون مصری، یک زن غیرمسلمان را دید که در فصل زمستان مقداری گندم به دست گرفته و برای پرندگان به بیابان برد و جلوی آنها ریخت. به آن زن گفت: «تو مسلمان نیستی، این دانه‌دادن به پرندگان برای تو چه فایده دارد؟» زن گفت: «فایده داشته باشد یا نه، من این کار را می‌کنم.» چند ماه از این جریان گذشت. ذوالنون در مراسم حج شرکت کرد. همان زن را دید که در مکه همراه مسلمانان مراسم حج را به جا می‌آورد. آن زن وقتی ذوالنون را دید، به او گفت: «به خاطر همان یک‌مقدار گندم

که به پرندگان دادم، خداوند نعمت اسلام را به من احسان کرد و توفیق قبول اسلام را یافتم.»

مرحوم آیت الله بهجت فرمود: «از میان حیوانات بیابان و جنگل، هیچ یک به جهنم قدم نمی گذارند، اما انسان به جهنم می رود و به خاطر خلود در آتش محکوم می گردد.»

مقوله محیط زیست و به تبع آن گفتگو از حقوق حیوانات، در فقه و معارف اسلامی بسیار تاکید شده است. دین اسلام حقوق حیوانات را در سطح احکام مربوط به نحوه رفتار با حیوانات همواره مورد توجه قرار داده است. در حمایت از پرنده ها آورده اند که ابوذر غفاری در فصل از تخم درآمدن پرندگان، در کوچه ها می گذشت و هر جا بچه گنجشکی در دست کودکی می دید، آن را می خرید و آزاد می کرد. ضرورت توجه به امر مغفول حقوق حیوانات برای همه مردم بخصوص دستگاه های اجرایی و قضایی را یادآوری می کنیم.

ریزترین نکته های اخلاقی زیست محیطی و رعایت عدالت در رفتار با حیوانات بخصوص حیوانات بی پناه و بچه های آنها و پرهیز از سوءاستفاده و اجتناب از اذیت و آزار حیوانات در سیره علوی بازتاب گسترده ای داشته است.

امام علی (علیه السلام) بر رعایت حقوق حیوانات که در دست مالکان آنها هستند و سود مستقیمی برای نگهداری کنندگان ندارد، حساسیت بیشتری نشان می دهد. حضرت علی (علیه السلام) حفظ رعایت حقوق حیوانات را به نظام دینی و الهی نسبت می دهد و برای این کار، اجر و مزد اخروی قایل می شود. مهربانی کردن مرز ندارد و حیوانات زبان بسته نمی توانند گرسنگی و تشنگی شان را به زبان بیاورند. تاکید اسلام بر مهربانی با حیوانات است. حیوانات بخشی از طبیعت هستند. ما می توانیم با کمترین هزینه خیلی از حیوانات بی پناه را از درد نجات دهیم و طراوت و سلامتی را به آنها هدیه نماییم.

فقه شیعه و حقوق حیوانات

حق عدالت: بی گمان نباید با حیوان به گونه ای رفتار شود که حیوان آزار و ستم ببیند. باید عدالت در حق حیوان به درستی و بی کم و کاست مورد توجه باشد. ستم بر حیوان از نظر

شرع ناپسند، زشت و نفرت‌انگیز است و عدالت‌ورزی مورد سفارش و تأکید است. صاحب‌جواهر می‌نویسد: «حیوان را به پیش از آنچه توان دارد، مانند بردن بار سنگین و ادامه سفر، وادار نمی‌کند.» بدین جهت از سوار شدن سه نفر بر یک حیوان نهی شده است. در سالهای اخیر، تلاشی برای نجات این مخلوقات بی‌پناه از آزارها و آسیب‌های اجتماعی، ایجاد پناهگاهها و امداد و کمک به حیوانات بی‌پناه خیابانی پرداخته‌ایم.

محقق کرکی در این خصوص آورده است: «حرام است اذیت و آزار حیوان و ندادن غذا و آب و تحمیل بار بیش از توانش، پس چگونه جواز این کار را دادی؟»

علامه جعفری و اهمیت جان حیوانات

سالها پیش در تهران باران شدیدی آمد که به سیل تبدیل شد و تمام جوی‌ها را آب گرفت و توله‌های یک سگ از سرما و ترس سیل به گوشه‌ای جمع شده بودند و سگ مادر با ترس و اضطراب می‌رفت و تک‌تک آنها را از آب بیرون می‌آورد. علامه جعفری با دیدن این صحنه بی‌تاب شد و از افرادی که بی‌تفاوت به آن صحنه نگاه می‌کردند، خواست جلوی آب را ببندند تا این سگ مادر بتواند توله‌های خود را نجات دهد. ایشان وقتی دید مردم بی‌اعتنا هستند، آن‌قدر اصرار کرد و داد و فریاد کرد تا اینکه مردم ملزم شدند با یک چوب بزرگ مسیر آب را منحرف کنند تا سگ مادر بتواند به راحتی توله‌های خود را نجات دهد.

امام خمینی و علاقه به حیوانات

امام تأکید داشتند که نباید حیوانات را اذیت کرد. حتی اگر غذا می‌خورند و گربه‌ای می‌آمد، نمی‌گذاشتند همین طوری نگاه کند یا گرسنه برود. حتما حیوان را سیر می‌کردند.

شیخ حر عاملی و مهرورزی به حیوانات:

شیخ حر عاملی و مهرورزی و احترام به آنان به معنای افراط و تفریط نیست. همه حیوانات باید در جایگاهی قرار گیرند که طبیعت و شرع برای آنان قرار داده است.

در بسیاری از کشورها حیوان آزاری جزء جرایم دسته اول هستند و برای حیوان آزاران اشد مجازات در نظر گرفته می شود یا حداقل حیوان آزاران را در دسته بزهکاران اجتماعی قرار می دهد. دین اسلام تاکید مکرری درباره مهربانی با حیوانات، غذا دادن و مراقبت از آنها مطرح کرده است. همچنین اسلام علاوه بر حفاظت از حیوانات، توصیه های فراوانی مطرح کرده است.

مهربانی با حیوانات و محیط زیست از دیدگاه علامه سید جعفر مرتضی عاملی در تاریخ

۱۷ بهمن ۱۳۹۸:

آرزوی علامه سید مرتضی این بود که به آموزه های اسلامی درباره حقوق حیوانات و مهربانی با آنها عمل شود و فقه و اخلاق در برخورد انسان با حیوانات مبنا و ملاک عمل قرار گیرد. از کتاب حقوق حیوانات در اسلام مطالبی را بیان می کنم:

حقوق حیوانات و مهربانی با آنها: حیوانات آیت خدا در هستی هستند. اخلاق حیوانات: حیوانات دارای اخلاق هستند و خلق و خوی آنها مانند خلقتشان متفاوت است.

در علم جانورشناسی روزگار حیوانات، همانند انسان در تنگنای حصار مادیت قرار داده شده و عالمان مغرب زمین با وجود کوشش های سودمندشان نتوانسته از آن فراتر روند. این موضوعی است که در روزگار ما برای بسیاری از علاقه مندان اهمیت بسیاری دارد.

نتیجه گیری و پیشنهادها

از حیوان حفاظت کنیم و بکشیم تا حیوان تلف نشود. وقتی که غذا می خورید از همان غذا به حیوان که به او نگاه می کند، بدهید. به حیوان تجاوز جنسی نکنید. در فقه اسلامی کیفی هایی برای تجاوز جنسی به حیوان قرار داده شده است.

لزوم حفاظت از حقوق حیوانات: اخلاق زیست محیطی موضوعی است که این روزها فعالان محیط زیست و دوستداران حیات وحش و حیوانات را به خود مشغول کرده است. همه مخلوقات زنده، مجموعه هستی مخلوق خداوند و دارای ارزش و شایسته توجه اخلاقی هستند.

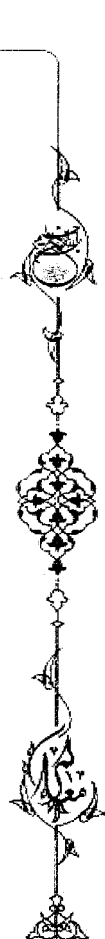
روزنامه صائب تبریزی با عنوان «مهربانی با حیوانات در فصل‌های نامهربان» به موضوع کمک به حیوانات بی‌پناه در فصل سرد پرداخته است. به یاد داشته باشیم که سردی بیش از حد هوا و از بین رفتن رشد گیاهان باعث می‌شود حیوانات در پیدا کردن غذا با مشکل مواجه شوند؛ بنابراین انسانیت حکم می‌کند تا اگر در سفره، نان برنج یا هر نوع غذای دیگر اضافه ماند، به جای ریختن در سطل آشغال، آنها را به حیوانات بدهیم. حتی چندتکه استخوان می‌تواند گربه و یا سگی را از مرگ ناشی از گرسنگی نجات دهد. بنابراین یک حرکت کوچک و به ظاهر کم‌اهمیت ما در این رابطه می‌تواند مهربانی تلقی شده و جان حیوانی را از مرگ در پاییز و زمستان سخت نجات دهد. برخی از حیوانات نیز که توانایی شکار ندارند با مصرف زباله‌های شهری، دچار بیماری می‌شوند. نکاتی را باید در نظر داشته باشیم. حیوانات در فصل سرد سال، زیر موتور گرم و تازه خاموش می‌روند. بهتر است قبل از روشن کردن خودرو و حرکت، اطراف و زیر وسیله نقلیه به خوبی بررسی شود. بهتر است لانه‌های انفرادی مخصوص گربه و سگ در اطراف محله یا کنار منزل یا پارکها بگذاریم تا در فصل سرما به آنجا پناه ببرند و از ناملایمات باد، طوفان، باران و برف در امان باشند. غذاهای هر حیوان مخصوص به خود است. غذای هر حیوانی را در ظرفی تمیز بریزیم تا حیوانات سمت آنها رفته و از آن تغذیه کنند و سپس ظرف را به سطل زباله بندازیم. این عمل نیز پسندیده است. حیات، حق خدادای است که همه موجودات زنده براساس نظام حکیمانه آفرینش از آن برخوردارند. حق بهداشت و درمان و امنیت یکی دیگر از حقوقی است که حیوانات باید از آن به خوبی برخوردار شوند. احترام آنها ذاتی است. باید حقوق حیوانات را همگانی کنیم تا همگان رفتاری شایسته با آنها داشته باشند. ناجیان حیات، نفس دوباره را به حیوانات می‌دهد و جزء وظایف اخلاقی و انسانی است.

پیشنهاد: لزوم حفاظت و رسیدگی به حیوانات به جد پیگیری شود و در هر محله یک کلینیک دامپزشکی داشته باشیم تا حیوان بی‌پناهی را که دچار تروما شده را به دامپزشک برسانیم و تحت مداوا و تیمار قرار گیرد. باید نجات جان را که اولویت دارد و یکی از مصالح مهم دین است، قانونی کنیم. حقوق حیوان در دستگاه قضا مهم تلقی شده و افراد متجاوز و

حیوان آزارها باید مجازات شوند. کشتار سگ و گربه را متوقف کنید. چرا که سگ یک حیوان استراتژیک برای ایران است. می‌توان آنها را در سازمان امدادونجات و مواد یاب استفاده کرد. غذارسانی به حیوانات بی‌پناه اولین قدم برای حفظ جان و حقوق حیوان است. از همین لحظه در حدِ توان، غذا تهیه کنیم و یا باقی‌مانده‌ی غذای سفره را در ظرفی تمیز ریخته و در محل مناسبی به دور از رفت‌وآمد ماشین بگذاریم تا حیوانات بی‌پناه به آنجا رفته و غذا بخورند. بنابراین یک حرکت کوچک ما در این رابطه، مهربانی تلقی شده و جان حیوانی را از مرگ ناشی از گرسنگی نجات می‌دهد. برخی از حیوانات که توانایی شکار ندارند با مصرف زباله‌های شهری دچار بیماری می‌شوند. با قراردادن پناهگاه انفرادی گربه در کنار منازل و پارک‌ها در فصل زمستان و سرمای سخت آنها را از یخ زدگی نجات دهیم. به تمامی کلانتری‌ها اعلام نماییم در کنار سامانه ۱۵۴۰ که مبارزه با حیوان‌آزاری است، همکاری نمایند و به‌شدت با حیوان‌آزارها برخورد نمایند.

فهرست منابع

فهرست مأخذ قرآن کریم

- ابشیهی، محمد بن/ احمد (۱۳۶۸). المستطرف. شریف رضی. ج ۱، ص ۱۵۹
- امام خمینی (۱۳۷۹). تحریر الوسیله. نجف، بیروت، تهران: دار العلم، موسسه النشر الاسلامی، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ج ۲، ص ۲۲۱
- بخاری، محمد (۱۴۰۱ق، ۱۹۸۱م). صحاح سته یا صحیح بخاری. بیروت: دارالرائد العربی، ج ۴، ص ۱۰۰.
- بهروزی نسب، امید، حق داشتن جفت و تولیدمثل حق فراموش شده در حیوانات،
کد مقاله ۳۱۵
- پنل حقوق و رفاه حیوانات کوچک. حمایت از حیوانات در ایران و جهان سخنران
محمد رضا احمدی.
- ترجمه مشهدی، علی، اعلامیه جهانی حقوق حیوانات ۱۹۷۸، اخلاق پزشکی ۱۹۷۸
ترجمه مشهدی، علی، مقاله حقوق حیوانات و تحقیقات زیست پزشکی، اخلاق پزشکی
جهانگیر، منصور، قانون مدنی ایران، تهران، دیدار ۱۳۹۳
- جوادی آملی، مفاتیح الحیات، قم، اسراء، زمستان ۱۳۹۱
حقوق حیوانات در ایران ششمین کنگره ملی دام، ۱۳۹۸
- دمیری، کمال الدین (۱۳۹۵). حیات الحيوان. تهران: مرکز نشر دانشگاهی،
ج ۲، ص ۲۷۷.
- الرعینی، الحطاب (۱۴۱۲ق، ۱۹۹۲م). مواهب الجلیل بشرح مختصر خلیل.
دارالفکر، ج ۷، ص ۵۵۳

شارح بهوتی، منصور بن یوسف. کشف القناع. مکتبه النصر الحديثه، بی تا. ج ۴، ص ۱۰۷، و ج ۵، ص ۵۱۲

شمس شامی، محمد بن یوسف (۱۴۱۴ق). سبل الهدی و الرشاد. لبنان، بیروت: دار الکتب العلمیه، منشورات محمد علی بیضون، ج ۵، ص ۲۱۲ و ج ۷، ص ۲۹

شهبازی، آرامش حقوق حیوانات تاملی در نظریه و رویه علمی پژوهشی حقوق حیوانات
animal right: tamil in theory and behavior

شیخ صدوق (۱۳۶۸). ثواب الاعمال و عقاب الاعمال. شریف رضی، ص ۱۴۴

شیخ طوسی (۱۳۷۸). المبسوط. تهران: المکتبه المرتضویه لإحياء الآثار الجعفریه.

شیخ طوسی (۱۳۷۸-۱۳۸۲). تذهیب الاحکام، ج ۶، ص ۳۵۶.

شیرازی بهشتی ها، سید حامد، ۱۳۹۵، تولید مثل یکی از حقوق حیوانات بوده و عقیم سازی حیوانات کاری بسیار ناپسند است.

شیرازی بهشتی ها، سید حامد، حقوق حیوانات از منظر دین مبین اسلام و مکتب والای تشیع، کد مقاله ۳۴۴

صافی، شهاب الدین صافی، {ابن نصیر، مجید} به جای آزمایش روی حیوان، کد مقاله ۴۲۳

عزیز اللهی، محمدرضا، فقه تطبیقی و استدلالی (بیع حیوان) کتب علوم انسانی (سمت) ۱۳۸۸

قائم مقامی هزاره، سعید، علی زاده بذر افشان، حقوق حیوان از دیدگاه علمی و انسانی یازدهمین کنگره دانشجویان دامپزشکی ایران، کد مقاله ۱۸۲

کلانتری، ابراهیم، {محمد اسماعیل مونا، آل داوود سید جاوید} ۱۳۷۸، الزام رعایت حقوق حیوانات در اسلام، پانزدهمین کنگره دامپزشکی ایران کد مقاله:

م.د. مک گاوین، زاچری، ج-ف، برگردانندگان: خدا کرم تفتی، عزیزالله، {شیریان، صادق}، پایه آسیب‌شناسی بیماری‌های دامپزشکی، سپیدان، اول بهار ۱۳۹۰

محمد اسماعیل مونا، آل داوود جاوید کلانتری، ابراهیم، مقاله بررسی حقوق حیوان در ایران معاصر پانزدهمین کنگره ایران، تهران، جامعه دامپزشکان ایران
محمد بن حسن شیبانی، الجامع الصغیر، مع شرحه النافع الکبیر لعبدالحی لکنوی، بیروت ۱۴۰۶ / ۱۹۸۶، ج ۲، ص ۲۰۱.

مرندی، ابوالحسن (۱۳۸۱). مجمع النورین. قم: آل عبا.

مقیم، ابوالقاسم، حقوق حیوانات در اسلام، باقر العلوم نور السجاد ۱۳۷۸
موسوی مرندی، سیدروح‌الله، حقوق حیوانات در آیات و روایات، قم، فقه اول
۱۳۹۴

نظری توکلی، سعید، قوانین حمایتی و حدود بهره‌وری در اسلام، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی کتب علوم انسانی (سمت) ۱۳۸۸

